

Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutut tekstilajina

Lauri Sihvonen
pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopiston
suomen kielen laitos
elokuu 2004

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
2	Johdatusta aikakauslehtiin ja henkilöjuttuihin	6
2.1	Käsitteiden määrittelyt	7
2.1.1	Henkilöjuttu	7
2.1.2	Tekstilaji	8
2.2	Aikakauslehtien tutkimus	9
2.3	Henkilöjuttujen tutkimus	11
2.4	Suomen Kuvalehti aikakauslehtenä	13
2.5	Hän-henkilöjutut Suomen Kuvalehdessä	14
2.5.1	Hän-henkilöjuttujen historia lyhyesti	14
2.5.2	Henkilöt, kriteerit ja käytännön työ	16
2.5.3	Henkilöjuttu vai teemahaastattelu?	18
2.6	Haastattelu jutunteon keinona	19
2.7	Henkilöjuttujen filosofiaa	20
3	Hän-henkilöjuttujen tekstilajipiirteitä	24
3.1	Tekstilajiteoria viitekehyksenä	25
3.1.1	Teorian nykysuuntia	26
3.1.2	Tekstilaji, prototyypisyys ja skeema	30
3.1.3	Tekstilajin normatiivisuus	30
3.1.4	Tekstilajitutkimuksen sudenkuoppa	32
3.2	Aineiston valinta	33
3.3	Hän-henkilöjuttujen yleiset piirteet	35
3.3.1	Otsikot ja ingressit	36
3.3.2	Väliotsikot ja tekstin jaottelu	37
3.3.3	Tekstinostot	39
3.4	Hän-henkilöjuttujen ulkoasu ja visuaaliset elementit	41
3.4.1	Valokuvat tekstilajia muodostamassa	43
3.4.2	Kuvien tilanteet	44
3.4.3	Kuvien vektorit ja modaalisuus	46
3.4.4	Kuvien kompositiot ja rajaukset	49
3.5	Hän-henkilöjutun raamit	52
4	Kertojan havaittavuus yhdessä Hän-henkilöjutussa	54
4.1	Analyysin lähtökohdat	55
4.2	Toivo Sukari Hän-juttuna	57
4.3	Myyttinen Toivo Sukari	58
4.4	Kertojan havaittavuus Toivo Sukari -jutussa	59
4.4.1	Kertoja luo ristiriitaisen tilan	61
4.4.2	Kertoja näyttäytyy tekstissä	62
4.4.3	Kertoja havainnoi	65

4.4.4	Kertoja ottaa kantaa	67
4.4.5	Kertoja esittää yhteenvedon	70
4.4.6	Kertoja nimeää	76
4.5	Kadonneen kertojan metsästys?	77
5	Sisäistekijän hahmottuminen Hän-henkilöjutuissa	79
5.1	Kertojan interventiot	80
5.1.1	Tarkkailijasta toimijaksi	80
5.1.2	Kysymykset ja vastaukset	82
5.1.3	Haastattelutilanteessa	87
5.2	Kertojan kannanotot ja mielipiteet	89
5.3	Kertoja innostuu	94
5.4	Nimeäminen luo jatkumon	96
5.5	Kertojista sisäistekijään	100
6	Hän-henkilöjuttujen aloitukset	102
6.1	Tapahtuma-aloitus	103
6.1.1	Preesens ja perfekti	104
6.1.2	Imperfekti ja pluskvamperfektin puuttuminen	105
6.2	Havaintoaloitus	107
6.2.1	Aika-paikka-aloitus	108
6.2.2	Paikka-aloitus	109
6.2.3	Henkilöhavaintoaloitus	110
6.3	Luonnehtiva aloitus	111
6.4	Referenttialoitus	112
6.5	Yleistys, kysymys ja käsky aloituksina	114
6.6	Aloitusten moninaisuus	115
6.7	Aloitukset ja Hän-henkilöjutun kaava	119
7	Lopuksi	120
7.1	Tulokset ja niiden luotettavuus	121
7.2	Tutkimuksen laajennettavuus	124
7.3	Ihmisiä sarjassa	127
	Lähteet	128
	Liitteet	

I Johdanto

HÄN

Jari Tervo Häpeämätön sanataituri

KIRJAILIJA Jari Tervo, 42, istuu omakotitalonsa korkeassa olohuoneessa, kuin katedraalissa ikään, Helsingin Oulunkylässä. Tervo on rennon ja levänneen, kenties hieman raukeankin oloinen.

Uusi kirja Suomemme heimo, Tervon viides romaani, juuri tullut painosta, ja kirjailija on silmin nähden tyytyväinen tulokseen. ”Olen varma että se on paras kirjani tähän asti”, kirjailija myhäilee.

Julkisuutta karttavalla kirjailijalla (mutta erakko hän ei ole!) on aihetta tyytyväisyyteen. Hänestä on tullut viime vuosina yksi suosituimmista suomalaisista kirjailijoista. Hänestä pitävät poikkeuksellisesti sekä kriitikot että suuri yleisö.

Suosion myötä langennut kansakunnan unilukkarin tehtävä saa kirjailijan vielä hieman hämilleen, mutta maamme henkisen tilan kommentointi kuuluu Tervon mielestä kirjailijan kunniallisiin velvoitteisiin.

Tervon edellistä romaania Minun sukuni tarina on myyty yli 50 000 kappaletta. Ollaan jo puolivälissä Kalle Pääatalon kirjojen painosmääriä.

Se, että Tervo on Pääatalon manttelinperiä, selvisi myös Pääatalon kustantajalle. Kirjassaan Kallellaan – Isän päiväkirja Tervo kertoo, kuinka Gummeruksen toimitusjohtaja Ahti Sirkiä yritti ostaa Tervon WSOY:lta miljoonalla markalla.

Suoraselkäinen Tervo pysyi uskollisena hänet tuntemattomuudesta esiin nostaneelle WSOY:lle.

KUTEN Pääatalon myös Tervon henkilöt edustavat kansan syviä rivejä, tuulitakkikansaa ja vähän koulutettuja duunareita, jotka sivistyksen sijaan briljeeraavat pikemminkin omilla ennakkoluuloillaan. Tervon kirjojen Nokia on kumisaappaiden, ei kännyköiden Nokia.

Pieniä eroja toki on. Tervon miesten ongelma ei ole pääatalomaisesti se, saako kotona polttaa tupakkia ja juoda saunan jälkeen pilsnerin, vaan se, miten monta kertaa maassa makaavaa ihmistä saa potkaista päähän ja miten ryöstetyn kassakaapin saisi auki.

Ehkäpä yksi ero on myös siinä, että Pääatalon ihmiset tekevät rehellistä työtä, mutta Tervon henkilöistä ei yksikään. Tervon kirjat ovat täynnä rikoksia, epäonnisia ihmiskohtaloita ja humalaista toikkarointia.

Ehkäpä juuri siksi Tervolla on harvinainen kyky soitella sielumme kieliä, kertoa oraakkelin lailla, keitä me pohjimmiltamme olemme. Ja kukapa meistä ei joskus olisi sanonut pahaa sanaa niin kuin se on.

TERVON televisiostakin tuttu naseva huumori antaa lukijalle elinvoimaa. Tappionkin hetkellä kirjojen henkilöt jaksavat kääntää tilanteen huumoriksi onnekkailuilla, joita toinen suomalainen veijariromaanien kirjoittaja Arto Paasilinnakin voi vain kadehtia.

Voi uskoa, että laman iskiessä Tervosta tulee yksi tärkeimmistä Suomen kansan tukipilareista ja sielunhoitajista.

Tervo on lukenut kirjailija, jonka suosikkeihin kuuluu muun muassa Volter Kilpi. Tervo kuvaa tapahtumia usein monen henkilön silmin, rakentaa niistä kaleidoskoopista kokonaisuutta kuin todistajat oikeudenkäynnissä.

Hän uskaltaa esittää elämän niin monimuotoisena kuin se on, ja hänen Rovaniemensä maisemissa suomalaisen silmä lepää kuin kesäisellä Saimaalla, jota auringonsäde kutittaa.

Hannu Harju

Tekstilaji on tunnistettava, ja siksi siitä voi myös tehdä parodian. Edellä lainattu teksti ilmestyi Helsingin Sanomien Nyt-viikkoliitteessä 17.8.2001 osana suurempaa artikkelia. Kokonaisuudessaan artikkeli käsitteli sitä, miten Jari Tervon romaani *Suomemme heimo* (WSOY 2001) tullaan ottamaan mediassa vastaan. Toimittaja Hannu Harjun kahdelle aukeamalle tekemässä kuvitteellisessa kirja-arvostelukatsauksessa käsitellään parodisesti kahdeksan lehden tapaa arvostella kirjoja. Ingressissä kerrotaan, että artikkelissa yritetään ennakoida *Suomemme heimon* vastaanottoa eri lehtien ja siten eri lukijaryhmien näkökulmia mukaillen. Tekstit taitettiin Nyt-liitteeseen huolellisesti imitoiden jokaisen kohdelehden visuaalista ilmettä. Edellä lainattu teksti on peräisin Nyt-liitteen Internet-sivuilta, mutta on taitettu tähän luettavuuden takia hieman eri tavalla.¹

Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjuttusarja on instituutio. Hän-juttuja käytetään toimittajakoulutuksessa esimerkkeinä henkilöjutuista ja niihin vertaillaan muiden lehtien henkilöjuttuja. Lisäksi aikakauslehtien lukijat tuntevat ne hyvin – viimeistään nähdessään Hän-jutun lehdessä. Nyt-liitteen kirja-arvioiden parodiakokonaisuudessa *Hän. Jari Tervo* on ainoa teksti, jossa keskitytään kirjan sijasta henkilöön. Hän-juttusarja on niin kiteytynyt, että Suomen Kuvalehden kirjallisuuskritiikin parodiointi on luontevaa toteuttaa Hän-henkilöjuttuna. Pro gradu -tutkielmassani pyrin selvittämään, mitkä seikat tekevät Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutuista tekstilajin.

Ensimmäinen Hän-henkilöjuttu ilmestyi Suomen Kuvalehdessä marraskuun alussa vuonna 1989. Siitä lähtien Hän-juttu on ollut lehden jokaisessa numerossa, poikkeuksina ainoastaan muutamat juhla- ja teemanumerot. Mukaan on mahtunut lukuisia kirjoittajia ja valtava määrä haastateltavia. Sarjan aikana suomalainen yhteiskuntakin on ehtinyt muuttua monin tavoin. Silti sarja on pysynyt lehdessä samalla paikalla melko samannäköisenä huomattavan kauan. Vastaavia sarjoja ei Suomessa ole muita.

Käsittelen Hän-henkilöjuttuja tekstilajina eli genrenä. Keskeinen tutkimushypoteesini on, että tekstianalyysin avulla Hän-jutuista voi löytää piirteitä, joiden kautta ne ovat tunnistettavissa tekstilajiin kuuluviksi. Huomio on ensisijaisesti kielessä, mutta juttujen

---

¹ Artikkelin voi lukea osoitteessa <http://www.nyt.fi> > Nyt-jutut > Se on mestariteos! (Luettu 20.1.2004.)

kuvallisuutta tarkastellen pyrin vahvistamaan tekstintutkimuksen tuloksia sekä tarkentamaan tekstilajin kuvausta yksityiskohtaisemmaksi ja kattavammaksi. Juttuja käsitellään elementeistä koostuvina kokonaisuuksina, sillä sellaisina ne tehdään:

KUVA 1. Hän-henkilöjuttu näyttelijä Hannu-Pekka Björkmanista (SK 50/2003).

Tutkimusaineisto on laaja. Hän-henkilöjuttuja on ilmestynyt yli 700. Sarja kasvaa joka viikko. Tekstejä tuotettaessa osa vanhasta elää uudestaan ja osa unohdetaan – kuten elävässä kielessä yleensäkin. Vaikka ajat ja kirjoittajat vaihtuvat, jokainen tekijä joutuu suhtautumaan Hän-henkilöjuttujen tekstilajiin luodessaan uutta Hän-juttua. Aineistoon suhtaudun laajassa mittakaavassa tekstilajiteorian avulla (mm. Swales 1990, Bhatia 1993). Tarkkaan tekstianalyysiin on mahdollista valita hyvin rajattu määrä Hän-henkilöjuttuja. Aineistoni runko on vuoden 2003 Hän-henkilöjutut, joita on yhteensä 50. Niistä tutkin yksityiskohtaisemmin vain osaa. Lisäksi tarkastelussa on mukana yksittäisiä juttuja sarjan ilmestymisajalta. Aineiston suhteellisesta kapeudesta huolimatta näen mahdollisuuksia keskeisten tulosten varovaisiin yleistyksiin.

Yhden perustan tälle tutkielmalle luo oma toimittajakokemukseni. Olen kirjoittanut aikakauslehtiin hieman Hän-juttuja vastaavia henkilöjuttuja.² Yhtään Hän-henkilöjuttua en ole tehnyt, mikä vastaavasti auttaa tarkastelemaan tekstilajia riittävän etäältä. Kokemus juttujen kirjoittamisesta auttaa hahmottamaan niiden rakenteita ja ratkaisuja. Henkilöjutun kirjoittamista on verrattu palapelin kokoamiseen (Granö 2004: 10), mutta vertaus ontuu, koska henkilöjuttu luodaan aina valitsemisen ja tulkitsemisen myötä

² Ks. esim. Apu 43/2003, ilm. 24.10.2003, s. 38–43, henkilöjuttu runoilija Mikko Rimmisestä otsikolla *Kielen taju* Tulevaisuuden tekijät -sarjaan.

johonkin tiettyyn kontekstiin (vrt. Töyry 1999). Palapelimetafora hyödyntäen henkilöjutulle välttämättömät jännitteet ja ristiriidat tehdään siten, että jotkut palat eivät tarkoituksellisesti loksahda kohdalleen, ja osa paloista jätetään laittamatta niille paikoille, joille ne kuuluisivat.

Ennen varsinaisen analyysin alkua perehdytään tutkimuskohteeseen huolellisesti. Kontekstualisointi on keskeistä tekstilajitutkimuksessa (ks. Mäntynen 2003: 28–31). Kartoitan Hän-henkilöjuttujen historiaa ja nykyisyyttä monista näkökulmista. Otan tarkasteluun myös Suomen Kuvalehden lukijasuhteen vaikutuksen juttuihin sekä lehden toimittajien näkemyksiä Hän-henkilöjutuista. Journalistiikan oppikirjojen ohjeet juttujen tekoon antavat aiheeseen lisää perspektiiviä. Luvun 2 päätän lyhyeen pohdiskeluun henkilöjuttujen filosofiasta.

Luvussa 3 suhteutan tutkimukseni tekstilajiteorian viitekehykseen. Teorian hajanaisuuden takia käsittelen laajalti näkökulmia, joista osaa hyödynnän työn kuluessa. Teoreettisen aloituksen jälkeen luvussa käsitellään Hän-henkilöjuttujen yleisiä piirteitä, muun muassa otsikointia, tekstin jaottelua ja visuaalisuutta. Aineistona luvussa käytetään pääasiassa vuoden 2003 Hän-juttuja. Tekstilajissa tapahtuneita muutoksia käsiteltäessä aineistoa laajennetaan.

Aineistolähtöisyys on työssä keskeistä. Tekstianalyysissä pyrin käsittelyn aukottomuuteen. Luvussa 4 analysoin kertojan havaittavuutta Hän-henkilöjutussa, joka käsittelee Maskun Kalustetalon toimitusjohtajaa Toivo Sukaria (SK 39/2003). Käyn läpi jutun kerronnan ja poimin siitä kohtia, joissa kertoja tulee havaittavaksi. Uskon, että tekstintutkimuksen vakuuttavuus syntyy kurinalaisuudesta ja seikkaperäisyydestä. Yhdistän tarkasteluun myös kirjallisuustieteen narratologian näkemyksiä kertojan havaittavuudesta (esim. Chatman 1978). Selväksi tulee, että Hän-henkilöjutuissakin kertoja on koko ajan läsnä – ainoastaan havaittavuuden aste vaihtelee.

Viidennessä luvussa kertoja-analyysi laajennetaan 15:een Hän-henkilöjuttuun. Etsin juttujen kertojan havaittavuuden piirteistä säännönmukaisuuksia, joiden avulla pyrin hahmottamaan sisäistekijän, jota pidän *tekstilajin kertojana*. Kirjallisuustieteen ns. Boothin-Chatmanin mallin (ks. esim. Tammi 1992: 23–26) mukaisesti rajaan tekstin fyysisen tekijän tarkastelun ulkopuolelle. Kertoja on sisäistekijän reaalituma yksittäi-

sessä tekstissä. Aineiston juttujen kertojista hahmottuu sisäistekijä, joka kuvastaa kulloisenkin tekijän mahdollisuuksia hyödyntää kerronnallisia vaihtoehtoja tekstissä.

Kuudennessa luvussa tarkastellaan vuoden 2003 Hän-henkilöjuttujen aloituksia. Esitän, että aloitukset määrittävät Hän-henkilöjuttujen tekstilajia vahvasti (vrt. Mäntynen 2003: 59–86). Hän-juttujen aloituksista löytyy tyyppejä, mutta aukottoman taksonomian laatiminen ole mielekästä, koska moni aloitus yhdistää piirteitä useammasta – usein kahdesta – tyypistä. Jotkut aloitustyyppit ovat kuitenkin Hän-jutuissa selvästi dominoivia.

Tutkielman päätteeksi kootaan keskeiset tulokset yhteen ja pohditaan tutkimuksen mielekkyyttä. Selvää on, että aikakauslehtikielen tutkimusta tarvitaan enemmän, koska tässäkin tutkimuksessa ei ole yhtään aineistoon liittyvää primärilähdettä.

2 Johdatusta aikakauslehtiin ja henkilöjuttuihin

”Mutta mitä oikein tapahtui, hän ihmetteli. En oikein ymmärrä. Tämä ei ole oikea Nicole, ja mikä vielä pahempaa, oikeaa Nicolea ei ole olemassakaan; oikeasti ei ole olemassakaan muuta kuin televisiokuva, tiedotusvälineiden luoma illuusio, jonka takana, kenen takana, aivan toiset pitivät käsissään valtaa. Jonkinlainen yhteenliittymä. Mutta keitä he ovat ja miten he ovat päässeet valtaan? Kuinka kauan näin on jatkunut? Saammeko me koskaan tietää?” – Philip K. Dick³

Aikakauslehden henkilöjuttu esittää olemassaolevan henkilön kielen ja kuvien avulla. Juttu tyypistää henkilön, kategorisoi, kärjistää ja yksinkertaistaa. Jutun tekijä esittää näkemyksen kohdehenkilöstä. Jutun referentiaalisuus on viime kädessä kiinni lukijauskollisuudesta. Lukijan täytyy luottaa, että kirjoittava toimittaja kertoo lehdessä henkilöstä parhaan tietonsa ja kykyjensä mukaan. Aikakauslehden lähtökohtainen subjektiivisuus vaatii osallistumista. Lukijan on jaettava lehden sisällön representoima maailma ja hyväksyttävä tiedollinen valta-asetelma – toisin sanoen kunnioitettava toimituksen tekemiä valintoja. Aikakauslehti esittää maailman siten, miten se toivoo lukijansa sen näkevän ja kokevan.

Pertti Hemánuksen sanoin ”tiedotusvälineen arvot, päämäärät ja käytännöt vaikuttavat siihen tapaan, jolla journalismia tehdään” (Hemánus 1990: 18–19). Tavat vaikuttavat siihen, millaisia jutuista tulee. Hän-henkilöjutut eivät synny autonomisina olioina, vaan ne ovat täysin riippuvaisia Suomen Kuvalehdestä. Siksi on tärkeää paneutua huolella Hän-henkilöjuttujen kontekstiin ennen juttujen yksityiskohtaista kielellistä tarkastelua.

Nojaan työssäni näkemykseen siitä, että tekstilajin analyysin uskottavuus osaltaan syntyy mahdollisimman tarkasta kontekstin kuvaamisesta (ks. Mäntynen 2003: 28). Teksteistä on tutkittava paitsi rakennetta ja kieltä myös niiden historiallista, yhteiskunnallista ja sosiaalista kontekstia. Mikko Lehtosen (2000: 185) mukaan genren ajatus nimenomaan purkaa tekstin ja kontekstin välistä erottelua, koska ”puhdasta” tekstiä ei ole. Maija Töyry huomauttaa Hän-henkilöjuttujen ja kontekstin suhteesta:

---

³ Philip K. Dick [1964] 1999: *Simulantit [The Simulacra]*, s. 145–146. Suomentanut J. Pekka Mäkelä. Like Kustannus, Helsinki.

” Suomen Kuvalehti on julkaissut jo vuosia samalla vakiopaikalla lehden loppuun sijoitettua ”Hän” -henkilökuvaa. Sarjan jatkuessa yksittäiselle henkilöjutulle alkaa tuottaa kontekstia paitsi itse lehti, myös sarja, kun kukin juttu luetaan erillisenä, mutta myös sarjan osana.” (Töyry 2002a.)

Käsittelen tässä luvussa aikakauslehtien ja henkilöjuttujen tutkimusta. Lisäksi tarkastelen Suomen Kuvalehteä sekä käsittelen Hän-henkilöjuttujen historiaa ja nykyisyyttä. Luvun lopuksi pohdin haastattelua jutunteon keinona ja henkilöjuttujen filosofiaa. Ensiksi kuitenkin määrittelen työn kaksi keskeistä käsitettä, henkilöjutun ja tekstilajin.

2.1 Käsitteiden määrittelyt

Tämän tutkielman nimi on ongelmallinen, koska sekä henkilöjuttu että tekstilaji ovat vakiintumattomia käsitteitä. *Henkilöjuttujen* käsitteleminen *tekstilajina* voi aiheuttaa epäselvyyttä, joten määrittelen seuraavaksi, mitä niillä tarkoitan.

2.1.1 Henkilöjuttu

Samoja tekstejä voidaan kutsua henkilöhaastatteluiksi, henkilökuviksi tai henkilöjutuiksi; näkemyksiä vain painotetaan hieman eri tavoin. Aikakauslehtialalla käytetään arkipuheessa yleisesti henkilöjutun käsitettä. Yleisesti on helpompaa käyttää *juttu*-käsitettä kuin alkaa määritellä jokaista tekstiä erikseen. Muun muassa Anne Mäntynen valitsee juuri *kielijutun* monista vaihtoehdoista tutkimansa tekstilajin nimeksi (Mäntynen 2003: 46–48). Suomen kielen perussanakirjassa jutulla (PS s.v. *juttu*) on erikoismerkitys nimenomaan lehtikirjoituksena tai artikkelina. Mäntynen huomauttaa, että viestintätieteissä juttu on vakiintunut yläkäsitteeksi monille erityyppisille lehtikirjoituksille (Mäntynen 2003: 47).

Journalistiikan sanaston mukaan juttu on ”[j]okainen lehteen tuleva tuote eli esitys” (Kuutti 1994: 41). Sanastossa ei ole henkilöjuttua hakusanana, mutta sen sijaan henkilöhaastattelu luokitellaan haastattelun tyyppiä (mts. 22, 41–42). Sanasto lajittelee haastattelun kiertohaastatteluksi, asiahaastatteluksi ja henkilöhaastatteluksi (vrt. Okkonen 1974: 181). Näkökulma on voimakkaasti kytköksissä sanomalehtiin, ei aikakauslehtiin.

Henkilökuvan ja henkilöhaastattelun rajan Panu Rätty vetää seuraavasti: henkilöhaastattelussa välitetään tietoa, kun taas henkilökuvassa pyritään luomaan kokonaiskuva ihmisestä (Rätty 1998: 138). Rätty viittaa henkilökuvalla Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjuttuja laajempiin teksteihin. Mielestäni henkilökuva käsitteä ahdistaa merkityksen-siirtorasite, koska jutuissa pyritään niin sanotusti pintaa syvemmälle. Kuvan käsitteen käyttäminen latistaa henkilöjuttuja, joissa kokonaisuuden muodostavat tekstin lisäksi myös kuvat. Toimittajan on mahdollista kertoa ja jopa luoda jotain, mitä ei kuvassa näy.

Tom Lundberg luonnehtii *Tuhannen taalan juttu* -oppikirjassaan henkilökuva olevan ”kirjallinen muotokuva päähenkilöstäsi” (Lundberg 1992: 121). Kuvan käsitteä kiristää tietyn pinnallisuuden lisäksi staattisuuden tuntu – kuvattu ihminen ei voi enää liikkua, elää. Töyry (2002a) käyttää henkilökuva ja henkilöjuttua rinnakkaisina käsitteinä, mikä aiheuttaa sekavuutta, koska käsitteillä todella on ainakin vivahde-ero. Henkilöjuttu käsitteenä antaa tekstilajista syvemmän ja elävemmän vaikutelman, ja siksi käytän työssäni sitä. Käsitteen valintaan vaikuttaa myös Hän-juttujen olemus, joka ei aivan täytä Rätty (1998) määrittelemiä henkilökuva ulottuvuuksia, vaikka meneekin huomattavasti henkilöhaastattelua syvemmälle.

Viestintätieteissä henkilökuva käsitteä on käytetty usein silloin, kun on tutkittu henkilöiden representaatioita. Esimerkiksi sanomalehtien naiskuvia tutkinut Jonita Siivonen on päätenyt henkilökuva käsitteeseen (*personporträtt*, Siivonen 1999). Katariina Kantola on tarkastellut naiskuvia, nimenomaan representaatioita, rocklehti Rumbassa, vaikka ei nimeäkään tutkimaansa tekstilajia (Kantola 2003). Representaation käsite esittämisen ja edustamisen yhdistäjänä ei ole tässä työssä keskeinen, koska tarkastelen henkilöjuttujen kielellisiä piirteitä, en niinkään juttujen kohdehenkilöitä.

2.1.2 Tekstilaji

Tekstilaji on lyhyesti ilmaistuna joukko yksittäisiä tekstejä, joilla on yhteisiä piirteitä niin, että ne yhdistyvät lajiksi. Klassisia tekstilajeja ovat esimerkiksi pakina, pääkirjoitus ja novelli. Käytän tekstilajia ja genreä synonyymisesti. Usein tekstilajia pidetään nimenomaan lingvistisenä käsitteenä ja genreä sosiaalisen toimintatyyppin käsitteenä, mutta kuten Kalliokoski (1996a: 28–29) perustelee, ei näille käsitteille tarvitse tehdä

eroa. Puhtaasti lingvistinen käsite on sen sijaan tekstityyppi, jolla tarkoitetaan eräänlaista kielenkäytön universaalia kategoriaa (esim. kertova, kuvaileva, argumentoiva; mts. 27). Tekstityypin käsitettä en tässä työssä käytä.

Journalistiikassa on puhuttu juttutyypistä (Hemánus 1990: 81–82), mutta pidän sitä liian väljänä tapana erotella tekstit toisistaan. Hemánus esittelee juttutyypeistä muun muassa uutisen ja arvostelun, ei ollenkaan henkilöjuttua tai vastaavaa lajia, koska hän käsittelee vain sanomalehtijournalismia. Hemánuksen mukaan juttutyypit erottaa toisistaan niiden tehtävien perusteella. Päämääräorientoitunutta lähestymistapaa genreihin edustaa lingvistiikassa muun muassa Vijay K. Bhatia (1993). Juttutyypin käsitteen hylkään tässä työssä tarpeettomana. Genren ja tekstilajin käsitteet vastaavat tarpeisiin paremmin.

Kirjallisuustieteessä genre käännetään yleensä lajityypiksi (ks. esim. Brax 2001). Säästän lajityypin käsitteen kulttuurintutkimuksen käyttöön ja käytän ainoastaan tekstilaji-käsitettä kuvaamaan sellaista tekstien joukkoa, joka jakaa tietyn määrän samoja kielenpiirteitä ja jolla on sosiokulttuurinen yhteys. Tekstilajin ohella kielentutkimuksessa on käytetty myös rekisterin käsitettä, jolla viitataan kielen tilanteiseen käyttöön (Eggins & Martin 1997: 234–235). Rekistereistä en tässä työssä kuitenkaan puhu, koska tarkastelemani tekstilaji sitoutuu voimakkaasti historiaansa. Liitän tekstilajin laajaan määrittelyyn myös varsinaisen tekstin oheiset kuvat ja muut visuaaliset elementit (ks. esim. Kress & van Leeuwen 1996). ”Tekstilajin käsitteen voi nähdä ikään kuin siltana, joka yhdistää sosiokulttuurisen kontekstin ja tekstien kielelliset piirteet”, kuvailee Mäntynen (2003: 16). Tähän näkemykseen nojaudun.

2.2 Aikakauslehtien tutkimus

Aikakauslehtitutkimus on ollut Suomessa vähäistä (ks. esim. Töyry 2002b). Maailmalakaan tutkimusta ei tehdä niin paljon kuin levikkien ja lukijamäärien perusteella voisi kuvitella. Aikakauslehtiä on kyllä tutkittu konsepteina ja osana joukkoviestinnän kehitystä, mutta sisältöjen tarkastelu on jäänyt vähälle huomiolle.

Sanomalehtiä pidetään aikakauslehtiin verrattuna yhteiskunnallisesti vaikutusvoimaisempina viestimenä. Se on nopeasti pääteltävissä vaikkapa journalistiikan tutkimusta tarkastelemalla. Totta on, että monet käsitteet vakiintuvat kielenkäyttöön sanomalehtien

kautta ja että dramaattisten tapahtumien esittäminen seuraavan päivän sanomalehdessä voi tehdä lukijaan syvän vaikutuksen verrattuna siihen, että viikon päästä ilmestyvässä aikakauslehdessä asiaa käsitellään samojen kuvien ja samojen argumenttien avulla. Uskon kuitenkin, että aikakauslehti vaikuttaa yhteiskunnallisesti laajojen asiakokonaisuuksien ymmärtämisessä, näkemysten antajana. Amerikkalainen populaarikulttuurin tutkija Marshall W. Fishwick pitää aikakauslehtiä vakiintuneiden arvojen heijastajana ja uskoo vaikutuksen olevan laaja-alaisuudessaan varsin voimakas:

”Aikakauslehtiä luetaan sitkeämmin kuin ainuttakaan muuta välinettä kulutetaan, eikä aikakauslehti häviä yhtä nopeasti kuin muut. Se yllyttää reaktioihin ja saa reaktioita. Aikakauslehden materiaali leviää edelleen kirjoihin ja sähköisiin välineisiin, ja sitä julkaistaan uudelleen. Jälkiaallokko on mahtava.”

(Fishwick 1982: 129; sit. ja suom. Kivikuru 1996: 1.)

Aikakauslehtiä luetaan eri tavoin ja usein monta kertaa. Juttuja silmäilläään valikoiden, joihinkin syvennyttään ja jotkut sivuutetaan. Lehdet myös kiertävät ihmiseltä toiselle.

Aikakauslehteä mediana voidaan määritellä tiedonvälityksen kautta. James W. Carey jakaa viestinnän metodologisesti siirto- ja yhteisyysnäkemysnäköisiin (Carey 1989: 13–36; ks. myös Kunelius 1998: 10–18). Näkemykset eivät ole toisiaan poissulkevia, mutta usein jompikumpi dominoi. Aikakauslehdet palvelevat ehkä enemmän inhimillistä yhteisöllisyyttä kuin suoranaisesti tiedonvälitystä, mikäli niitä verrataan esimerkiksi sanomalehtiin. Yhteisyysnäkemys korostaa tapoja, tottumuksia ja perinteitä uuden informaation rinnalla. Aikakauslehden on tuotettava lukijoissaan tunne yhteisöllisyydestä, koska lukijasuhde perustuu yleensä lehteen liittyvään tunnesiteeseen. Henkilöjutut ovat keskeisiä yhteisöllisyyden tuottajia.

Aikakauslehtien tutkimuksen ja opetuksen kehittämistä Suomessa on voimakkaasti perännyt muun muassa Maija Töyry (2002b). Fennistiikan alalla aikakauslehtiä on tarkasteltu laajassa mittakaavassa genrenä (Haavisto ym. 1999), lisäksi on tutkittu muun muassa aikakauslehtikielen affektiivisuutta (Kukkasjärvi 2003). Aikakauslehtitutkimuksen uranuurtajia Suomessa on Ullamaija Kivikuru (ks. esim. 1996, 2001), vaikka tutkimus onkin jäänyt maassamme melko vähäiseksi. Suomen Kuvalehti on ollut aineistona muutamassa pro gradu -tutkielmassa (esim. Riikonen 1995, Jurvakainen 2000).

Journalismista voidaan vetää yhteys journalistiikkaan. Ilkka Malmberg (1996: 42–46) puhuu lehdentekoon liittyvien tiedonintressien suhteesta: hermeneuttinen eli tulkitseva tiedonintressi jää monesti myös journalistisessa työssä alhaisempaan arvoon kuin tekninen tiedonintressi. Kovat faktat jyräävät pehmeämmät, ymmärrykseen pyrkivät tulkinnat. Aikakauslehtien tutkimuksen puutteessa voi kyse olla yksinkertaisesti siitä, että vähemmän arvostetuista teksteistä tehdään vähemmän tutkimusta.

2.3 Henkilöjuttujen tutkimus

Aikakauslehtien kehityksen mukana kulkee erityisesti henkilöjuttujen ja samalla oikeastaan koko henkilöjournalismin nousu. Jo saksalais-amerikkalainen sosiologi Leo Lowenthal havaitsi asian tutkiessaan 1900-luvun neljän ensimmäisen vuosikymmenen aikakauslehtien sisältöjen muutosta aineistonaan *Saturday Evening Post* ja *Collier's* (Lowenthal 1984: 203–235). Lowenthalin tutkimuksessa selvimpiä trendejä olivat henkilöjuttujen määrällinen kasvu ja asioiden voimistuva henkilöittäminen.

Henkilöittämistä pidetään monesti kiinnostavampana lähtökohtana jutunteolle kuin asioiden käsittelemistä ”pelkkinä” asioina (Kuutti 1994: 22). Henkilöjournalismia arvostellaan vastaavasti pinnallisena. Aiheesta käydään ajoittain kiivasta keskustelua, koska käsitellyistä henkilöistä saattaa jutuissa tulla edustamia asioita tärkeämpiä tai henkilöistä ylipäättään kiinnostavinta kaikessa. Pirjo Hiidenmaa kirjoittaa:

”Oma journalismin lajinsa ovat varsinaiset henkilöjutut, joissa henkilö itse on keskipisteenä. Lyhyellä poiminnalla tällaisia juttuja löytää viikon ajalta kymmeniä: syntymäpäivähaastattelut, viikon ”hän”, kuukauden orkesterilainen jne. Tämä on eräänlaista sankaruuden journalismia, jossa on paljon suorituksia ja saavutuksia, erityisiä harrastuksia ja persoonallisuuden piirteitä, kadehdittavan paljon energiaa ja innostusta. [- -] Kannattaako henkilöityneessä [sic] hämmästellä, mihin tarvitaan jatkuvasti uusia kilpailuja, eri alojen palkittavia, uusia julkisuuden henkilöitä tenavatähdistä ja vuoden isoäideistä alkaen? Mediaan henkilöjuttujen raaka-aineeksi.” (Hiidenmaa 2003: 210–211.)

Hiidenmaa sivuaa ajatusta siitä, miten henkilöjutut vaikuttavat ihmisten käsityksiin niistä inhimillisistä ominaisuuksista, joita pidetään sosiaalisesti arvokkaina. Lowenthal huomauttaa jo 1900-luvun alkupuolen henkilöjuttujen olevan opettavaisia ja niiden

olevan kirjoitettu ainakin ideologisesti sellaiselle lukijalle, joka voi seuraavana päivänä pyrkiä matkimaan henkilöä, jota on juuri kadehtinut (Lowenthal 1984: 207).

Nykypäivän henkilöjuttuja voi tuskin opettavaisiksi sanoa, mutta jonkinlaista ideologista näkemystä lehtitekstit kuitenkin aina edustavat (ks. esim. Kalliokoski 1996b: 90–92). Hiidenmaan väite siitä, että kilpailuita ja palkintoja tarvitaan siksi, että voittajayksilöistä voidaan tuottaa henkilöjuttuja, osuu kohdalleen. Journalismissa on rutiininsa, ja jatkuva uuden keksiminen on luonnollisesti hyvin työlästä (ks. esim. Möra 1996).

Hiidenmaa kysyy myös, voisiko kenestä tahansa tehdä sankaritarinan, kun jutun kerronnan keinot tuovat ihmisestä esiin aina vain myönteisen puolen (Hiidenmaa 2003: 210). Uskon, että voi tehdä. Raphael Samuel ja Paul Thompson huomauttavat, että henkilön elämästä kirjoittamiseen tulee usein väistämättä myyttinen ulottuvuus: ”Any life story, written or oral, more or less dramatically, is in one sense a personal mythology, a self-justification.” (Samuel & Thompson 1990: 10). Ehkä me todella elämme sankaruuden yhteiskunnassa, ja jos ulkoinen sankaruus ei siitä riittävästi kerro, jää julkisesti tuotettavaksi vielä mystisiä sankaruuden muotoja, kuten *sisäinen sankaruus*.

En näe sankaruuden ajatusta lähtökohtaisesti kielteisenä, koska inhimillinen yhteisöllisyys hakee aina esimerkillisiä yksilöitä. Sankaruuden olemusta voi tietenkin problematisoida, koska valikoituminen jostakin ryhmästä ei sinänsä tee ihmisestä sankaria. Usein jutunteon perustana on kiinnostus haastateltavan asiaan tai asemaan, joten suhtautuminen haastateltavaan on lähtökohtaisesti myönteistä (Tervonen 1994: 14). Tarinalla on henkilöjutun kohdehenkilön kasvot. Ei ole kunnan satuakaan ilman sankarihahmoa.

Henkilöjuttuja on tutkittu suhteellisen niukasti. Viime vuosina viestintätieteissä tutkimusta on tehty ilmiölähtöisesti ja alan sisäisiä lajimäärityitä hyväksi käyttäen (ks. esim. Jurvakainen 2000, Lassila 2001, Siivonen 1999; ks. myös Töyry 2002a). Fennistiikan piirissä henkilöjuttuja on tutkittu pääasiassa vain yksittäistapauksina ja juttujen kielenpiirteiden deskriptiivistä analyysia tavoitellen (ks. esim. Juvonen 1998, Kalliomäki 1995). Tekstilajina henkilöjuttuja ei ole lähestytty.

2.4 Suomen Kuvalehti aikakauslehtenä

Aikakauslehtiä ilmestyy Suomessa noin 3 000 nimikkeen verran. Niistä noin 320 on yleisölehtiä, joihin myös Suomen Kuvalehti lukeutuu. (Kivikuru 2001: 78–79.) Suomen Kuvalehti on perinteinen lehti, ja kuten lehden nimikin kertoo, kuvajournalismin suunnannäyttäjiä suomalaisessa mediassa.

Kirjankustantamo Otava perusti Suomen Kuvalehden vuonna 1916. Suomen Kuvalehdessä pyrittiin alusta lähtien tarttumaan kaikkeen uuteen ja ihmeelliseen. Lehti loi lukijoissaan yhteisöllisyyden tunnetta muun muassa etsimällä kansallista naistyyppiä. (Tommila & Salokangas 1998: 226; ks. myös Uino 1991: 42–43.) ”Suomen Kuvalehti tehtiin maamme johtavaksi yleisölehdeksi, ja siitä myös tuli sellainen”, kirjoittaa Pirkko Leino-Kaukiainen (1992: 216). Vuonna 1957 levikki oli jo niinkin suuri kuin 132 400 (mts. 213). Suomen Kuvalehden sisältöä kansallistettiin vahvasti Ilmari Turjan päätoimittajakaudella 1936–1951, mutta Turjan jälkeen heijastettiin pitkään porvariston hillittyä charmia ja vältettiin kaikkea repivyyttä (Tommila & Salokangas 1998: 226, 288).

Suomen Kuvalehti on poliittisesti ja taloudellisesti sitoutumaton lehti, mutta voisi kysyä, onko täydellinen sitoutumattomuus journalististen tuotteiden kohdalla edes mahdollista (vrt. Bruun, Koskimies & Tervonen 1989: 50–52). Suomen Kuvalehden suurimmat esikuvat kansainvälisellä tasolla ovat amerikkalaiset *Time* ja *Newsweek* sekä saksalainen *Der Spiegel*. Vahvan perinteen takia – tai sen ansiosta, riippuen näkökulmasta – Suomen Kuvalehteä pidetään melko konservatiivisena lehtenä. Monen mielestä se heijastaa konsensus-Suomen patriarkaalista maailmankuvaa. Näistä mielikuvista lehdessä ollaan tietoisia, ja muun muassa naisten osuuden lisäämiseen lehden sisällössä on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota. Suomen Kuvalehden lukijoiden naisia on 48 %. (Peltonen 2004.)

Viime vuosina Suomen Kuvalehti on muuttuvista aikakauslehtimarkkinoista huolimatta pitänyt asemansa Suomen johtavana uutisviikkolehtenä. Lukijamäärä vuonna 2003 oli 434 000 (Kansallinen Mediatutkimus 2003), ja levikki edeltävänä vuonna 100 967 (Levikintarkastuksen LT-levikit). Suoranaista kilpailijaa Suomen Kuvalehdelle ei ole ilmaantunut vuosikymmeniin. Suomen Kuvalehden lukijoista 55 % on yli 50-vuotiaita, mikä on hyvä pitää mielessä myös Hän-henkilöjuttuja tarkasteltaessa. Valtaosa

lukijoista asuu yli 30 000 asukkaan kaupungeissa, joten kyseessä on edelleen varsin urbaani lehti. (Lukijatiedot Yhtyneiden Kuvalehtien Internet-sivuilta.)

Suomen Kuvalehti on tunnuslauseensa mukaan ”Ajattelevien ihmisten lehti” (Suomen Kuvalehden Internet-sivusto). Yhtyneiden Kuvalehtien Internet-sivusto kertoo, että RISC Monitor 2001 -lukijaluokituksessa Suomen Kuvalehden lukijat korostuvat ryhmässä ”laajakatseiset”. Suomen Aikakauslehtien liiton sivuilla Suomen Kuvalehti määritellään ”uutis- ja asia-aikakausleheksi” (Aikakauslehtien Liiton Internet-sivusto). Kaikilla näillä seikoilla on merkitystä tekstilajin kannalta. Juttujen lukijan voidaan ajatella olevan tyytyväinen, kun totuttuja tapoja noudatetaan, vaikka laajakatseinen lukija voisi suvaita myös tapojen vaivihkaista muuttamista.

2.5 Hän-henkilöjutut Suomen Kuvalehdessä

2.5.1 Hän-henkilöjuttujen historia lyhyesti

Suomen Kuvalehdessä oli ollut henkilöjuttuja jo kauan ennen Hän-sarjan perustamista, mutta lehden sisältöä haluttiin luultavasti yhtenäistää, kun Hän-henkilöjutut aloitettiin. Ensimmäinen Hän-henkilöjuttu ilmestyi 3.11.1989 (SK 44/1989). Lehden kannessa oli lapsia, jotka liehuttivat pieniä Suomen lippuja. Kannen iso otsikko julisti: ”Gorbamania! Karhusta tuli nalle”. Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatshev oli ollut valtiovierailulla Suomessa. Itänaapurissa elettiin perestroikan aikaa, Suomessa nousukautta. Hän-henkilöjutut syntyivät aikakauteen, jossa yksityishenkilöt saattoivat nousta julkisuuteen helpommin kuin koskaan ennen.

Hän-henkilöjuttusarjan aloittamisen aikaan Suomen Kuvalehden päätoimittajana oli Pekka Hyvärinen ja toimituspäällikkönä Antti Blåfield. Hän-jutun paikka lehdessä vakiintui heti lehden loppupuolelle, ja tilaa sille annettiin kaksi aukeamaa. Vuoteen 1997 asti Hän-jutun käytössä oli kolme sivua, yksi sivu oli mainostilaa. Suomen Kuvalehden loppupuolella on Kohtaamiset-osio, ja Hän-jutun paikka on vuotta 2002 lukuun ottamatta ollut aina juuri ennen sitä. Ensimmäinen Hän-henkilöjuttu oli otsikoltaan *Miikka Ruokanen. Pappi, dosentti, tv-kuuluttaja* (SK 44/1989). Kirjoittajana oli Riitta Pyysalo ja kuvaajana Petri Kaipainen, molemmat lehden vakituisia työntekijöitä.

Ensimmäisten juttujen kuvissa Hän-henkilö istui mustalla tuolilla, mutta käytännöstä luovuttiin nopeasti ja henkilöitä alettiin kuvata heille itselleen tyypillisemmissä ympäristöissä. Hän-henkilöjutuille tyypillinen suuri pääkuva oli ensimmäistä kertaa käytössä jo neljännessä Hän-jutussa (SK 47/1989), vaikka sen jälkeenkin visuaalisuudessa oli variaanssia ennen pääkuvan vakioimista.

Juttujen pituus on pysynyt alusta asti likimain samana. Alkujaan leipäteksti jaoteltiin osiin punaisilla nuolilla, mutta Suomen Kuvalehden täyttäessä 80 vuotta vuonna 1996 otettiin käyttöön väliotsikot (SK 32/1996 alkaen). Toinen huomattava muutos tuli Suomen Kuvalehden tuplanumerossa 25–26/2003, kun henkilöiden lyhyiden alaotsikkomäärittelyiden (esim. *Kirjailija, Ministeri*) tilalle vaihdettiin ingressit. Samalla muutettiin kuvien ja tekstin asetteluja sekä liitettiin Kuka-faktalaatikon ohien lapsuudenkuva ja sen selityksen sisältävä laatikko. Lehden perinteen mukaisesti muutos oli maltillinen.

Hän-henkilöjutuista tuli muutamassa vuodessa sarjan perustamisen jälkeen jo niin vahva instituutio, että niistä tehtiin lehdessä parodia. Anja Kaurasen *Hän. Elämää suurempi* (SK 14/1992) esittelee mieshenkilön, joka jutun kuvissa polttaa tupakkaa nahkatakki päällään ja aurinkolasit silmillään. Kasvot peittyvät savuun. Teksti on lennokasta maskuliinisuuden pilkkaa. Juttu alkaa seuraavasti:

”Varsinkin näinä päivinä, lopullisen kansainvälistymisemme viimeisissä kiusauksissa, me tarvitsemme Todella Suuria Suomalaisia, joiden nimien alle voimme yksissä tuumin piirtää paksun punaisen viivan. Me tarvitsemme Elämää Suurempia Haastateltavia, itseoikeutettuja palstamillimetrien kuninkaita ja värikuvien valtiaita, sellaisia kuin Hän.”
(SK 14/1992)

Kaurasen Hän-parodian ohella toinen hyvin poikkeuksellinen Hän-henkilöjuttu on Riitta Pyysalon *Jeesus. Minun Jeesukseni* (SK 1/2000). Siinä kuvituksen runsaus poikkeaa juttusarjassa totutusta, ja toisaalta myös teksti on voimakkaan subjektiivista. Hän-henkilö Jeesus projisoituu otsikon mukaisesti kirjoittajan mielikuvien ja ajatusten kautta. Hän-henkilöjutuissa poikkeuksia totutusta ovat kahden edellä mainitun lisäksi jokasyksyiset Suomen Kuvalehden journalistipalkinnon voittajat. Vuonna 2003 heitä oli kaksi, ja molemmista oli Hän-juttu samassa lehdessä (SK 49/2003). Nämä Hän-jutut painottuvat palkintoon ja sen perusteluihin. Palkinnonsaajista tehdyissä Hän-jutuissa

korostuu Hän-sarjan kansallinen arvonto. Hän-henkilöksi pääseminen voidaan mieltää kunnianosoitukseksi. Toimitus ei kuitenkaan halua ajatella näin, vaan haastateltavien ennakko-oletukset Hän-jutusta arvostuksen osoituksena saattavat rajoittaa jutun tekemistä, eikä se ole yleensä jutun kannalta hyvä asia (Peltonen 2004).

Näitä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta Hän-henkilöjutut ovat pysyneet vuosien varrella kutakuinkin samanlaisina.⁴ Kirjoittajat ovat kuitenkin vaihdelleet. Pääasiassa Hän-henkilöjuttuja ovat tehneet lehden omat toimittajat, vaikka muutamia freelancereitakin on käytetty. Vuonna 2003 Hän-juttujen kirjoittajia oli yhteensä 22, joten tuskin kenenkään tyyli on voinut dominoida tekstilajia. Hän-juttujen kirjoittajien joukossa on ollut tunnettuja suomalaisia kirjailijoita, jotka voisivat sopia myös itse Hän-jutun kohteeksi: edellä mainittu Anja Kauranen sekä Saska Saarikoski (nyk. Snellman), Tuula-Liina Varis, Kristina Carlsson ja Panu Rätty. Nimilistä ehkä viestii siitä, että Hän-henkilöjutun tekeminen vaatii huomattavia kykyjä kirjoittajana.

2.5.2 Henkilöt, kriteerit ja käytännön työ

Ainakaan 2000-luvulla mikään ammattiryhmä ei ole ylikorostunut Hän-henkilöjutuissa. Miehiä on aina ollut Hän-henkilöjuttujen kohteena enemmän. Vuonna 2003 Hän-jutuissa miehiä oli 28 ja naisia 22. Tähän kehitykseen liittyy edelläkin mainittu lehden toimituksen pyrkimys saada juttuihin enemmän naisia, koska lukijakunnassa miehiä ja naisia on likipitään sama määrä. Hän-henkilöinä on ollut vuosien varrella tieteen ja taiteen edustajia, yhteiskunnallisia vaikuttajia, liike-elämän ihmisiä, tunnettuja ja hieman vähemmän tunnettuja suomalaisia.⁵

Hän-henkilöjuttujen kansallisuuskriteeri on ollut alusta asti ehdoton – ulkomaalainen ei voi olla Hän.⁶ Kansallisuuskäsitteitä korosti kustannuspäällikkö Leeni Peltonen

⁴ Siitä kertonee myös se, että joskus sama ihminen on päätenyt Hän-henkilöksi kahdesti. Esimerkiksi elokuvaohjaaja Kiti Luostarista on tehty kaksi Hän-juttua (SK 24/1993 ja SK 12/2003).

⁵ Kuriositeettina mainittakoon ensimmäiset Hän-henkilöt vuodelta 1989: pappi Miikka Ruokanen, kirjailija Annika Idström, toimittaja Leena Pakkanen, näyttelijä Taneli Mäkelä, telakkayrittäjä Martin Saarikangas, teologi Terho Pursiainen, pakinoitsija Seppo Ahti ja toiminnanjohtaja Maija Riihijärvi-Samuel.

⁶ Suomalaisuus tarkoittaa käytännössä sitä, että ”asuu Suomessa ja on ikään kuin tänne integroitunut, että on tarpeeksi suomalainen, että jos nyt sit oottaa kansalaisuutta niin se ei oo ongelma” (Peltonen 2004). Esimerkiksi Hän-juttu Vantaan kaupunginvaltuutetusta Mohamed Abdillahista (SK 15–16/2004), joka on suomenkielentaitoinen Somalian kansalainen ja odottaa kansalaisuuspäätöstä, edustaa tällaista rajatapausta.

haastattelussa, joka tehtiin Yhtyneissä Kuvalehdissä 17.2.2004. Peltonen työskenteli Suomen Kuvalehdessä vuoden 1995 alusta vuoden 2004 alkuun, ensin toimitussihteerinä, sitten toimituspäällikkönä, ja teki itsekin Hän-henkilöjuttuja. Haastattelussa hän muistutti, että vaikka Hän-sarjalle ei ole kirjoitettuja kriteereitä, kirjoittamattomissa kriteereissä suomalaisuus on keskeisessä asemassa.

Olennaista Hän-jutuissa on ollut se, että henkilön tulisi olla jotenkin julkisuudessa etukäteen tunnettu ja hänestä esitellään jutussa jokin puoli, joka on jäänyt muualla esittelemättä. Tämä ei täysin päde esimerkiksi vapaaehtoistyöntekijöistä tehdyissä Hän-henkilöjutuissa (esim. Esa Mäkinen, SK 15/2003), ja siitä on alettu pikku hiljaa luopua. Leeni Peltonen pitää olennaisena hyvän Hän-jutun kannalta sitä, että henkilössä on ristiriitoja ja särmiä, jotta jutussa saadaan henkilöstä näkyviin sekä valoa että varjoa.

”Ja viime aikoina on ollut sellaistaakin ilmaa että sinne ei valita sellaisia itsestään selviä henkilöitä, mieluummin sitten jotain vähän yllättäviä, mutta tätä keskustelua käydään koko ajan. Et se ei oo mikään valmis sapluuna ja siitä on varmasti hyvin erilaisia näkemyksiä toimituksen sisällä ja eri päätoimittajien aikana on varmasti vaihtelua.” (Peltonen 2004.)⁷

Hän-henkilöjutut eivät ole ainoita henkilöjuttuja Suomen Kuvalehdessä. Toimituksen sisäisen kielenkäytön mukaan Kohtaamiset-sivuston alussa oleva henkilöjuttu on ”Pikku-Hän” ja lehden keskiosan suuri henkilöjuttu taas ”Super-Hän” (Pyysalo 2004). Toisaalta Suomen Kuvalehti ei ole ainoa lehti, jossa on henkilöjuttuja. Hän-henkilöjuttuja vastaavaa sarjaa ei kuitenkaan ole missään suomalaisessa lehdessä. Monissa aikakauslehdissä (mm. *Image*, *Apu*, *Seura*) on Hän-juttujen kokoisia henkilöjuttuja.

Muiden aikakauslehtien henkilöjuttujen kompositio on kuitenkin toinen, koska ne hyvin harvoin tehdään osaksi juttusarjaa. Lisäksi niiden sisäislukija on toinen, eli tilastojen keskiarvolukija ei välttämättä kuulu RISC Monitorin ryhmään ”laajakatseiset”, kuten Suomen Kuvalehden lukijat kuuluvat. Lehteä ei tietenkään tehdä pitäen koko ajan mielessä keskiarvolukijaa, mutta se voi vaikuttaa implisiittisesti lehden sisältöön (vrt. Kotilainen 2003: 94–98). Jos lehden lukijat ovat keskimäärin korkeasti koulutettuja, heidän voidaan olettaa tietävän tiettyjä asioita vaikkapa yhteiskunnasta ja historiasta.

---

⁷ Haastattelu on nauhoitettu ja sen jälkeen purettu tekstiksi käyttäen karkeata transkriptiota.

Jos lukijalle itsestään selviä asioita aletaan toistuvasti selittää, lukija ei enää samastu lehden tarjoamaan yhteisöön. Pidemmällä aikavälillä tämä voi eriyttää lukijan lehdestä.

Suomen Kuvalehden toimittaja Petri Pöntinen kertoo Hän-henkilöjuttujen tekemisestä:

”Olen itse kritisoinut tätä palstaa juuri kaavamaisuudesta: määrämitta ja -muoto tuottavat usein kaavamaisia tarinoita, henkilökuvat ovat liiaksi palstan vankeja – siksi itse teen mielelläni henkilöprofileja, joita ei ole sidottu tähän HÄN-palstaan. Niitä on tosin lehdessä suhteellisen harvoin, osittain juuri sen takia, että lehdessä on tämä HÄN-palsta.” (Pöntinen 2004.)

Vastaavasti toimittaja Riitta Pyysalo pitää Hän-juttujen kirjoittamisessa siitä, että otsikon ja vakiopituuden hyväksymisen jälkeen ”sävel on täysin vapaa” (Pyysalo 2004). Toimituksen sisälläkin Hän-henkilöjuttuihin suhtaudutaan siis hyvin eri tavoin.

Hän-henkilöjutun tekeminen vaatii aikaa. Leeni Peltosen mukaan minimiaika on yleensä viikko (Peltonen 2004). Usein pyritään useampaan kuin yhteen tapaamiseen haastateltavan kanssa. Taustatyö voi olla vaativaa ja viedä yllättävän paljon aikaa, jos henkilöstä on kirjoitettu hyvin vähän lehdissä tai jos hänestä tiedetään yleensäkin niukasti. Toimittajalle muodostuu Hän-henkilöihin usein jonkinlainen suhde: ”Jokainen Hän-haastateltu jää mieleen, enemmän kuin muut lehtijutut. Niissä pääsee lähelle – siis pitää päästä lähelle – ihmisiä.” (Pyysalo 2004.)

2.5.3 Henkilöjuttu vai teemahaastattelu?

Hän-jutut ovat nimenomaan henkilöjuttuja, koska niissä esitellään yksi nimenomainen henkilö ja käsitellään häntä. Joskus henkilö määrittyy yksityiselämänsä kautta, joskus taas alkaa edustaa metonymisesti itseään suurempaa kokonaisuutta (metonymiasta ks. esim. Kangasniemi 1997: 80; Lehtonen 2000: 133). Hän voi olla esimerkiksi jonkin ammattiryhmän esimerkillinen edustaja tai yksityishenkilönä ansioitunut. Joidenkin henkilöiden yksityiselämä tulee vahvasti esiin, toisilla se piilotetaan miltei kokonaan:

”Hän-jutun tyyppi on sellainen, että siinä ei voi käsitellä pelkästään työtä, vaan siinä pitäisi jotenkin se persoona tulla esiin. [- -] Me toimituksessa puhutaan usein työ-Häneistä, että on kerta kaikkiaan ihmisiä, jotka ei halua siitä privaattipuolesta puhua, ja jos se työ on se, mikä

siinä ihmisessä on kiinnostavaa, se ilman muuta painottuu se juttu siihen työhön. Silloin se on enemmän tällöinen työ-Hän kuin tällöinen normaali-Hän. Se on just yks tällöinen keskustelunaihe, että kuinka paljon siinä pitää olla sitä yksityiselämää, kun jotkut kokee sen hirveän hankalaksi, jos ihminen ei halua puhua siitä, niin se ei tuu luontevasti siihen juttuun, sitten sen ihmisen kiinnostavuus on siinä sen työssä tai yhteiskuntasuhteissa ja silloin se saattaa tietysti olla vähän keinotekoista se ja sit se on tietysti huonosti kirjoitettu juttu jos lukijalle tulee semmonen tunne että toi on ihan lopussa lisänny sinne sen perheen.” (Peltonen 2004.)

Teemahaastattelun, henkilöhaastattelun ja henkilöjutun väliset rajalinjat ovat erittäin venyvät. Teemahaastattelussa kaiken kärjessä tulee teema, jonka esittämiseen käytetään haastattelun avulla saatuja tietoja. Henkilöhaastattelussa teemaa käsitellään henkilöä haastatellen, haastattelu etenee tekstin myötä ja on sisällöllisesti keskeinen. Näitä käsitteitä käyttäen henkilöjutussa henkilö on jutun teema. Toki teemoja voi olla jutussa muitakin, mutta ne kaikki tulevat henkilön myötä käsitteilyyn.

Henkilöittämiseen journalistisena esitystapana on monimutkainen asia. Esimerkiksi toimittaja Jukka Ukkolan Hän-jutussa Arktisen keskuksen johtajasta, professori Paula Kankaanpäästä (SK 37/2003) käsitellään lähes pelkästään arktista aluepolitiikkaa. Kankaanpäästä saatavat tiedot ovat oikeastaan vain triviaalia faktaa, kenen tahansa nopeasti tarkistettavissa. Toimituksessa keskusteltiin ennen jutun ilmestymistä siitä, onko juttu Hän vai jokin muu (Peltonen 2004). Tekstilajin rajalla liikutaan. Leeni Peltonen kuitenkin valottaa toimituksellista näkemystä Hän-henkilöjuttujen tekstilajista:

”Kyllähän toi Hän, kun se on semmonen brändi ja toi logo on siinä niin voimakas ja toi jutun formaatti, niin sit se tavallaan sallii sen sisällä laajemmankin vaihtelun et se tavallaan se mielikuva on henkilöjuttu vaikka se juttu ei olisikaan niin henkilöstä, että se kuitenkin menee henkilö edellä se juttu, tarjoillaan siis lukijalle.” (Peltonen 2004.)

2.6 Haastattelu jutunteon keinona

Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutut, samoin kuin muut henkilöjutut, rakennetaan haastattelun pohjalta.⁸ Henkilöjuttua varten haastatteluja voi olla myös useita. Haastateltu on henkilöjutun ensisijainen lähde, jota tekstissä referoidaan (ks. esim. Lundberg

---

⁸ Satunnaisia poikkeuksia tästä ovat kuvitteellisten henkilöiden haastattelut, joita voidaan pitää alalla kurioositeetteina.

1992: 121). Juttuun kirjoitettuihin lainauksiin liittyen on hyvä muistaa, että haastattelu on suunniteltu vuorovaikutustilanne, johon sekä toimittaja että haastateltava orientoituvat (Visapää 1999: 26).

Haastattelun hyödyntäminen lehtitekstissä on suhteellisen tuore innovaatio. Ensimmäisenä henkilöhaastatteluna pidetään yleisesti New York Heraldissa vuonna 1836 ilmestynyttä juttua, jonka tekijä käytti kysymys–vastaus-tekniikkaa luomaan läsnäolon tuntua ja dramatiikkaa (ks. esim. Lundberg 1992: 127; Siivonen 1999: 57). Michael Schudsonin mukaan haastattelusta tuli Yhdysvalloissa käytäntö vasta 1860-luvulla. Varsinaisen yleistymisen myötä 1900-luvulla alettiin arvostaa toimittajan kykyä välittää tietoa suoraan haastatelluilta yleisölle, mikä taas liittyy lehdistön irtautumiseen puolue-sidonnaisuudesta (ks. Schudson 1995: 72–74). Ennenkin oli haastateltu ihmisiä juttuja varten, mutta heidän repliikkejään ei ollut kirjoitettu lehteen, vaan kaikki esitettiin toimittajan äänellä. Haastattelu on selvästi urbaani ilmiö, jossa näkyy objektiivisuuden kaipuu, tarve antaa ääni toisille mutta säännellä itse, mitä tulee läpi ja missä muodossa.

Haastattelu luo tekstiin evidentialisuutta, toimii autenttisuuden takaajana. Jutuillahan on oltava faktuaalinen pohja, kuten Bruun, Koskimies ja Tervonen korostavat (1989: 45–48). Vaikka henkilöjutuissa faktan ja fiktion rajat usein sekoittuvat, haastattelun referoinnin kautta saamme tietää, mitä haastateltu henkilö on sanonut. Suodattajana toimiva kirjoittaja tekee kuitenkin valinnat puolestamme. Haastattelun kirjoittaminen rinnastetaan monesti rajaamiseen, ja joskus puhutaan jopa rajaamisen taiteesta (McKay 2000: 97; ks. myös Hemánus 1990: 79 ja Kalliokoski 1991b). Tilaa ja aikaa on niukasti, mutta lopputuloksen pitäisi silti vastata todellisuutta. Tästä päädytään henkilöjuttujen perimmäisten kysymysten äärelle.

2.7 Henkilöjuttujen filosofia

Henkilöjuttuja on pohdittava myös filosofiselta kannalta, koska ne herättävät kysymyksiä, joihin kielitieteellinen analyysi ei pysty vastaamaan mutta joita kuitenkin on olennaista kysyä tässä työssä. Henkilöjutut palautuvat perusasioihin, jotka helposti unohtuvat käytännön analyysissa. Lähtökohtina voidaan ajatella juttujen tietoteoreettista (epistemologista) ja ontologista (olemassaoloa koskevaa) ulottuvuutta. Epistemologian näkökulmasta lukija voi saada tietää vain sen, minkä välittäjä (lehti ja lehden toimittaja)

suodattaa alkuperäisestä keskustelusta taustatietoihin nojautuen. Epistemologisesti tieto on kontrolloitua, kielen ja kuvien kautta lukijan saatavilla.

Ontologisesti henkilöjutut ovat mielenkiintoisessa välitilassa. Ajatellaanpa Platonin kuuluisaa luolavertausta Valtio-dialogissa (Platon [1999]; Platonista ks. esim. Saarinen 1985: 24–49). Luolassa on kahlittuna ihmisiä, jotka näkevät takanaan liikkuvien ihmisten varjoja luolan seinällä. Heille varjot ovat todellinen maailma. Henkilöjutut asettuisivat Platonin luolaan siten, että ihmiset, jotka tarkkailevat luolan seinällä liikkuvia varjoja, voisivat lukea aikakauslehdestä tunnistettavimpien varjojen liikkeistä ja teoista. Koska vetoavassa jutussa on tarina, jutun kirjoittajan on luotava se. Miten paljon Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjuttujen tarinoista on kirjoittajan omaa luomusta?

Platon sulkee runoilijat valtionsa ulkopuolelle, koska runoilijat vääristävät olemassa olevaa todellisuutta, tekevät heijastuksista uusia heijastuksia ja etäännyttävät ihmisiä ideoista. Platonin mallin mukaan henkilöjuttuja tekevät toimittajat vastaavat siis runoilijoita. Mitä me todella haluamme tietää? Jos haluamme tietää toisista ihmisistä enemmän kuin meidän olisi mahdollista henkilökohtaisesti saada selville, meidän on pidettävä toimittajat valtiossa. Ihmisen uteliaisuus on monessa mielessä lähes kyltymätön. Utelaisuutta voidaan kutsua myönteisemmin myös tiedonhaluksi.

Uusplatonistit tulkitsivat 200-luvulla Platonin ideaoppia ja päätyivät väittämään, että ihmiskasvot ovat ihmisen sisäisen idean heijastuma (Plotinoksen estetiikka, ks. esim. Vuorinen 1993). Uusplatonistisen logiikan mukaan rikollinen näyttää aina rikolliselta, koska hänen minuutensa heijastuu hänen kasvoillaan. Entä keiden minuudet heijastuvat Hän-henkilöjutuissa? Kirjoittajien, valokuvaajien vai kohdehenkilöiden? Mihin sitten sijoittuvat instituutiot ja inhimilliset taustavaikuttajat? Etäänntyminen ideoista on sitä voimakkaampaa, mitä useamman henkilön kautta kohdehenkilö suodattuu. Palaamme siis epistemologiaan: mitä voidaan tietää?

Entä mitä jos lehden välittämä tieto kohdehenkilöstä on ainoaa lajissaan? Monesta Hän-henkilöstä ei ole tehty mitään muuta juttua, eivätkä he välttämättä ole lukijalle tuttuja mistään julkisesta tai yksityisestä yhteydestä. Lukijan saamasta kuvasta tulee eräänlainen ainoa totuus. Tämänkaltaista nykypäivänä melko yleistä tilannetta on pohtinut ranskalainen filosofi Jean Baudrillard. Baudrillard puhuu simulakrumista, jota kuvastaa

seuraava esimerkki: Amerikkalaiset anabastistit kieltäytyvät alkuperäisestä kasteesta, koska he antavat arvoa vasta toiselle kasteelle. Baudrillard'n mukaan kaiken kastaminen toiseen kertaan on täydellinen esimerkki simulakrumista – silloin kopiosta tulee alkuperäistä todellisempaa. (Baudrillard [1986] 1996: 40.) Baudrillard'n simulakrumin ajatusta voi soveltaa myös Hän-henkilöjuttuihin: ihmiselle, joka lukee Hän-henkilöjutun jostakusta hänelle aiemmin tuntemattomasta henkilöstä, lehden sivulle mukailusta kopiosta tulee todellista henkilöä todellisempi.

Baudrillard tarkastelee myös sanan ja kuvan olemusta simulakrumissa. Jos elämme yhteiskunnassa, jossa simulaatio (asioiden kertautuminen) on keskeistä maailmankuvan jäsentymisessä, seuraukset ovat Baudrillard'n mukaan tällaiset: ”[I]hmiset kumartuvat lähemmäksi nuuskimaan tätä ahdistavaa ja herttaisen aavemaista hyperyhdenmukaisuutta. He kumartuvat varmistuakseen siitä ällistytävästä tosiasiasta, että *kuvassa ei ole mitään nähtävää*.” (Baudrillard [1987] 1994: 19.) Kun maailma täyttyy informaatiosta – Platonin ideaopin käsittein lausuttuna siis jäljitelmien jäljitelmistä – informaatio kumoaa itse itsensä. Tällöin luisutaan maailmaan, jossa äänensä saa kuuluviin se, joka huutaa lujimmalla äänellä – ja silloinkin vain hetkeksi. Tästäkin Baudrillard'lla on sanansa sanottavana: ”On tarve puhua silloin, kun ei ole mitään sanottavaa. Tarve on jopa sitä suurempi, mitä vähemmän on sanottavaa. Vastaavasti tarve olla olemassa on sitä pakottavampi, mitä vähemmän merkitystä elämällä on.” (Mts. 18–19.)

Tieto olemassaolosta on Hän-henkilöjuttujenkin perustava ristiriita. Paranoidisesti ajatellen: Mistä voimme olla varmoja, että valokuvissa esiintyvä henkilö on sama, josta tekstissä kerrotaan? Mistä voimme tarkistaa, että kyseinen henkilö on oikeasti olemassa? Miten voimme luottaa siihen, että kirjoittaja on tehnyt todenmukaisia valintoja kertoessaan henkilöstä? Miten voimme luottaa siihen, että tekstin kirjoittaja on olemassa? Ja mistä voimme lopulta olla varmoja, että me, tekstin lukijat, olemme olemassa? Leeni Peltonen huomauttaa Hän-henkilöjutun tekemisen vastuullisuudesta:

”Se ei oo mikä tahansa asiajuttu, joka vaan käydään haastattelemassa ja sit kirjoitetaan, vaan se – mä oon itekin tehny niitä jonkin verran, muistan että kyllä siinä hiki tuli – et se vaatii paljon pohtimista, ja se on aika iso vastuu että minkälaisen kuvan siitä ihmisestä välittää. Tää on kuitenkin niin tämmönen arvostettu ja luettu juttu, monet sanoo et ne lukee tän ensimmäisenä. Siinä on suuri vastuu toimittajalle et ei anna väärää kuvaa, ettei mene ihan

vinoon. Ja varsinkin jos se on vähän semmonen ristiriitoja herättävä henkilö.” (Peltonen 2004.)

Lopulta päädytään tämän luvun motossa esitettyyn ikuiseen kysymykseen siitä, ketkä ovat kaiken takana. Yhdysvaltalaisen scifi-kirjailijan Philip K. Dickin teosten maailmassa tiedotusvälineiden luoma illuusio on todempi kuin todellisuus itse. Niin kauan kuin me voimme valita haluamamme informaation useiden eri tietolähteiden joukosta, kykenemme vielä suhteuttamaan todellisuuden simulaatioihin. Laajoihin pohdintoihin Hän-henkilöjutuista, mediasta ja todellisuudesta voisi päästä vallan analyysin kautta. Lisäksi voisi miettiä Hän-henkilöjuttujen ideologisia aspekteja. Myös subjektin olemassaolon kysymyksiä olisi mahdollista pohtia tässä yhteydessä, samoin kielen ja maailman suhdetta. Nuo pohdinnat kuuluvat kuitenkin toisiin tarinoihin.

3 Hän-henkilöjuttujen tekstilajipiirteitä

”– Luetteko te milloinkaan lehtiä, herra Bohlen?

– Suokaa anteeksi, Knipe, mutta mitä tällä kaikella on tekemistä teidän koneenne kanssa?

– Siinä on koko jutun ydin, herra Bohlen! Sitä minä juuri yritän teille esittää, minä olen tutkinut lehtiä, ja on ilmennyt että jokaisella lehdellä on omat tyypilliset juttunsa. Kirjailijat – menestyskirjailijat nimittäin – tietävät tämän, ja he kirjoittavat sen mukaisesti.”

– Roald Dahl⁹

Tarkastelen Hän-henkilöjuttuja laajassa mittakaavassa tekstilaji- eli genreteorian avulla. Tekstilajiteoria on yksi tekstintutkimuksen suuntauksista. Genrejä on tutkittu myös kulttuuri- ja yhteiskuntatieteissä. Täydennän työni lingvististä lähestymistapaa aihealueen huolellisella kontekstualisoinnilla ja multisemioottisella näkökulmalla. Tekstilajiteoriaan perustuvat tutkimukset ovat tähän asti olleet valtaosin synkronisia, ja siihen teen poikkeuksen. Otan tekstilajin tarkastelussa huomioon myös diakronisen ulottuvuuden, vaikka näin suppeassa työssä se jää väistämättä vähemmälle huomiolle kuin synkroninen.

Tekstilajiteoria ei yksinään riitä teoreettiseksi viitekehukseksi, koska sillä ei ole tarjota järin konkreettisia analyysin välineitä. Tekstilajiteoriaa on täydennettävä aineistoon sopivilla tutkimusmetodeilla. Pyrin välttämään aineiston sullomista teorian lokeroihin siten, että esittelen tarkasti kaikki poikkeustapaukset aineistosta. Tekstilajiteorian perusta on osaltaan siinä, että poikkeus vahvistaa säännön. Jotkut Hän-henkilöjutut ovat prototyypisempiä kuin toiset. Joissakin jutuissa tekstilajin normiston rikkomista käytetään tehokeinona sille, että rajojen osoitetaan olevan olemassa.

Eklektisyys, tässä tapauksessa siis monien teorialähteiden käyttö, on käytännön analyysin ongelma. Kun jokaiseen argumenttiin haetaan tueksi ”tyhjentävin” lähde ja analyysin välineeksi ”sopivin” teoria, tutkijasubjektin vaikutukselta ei voida välttyä.

⁹ Roald Dahl 1961: Suuri automaattinen kielikone, s. 11. Teoksessa *Rakkaani, kyyhkyläiseni*, s. 5–24. Suomentanut Pentti Saarikoski. Otava, Keuruu.

Yhteiskuntatieteissä aineistolähtöistä tutkimusotetta kutsutaan nimellä *grounded theory*, perusteltu teoria (ks. esim. Moring 1998). Se pohjautuu oletukseen, että joitakin (pääasiassa sosiokulttuurisia) tutkimuskohteita ei voisi tutkia muuten kuin monien näkökulmien avulla. Kun kokonaisteoriaa ei ole, on yhdisteltävä omavaltaisesti mutta perustellen olemassa olevista metodeista kohteen tutkimiseen sopivin yhdistelmä. Perustelevan tutkimusotteen käyttäminen vaatii korostettua itsereflektiota. Vaarana on silloin jäädä tutkimaan omia valintoja analyysin kustannuksella, vaikka kritiikin viimeinen sana on joka tapauksessa aina lukijalla.

Esa Väliverronen erottaa humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen viestintätutkimuksen siten, että humanistinen suuntaus korostaa subjektiivisuutta enemmän kuin yhteiskuntatieteellinen (Väliverronen 2000). Samoin hän muistuttaa, että viestinnän tutkimuksessa on tyypillistä luoda yhteyksiä erilaisten tieteellisten teorioiden ja käsitteiden välille. Tässä mielessä viestintää tutkitaan hieman samalla tavalla kuin journalisti tekee työtään: pyritään luomaan yhteistä kieltä eri puhetapojen ja instituutioiden välille. (Emt.)

Tämä luku pitää sisällään tekstilajiteorian esittelyn ja aiempaa tarkemman viitekehyksen määrittelyn. Teoreettisten lähtökohtien jälkeen perustelen aineiston valinnan ja kartoitan Hän-henkilöjuttujen yleisiä piirteitä. Luvun lopuksi tarkastelen Hän-juttujen ulkoasua ja visuaalisia elementtejä. Pohjana on Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin visuaalinen kielioppi (Kress & van Leeuwen 1996). Ensiksi kuitenkin tarkastellaan tekstilajiteoriaa ja teoreettisia lähtökohtia tähän työhön.

3.1 Tekstilajiteoria viitekehyksenä

Ajatus genrejen eli lajien olemassaolosta on hyvin vanha. Lajien voidaan ajatella kumpuavan ihmisen kategorisointitarpeesta: maailman monimutkaisuudesta pyritään selviämään yhdistelemällä asioita. Jos jokin asia on riittävän lähellä toista, ne voidaan sijoittaa ikään kuin samaan lokeroon. Tekstilajissa on kyse juuri tästä. Jotta meidän ei tarvitsisi joka kerta aikakauslehtien henkilöjutuista puhuessamme kuvailla kaikkia erityispiirteitä, selvitämme ongelman käyttämällä henkilöjutun käsitettä. Henkilöjutun lajiin kuuluu monenlaista henkilöjournalismia, ja yksilölliset näkemykset henkilöjutusta voivat vaihdella huomattavasti.

Esa Saarinen liittää lajiajattelun ensisijaisesti Platoniin (Saarinen 1985: 39–40). Saarisen mielestä lajin tai tyyppin korostaminen sen alaan kuuluvien yksilöiden kustannuksella tarkoittaa nojaamista Platoniin. Toisissa yhteyksissä laji tai tyyppi on huomattavammin esillä kuin toisissa, mutta Saarisen mukaan on ilmeistä, että jossakin määrin jokainen on platonisti (mts. 39). Esimerkiksi kaupasta ostetaan maitoa lajina, ei maitotölkkiyksilöinä. Samalla tavalla voidaan käsitellä aikakauslehtien henkilöjuttuja, koska aina yksilöiminen ei ole tarpeen. Lajimäärittelyn hankaluuksiin törmätään hahmoteltaessa sitä, mikä tekee Hän-henkilöjutuista oman tekstilajinsa verrattuna muiden aikakauslehtien lähes vastaaviin henkilöjuttuihin. Esitän kuitenkin tässä työssä Hän-jutuille tyypillisiä piirteitä, joilla pyrin perustelemaan tekstilajin olemassaolon.

Siitä huolimatta, että Saarinen esittelee lajiteorian platonilaisena ajatuksena, taide-teoreettisen ja kielitieteellisen lajiteorian yleensä katsotaan polveutuvan Aristoteleen *Runousopista* [1997]. Sen aluksi Aristoteles kertoo käsittelevänsä runouden lajeja, joita on hänen mukaansa kolme: epiikka, tragedia ja komedia. Sen jälkeen hän esittelee määrittelyn kokonaisesta tekstistä tarkoittaen erityisesti tragediaa. Tekstillä on oltava alku, keskikohta ja loppu. Kuudennessa luvussa analysoin Hän-henkilöjuttujen aloituksia, ja luku perustuu tässä mielessä Aristoteleen jakoon.

Tunnettujen filosofian klassikkojen lisäksi lajiteorian periytymistä antiikista kuvastaa itse *genren* käsite, joka tulee latinan sukua, lajia, laatua tai tapaa merkitsevästä *genus*-sanasta (ks. esim. Salmi & Linkomies 1990, s.v. *genus*). Ja täytyy vielä muistuttaa, että lajiteoriaa oli taatusti ajateltu jo ennen Platonin ja Aristoteleen aikoja, vaikka sitä ei ollutkaan kirjattu mihinkään jälkipolville säilyneisiin teoksiin tai fragmentteihin.

3.1.1 Teorian nykysuuntia

Lajiteoria koki renessanssin, kun venäläisen Mihail Bahtinin teokset löydettiin Länsi-Euroopassa. Bahtin käsittelee esseessään *The Problem of Speech Genres* (Bahtin 1986) kieltä ensisijaisesti sosiaalisena toimintana. Bahtinin mukaan kieltä tulee tarkastella yhteiskunnallisissa konteksteissa elävien puhujien lausumana, millä on tietysti yhteys Bahtinin tunnettuihin ajatuksiin kielen dialogisuudesta (ks. esim. Bahtin 1991, myös Vološinov 1990). Käsitteellisesti Bahtinin genrenäkemys liittyy Ferdinand de Saussuren puhuntaan (*parole*) ja korostaa siten lajeja muuttuvana systeeminä. Uudet ilmaukset

muokkaavat olemassaolevaa kielisysteemiä, eikä kokonaisuus ole kenenkään hallinnassa. Yksittäisessä tekstissä voivat yhdistyä useat eri koodit. Lajeista voi tulla hybridejä, jotka saattavat saada edelleen lajin aseman.¹⁰ Systeemi muokkaa itseään jatkuvasti, ja tutkija voi nähdä ainoastaan taaksepäin. Tämän näkemyksen mukaan laji syntyy siis retrospektiivisesti.

Lajien hybridisoitumisesta huomauttaa myös Kalliokoski: ”Sosiokulttuurisen kontekstin muuttuessa syntyy ja eriytyy uusia lajeja ja vanhoja sulautuu yhteen” (Kalliokoski 2002: 147). Kalliokosken mukaan tekstilajin konventiot syntyvät ja muuttuvat kieltä käyttävän yhteisön tarpeiden ja normien pohjalta. Kalliokoski käyttää käsitettä *tekstilajin taju* ja tarkoittaa sillä herkkyyttä kielen käytänteille. Tekstilajin tajun avulla tiedämme, mitä kielen keinoja käytetään esimerkiksi pääkirjoituksissa tai katastrofiuutisissa. Kalliokoski korostaa genren historiallisuutta (mts. 150–156; ks. myös Kalliokoski 1996a: 28).

Tekstilajissa korostuu M.A.K. Hallidayn ajatus kielen interpersoonaisesta metafunktiosta. Hallidayn mukaan kieltä käytetään maailman hahmottamiseen, maailmassa olemiseen ja tekstien rakentamiseen, ja näitä ulottuvuuksia hän kutsuu kielen meta-funktioiksi. Halliday nimeää ne ideationaaliseksi, interpersoonaiseksi ja tekstuaaliseksi metafunktioksi (Halliday 1985: 158–159; ks. myös Eggins & Martin 1997: 233).

Hallidayn systeemis-funktionaalista kielioppia on sovellettu tekstilajeihin suhteellisen laajalti. Tekstilaji muodostuu kielenkäyttäjien välisellä – usein sanattomalla – sopimuksella, ja siksi interpersoonainen metafunktio on tekstilajitutkimuksessa korosteinen. Ruqaiya Hasan on pohtinut, mitä pakollisia elementtejä tekstissä on oltava, jotta se muodostaa tekstin (Hasan 1986). Hän jakaa tekstin elementit pakollisiin ja valinnaisiin – tekstin rakenteen välttämättömien osien lisäksi siinä voi olla paljon muutakin (mts. 59–63). Hasanin klassisten kategorioiden määrittelyä on problematisoinut erityisesti Paltridge (1997). Klassisten kategorioiden ongelma on tietysti siinä, että tilanteet ratkaisevat joskus enemmän kuin mitä kielitieteilijä pystyy edes havaitsemaan.

---

¹⁰ Klassinen esimerkki genren hybridisaatiosta on tragedian ja komedian yhdistäminen tragikomediksi. Siinä sekoittuminen näkyy myös nimen kontaminaatiossa. Modernimpi esimerkki hybridisaatiosta on kirjallisuuskritiikin ja mainostekstin yhdistyminen kirjaesittelyksi (puffiksi).

Hasan tarkastelee tekstin rakentumista myös Hallidayn *field*, *tenor* ja *mode* -kolmijaon kautta (Hasan 1986: 56–59; ks. myös Halliday 1978: 61–64, 133–145). Kolmijako tarkastelee tekstiä sen esiintymisalueen, interpersoonaisuuden ja ilmenemismuodon kautta. Siten Hän-henkilöjutut ovat määrämittäisiä tekstejä Suomen Kuvalehti -nimisessä aikakauslehdessä. Niissä toimittaja, laajemmin ajateltuna oikeastaan koko toimituskunta ja lehden kustantaja, lähestyvät lukijaa yksisuuntaisesti. Kielen osuus eli ilmenemismuoto on kaksi aukeamaa, noin 10 500 merkkiä (lehtialalla käytetty jutun mitan yksikkö, lasketaan yleensä ottaen mukaan myös välilyönnit). Lisäksi jutuissa tietynlaiset otsikot, väliotsikot sekä muita lyhyitä tekstijaksoja, joihin paneudun Hän-henkilöjuttujen yleisten piirteiden kartoituksen yhteydessä. Yleisesti hallidaylainen koulukunta katsoo, että kieli on olemassa siksi, että sillä on tehtäviä ihmisyhteisössä. Toisin sanoen kielen systeemi on rakentunut niiden funktioiden varaan, joita täyttämään kieli on sosiaalisissa tilanteissa kehittynyt. Tästä syystä esimerkiksi kielen tilanteinen konteksti on hyvin keskeinen tarkastelun kannalta (ks. Luukka 2002).

Hallidayn kautta päästään John Swalesin genreteoriaan (Swales 1990), jota on väljyytensä vuoksi paljon käytetty tutkimuksen lähtökohtana. Swales korostaa viittä genren määrittelyssä huomattavaa seikkaa, eikä edes pyri tyhjentävään tarkkuuteen. Swalesin kin teorian pohjalla on ajatus kielen kommunikatiivisuudesta. Genret muodostuvat diskurssiyhteisöissä, jotka Swales määrittelee pääasiassa juuri interpersoonaisin kriteerein (mts. 23–27).¹¹ Päämäärien yhteinen hyväksyntä ja diskurssiyhteisön oma sanasto ovat Swalesillä keskeisiä. Genret ovat siis yhteisöjen tapa käyttää kieltä. Genren kriteereiksi Swales nostaa kommunikatiivisten tapahtumien, tavoitteiden, prototyypillisyyden, hyväksyttävän muodon ja sisällön sekä genren nimeämisen (mts. 45–58). Hän-henkilöjuttujen nimeäminen tässä työssä on yksi tapa korostaa tekstilajin olemassaoloa, vaikka oletuksena onkin, että kyseinen genre on ollut olemassa ennen tätä tutkielmaa ja tulee olemaan myös tämän jälkeen. Palaan Swalesin näkemyksiin vielä useassa yhteydessä.

Intertekstuaalisuus tulee ajatuksena lähelle tekstilajia (ks. esim. Lehtonen 2000: 180–185). Jos teksteillä on jotain yhteistä, sen on myös näyttävä kielen tasolla. Toisaalta monessa genressä käytetään kielen yleistä sanastoa, ja tietoisten ja tahattomien

---

¹¹ Diskurssi-käsite tulee tässä työssä esiin useasti. Yksinkertaistaen sillä tarkoitetaan kielenkäytön sosiaalista käytäntöä. Lisäksi puhutaan diskurssijärjestyksestä ja diskursiivisista strategioista. Ne viittaavat valta-asetelman havaittavuuteen kielenkäytössä. Esimerkiksi henkilöjutuissa joku kontrolloi jutun ääniä. (Diskurssi-käsitteestä ks. esim. Fairclough 1997: 74–99; Lehtonen 2000: 67–72.)

viittausten erottaminen toisistaan tulevat äärimmäisen vaikeiksi (vrt. Fairclough 1992: 103–104). Intertekstuaalisuutta tarkastelemalla on mahdollista tehdä eroja genrejen välille ja pyrkiä määrittelemään, milloin jokin genre on riittävän erilainen ollakseen omanlaisensa. Aikakauslehtien juttujen ja aikakauslehtien henkilöjuttujen joukosta on pyrittävä määrittelemään, mitkä piirteet erottavat Hän-henkilöjutut omaksi lajikseen. Kielitieteellisesti tekstien yhteyksien todentaminen on tärkeää tekstilajin määrittelyssä.

Vijay K. Bhatian näkemysten mukaan tekstilajia hallitsevat päämäärät (Bhatia 1993). Hän korostaa systeemis-funktionaalisessa kielitieteessä ja erityisesti Swalesillä keskeistä tavoitteellisuutta. Jos ajatellaan Hän-henkilöjuttujen päämäärän olevan lehden lukijoiden kollektiivisen identiteetin työstäminen, juttuja voidaan lukea yhteisöllisyyttä painottaen. Jos taas ajatellaan Hän-juttujen päämäärän olevan Hän-henkilöitä koskevan informaation välittäminen, jutuista voidaan kartoittaa henkilöön liittyviä faktoja ja niiden kertomiseen liittyviä tarkoitusperiä.

Bhatia on luonut seitsemänportaisen mallin, jonka avulla voi analysoida tuntemattomia genrejä. Aluksi Bhatia kääntää asettamaan genren kontekstiinsa, perehtymään sitä koskevaan kirjallisuuteen, analysoimaan sitä tilanteisesti ja valitsemaan aineiston. Sen jälkeen on tarkasteltava vielä institutionaalista kehystä. Lopulta päästään kielen tasolle: kielipolilliseen-leksikaaliseen analyysiin sekä tekstikaavojen ja tekstin kokonaisrakenteiden tutkimiseen. Analyysin lopuksi Bhatia kehottaa hankkimaan genreä koskevaa tietoa myös asiantuntijoilta. (Mts. 22–36.) Viimeksi mainittuun olen perehtynyt haastatteleamalla Suomen Kuvalehden toimituskuntaa.

Journalistiikkaan liittyvää tekstilajitutkimusta on olemassa niukasti. Suomessa journalistiikkaa, kirjallisuudentutkimusta ja genreteoriaa on yhdistänyt tutkimuksessaan Seija Ridell (1994). Henrik Rahm (2001) käsittelee tutkimuksessaan lehtitekstejä nimenomaan kielitieteen genrenäkökulmasta. Rahmin tekstilajeja käsittelevä luku (mts. 62–245) on perinpohjainen sekä teoreettisesti että analyysiltaan. Suomeksi tekstilajiteoriasta ja sen kehityksestä on kirjoittanut Pauli Saukkonen (2001). Bahtiniin pohjautuvaa tekstilajiteoriaa on eritellyt Anne Mäntynen (2003: 23–31).

3.1.2 Tekstilaji, prototyypisyys ja skeema

Tekstilajiin voidaan edellä mainittujen näkökulmien lisäksi yhdistää myös kognitiivisen kielitieteen peruskäsitteistöä. Prototyypin käsitettä voidaan pitää tekstilajien määrittelyssä hyvinkin käytännöllisenä, koska sen avulla on mahdollista päästä eroon esimerkiksi Hasanin (1985) tekstin pakollisten ja valinnaisten elementtien mukanaan tuomasta klassisesta kategorisoinnista (ks. Paltridge 1997). Kognitiivisen kielitieteen käsitteistä myös prototyyppiä lähellä oleva skeeman käsite on käyttökelpoinen tekstilajin tarkastelussa (prototyypistä ja skeemasta, ks. esim. Leino 1999: 36–44; skeemasta Onikki 1994; lajista kognitiiviselta kannalta Kajannes 2000: 60–61).

Hän-henkilöjuttuja voidaan ajatella prototyyppien kautta siten, että ne luonnollisesti asettuvat keskustan ja periferian välille. Voidaan puhua myös keskihakuisuudesta ja keskipakoisuudesta (ks. Dufva 2000: 31). Jotkin jutut ovat perinteisiä Hän-juttuja, toiset taas kuin jostain toisesta lehdestä. Prototyyppien kartoitus vaatisi empiiristä tutkimusta kohdeyleisön keskuudessa. Siten jollakin laajan Hän-henkilöjuttukorpuksen sisältävällä tekstinkäsittelylaitteella (vrt. tämän luvun moton *suuri automaattinen kielikone*) saattaisi olla mahdollista yhdistää prototyyppinen Hän-henkilöjuttu. Reaalisten tekstien joukosta en usko sellaista löytyvän. Tekstilaji muotoutuu historiallisesti, ja uudet jutut vievät lajia liikkeeseen (ks. esim. Dufva 2000: 34–36). Keskustan sijainti riippuu siis periferian ulottuvuuksista. Jos tekstilaji alkaa sallia hyvin poikkeavia juttuja, käsitykset prototyyppisestä jutusta muuttuvat. (Vrt. Swales 1990: 49–52.)

Skeeman käsitteen voi liittää tekstilajiajatteluun siten, että kirjoittajaan vaikuttavat erilaiset yleistyvät tekstuaaliset käytännöt. Leeni Peltonen (2004) huomauttaa, että yhteen aikaan Hän-juttu oli muodikasta aloittaa tilanteen kuvauksella (ns. skene-aloitus, ks. luku 6). Skemaattisuutta hyödynnetään varmasti Hän-juttujen kirjoitusvaiheessa. Hän-henkilöjutuista saattaisi olla mahdollista löytää makrostruktuureja, mutta niiden hahmottaminen vaatisi kuitenkin huomattavasti tätä työtä laajemman tutkimuksen.

3.1.3 Tekstilajin normatiivisuus

Tekstilajiin kuuluu tietty normatiivisuus, kuten muun muassa Swales muistuttaa (1990: 52–54; ks. myös Mäntynen 2003: 26). Kieliyhteisössä voidaan ajatella vallitsevan

käsitys hyvästä kielenkäytöstä, jota ohjeistamisella pyritään institutionaalisesti tukemaan. Hän-henkilöjutuissa on myös oma ohjeistonsa, vaikka sitä ei olekaan kirjoitettu eikä muutenkaan eksplisiittisesti julistettu. Erityisesti kirjoittajan esiintymistä tekstin tekijänä tai kokijana voidaan joskus joutua suitsimaan, kuten Leeni Peltonen kertoo:

”Tää on aika perinteistä journalismia tää koko lehti, ja kyl varmaan koettais jotenkin sopimattomaksi, jos toimittaja ihan kauheesti toisi esiin omaa itseään et [- -] jos toimittaja on enemmän äänessä kuin kohde, että tää juttu on enemmän toimittajasta kuin ihmisestä, joo, mutta vaikea sanoa noin prosentuaalisesti missä se raja kulkee, mutta jossain kohtaa tulee sellainen tunne et nyt tässä on liikaa, että otetaas vähän pois. Semmosta on kyl tapahtunut tosi harvoin, et must nää kirjoittajat on hyvin maltillisia siinä mut must joku on ollut joskus silleen et tuntuu et nyt tulee jo vähän liikaa minää.” (Peltonen 2004.)

Myös erilaiset journalismin oppikirjat kertovat, miten asioita esitetään oikeaoppisesti. Mäntynen (2003) on eritellyt vastaavasti kielijuttujen esitystapojen konventionaalistuneisuutta. Journalistisista konventioista esimerkkejä riittää, tässä yksi valaiseva:

”Kieliasun antamisessa on tärkein toimittajaan kohdistuva vaatimus kirjoittaa ja puhua *ymmärrettävästi*. Nimenomaan vastaanottajan on ymmärrettävä sanoman sisältö. Vastaanottajan on voitava ymmärtää jokainen toimittajan käyttämä käsite. Jokaisen ilmauksen on herätettävä vastaanottajassa toimittajan tarkoittamia mielikuvia.” (Miettinen, Kalliomäki & Suominen 1981: 127–128.)

Journalistisen kielen ymmärrettävyysvaatimus kuvastaa kieliyhteisön normeja. Koska journalismi on yhä enenevässä määrin liiketoimintaa, on selvää, että yksilöiden valikoituminen tiettyjen viestinten käyttäjiksi rajaa edellä esitettyä ymmärrettävyyden yleispätevyyttä. Kauppalehden lukijalle ei ole sopivaa alkaa esitellä taseen käsitettä. Myös Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutut sisältävät käsitteistöä, jota lehden toimituksessa pidetään ymmärrettävänä mutta joka voi lehden kohderyhmään kuulumattomasta tuntua erikoiselta (ks. esim. Kotilainen 2003: 94–98). Yhtenä esimerkkinä kohderyhmän ulkopuolisista mainittakoon nuoret, joille jo Hän-juttujen pituus saattaa asettaa kynnyksen lukemiselle, saati sitten sisällön kompleksisuus. (Ymmärrettävyydestä ks. myös Bruun, Koskimies & Tervonen 1989: 49–50; Miettinen 1988: 156–167.)

Hän-henkilöjutuilla on oma normistonsa, joka on syntynyt toimituksellisissa käytännöissä ja joka myös muovaantuu jatkuvasti. Luonnollisesti yleiskielen normeja nouda-

tetaan. Leeni Peltosen mielestä hyvässä Hän-jutussa kieli on sujuvaa ja loogista ja jutun sisältö on sellainen, että kohdehenkilöstä kerrotaan mahdollisimman monipuolisesti ja syvällisesti (Peltonen 2004). Joka tapauksessa normisto, koski se sitten muotoa tai sisältöä, on keskeisiä tekstilajin määrittäjiä.

3.1.4 Tekstilajitutkimuksen sudenkuoppa

Tekstilajitutkimuksen suurin ongelma tunnetaan nimellä hermeneuttinen kehä. Koko genren ajatus problematisoituu, jos (ja kun) valinnat ja päätelmät tehdään ennako-oletusten perusteella. Teksteistä löytyy yksityiskohtia, jotka tutkija ottaa esille. Lopulta kokonaisuus määritetään suhteessa noihin yksityiskohtiin. Tulkinta on siis jatkuvassa liikkeessä osien ja kokonaisuuden välillä. Hermeneuttista kehää on pohtinut erityisesti kirjallisuustieteen reseptioestetiikkaa kehittänyt Hans-Georg Gadamer ([1960] 1984).

Hermeneuttisessa kehässä oikeastaan hahmottuu genretutkimuksen perusongelma, joka palauttaa tutkijan kielen (ja maailman) muuttuvaan luonteeseen. Kuinka tutkia asiaa, jonka perusmäärittely voi ratkaista tutkimuksen relevanssin jo lähes sinänsä? Jos genreä ei määrittele lainkaan, usean tekstin tutkiminen yhdessä muodostuu mahdottomaksi – tai ainakin mielekkyydeltään vähintään epäilyttäväksi. Valintoja on tehtävä, mutta kaikki vaihtoehdot tuntuvat lopulta tarjoavan vain dynaamisia määritelmiä. Ehkä juuri siksi tekstilajeista puhuttaessa usein korostetaan Hallidayn interpersoonaista metafunktiota, joka vie huomion yksityiskohdista kielen laajempiin yhteisöllisiin ulottuvuuksiin.

Hermeneuttiseen kehään voi suhtautua välinpitämättömästi. On mahdollista osoittaa tekstienvälisiä suhteita ja myöntää, että tulkinnan ja tekstien valinnan subjektiivisuus saattavat hävittää tutkimuksesta toistettavuuden. Siitä tullaan suoraan tutkimuksen arvostuskysymyksiin. Väitän, että ainakin kielitieteellisesti orientoituneella tekstilajitutkimuksella on paikkansa. Esimerkiksi Hän-henkilöjutut ovat ankkuroituneet historiallisesti, ja yksittäisiä juttuja voidaan tarkastella kielenpiirteiden kautta. Jos jutuissa käytetään suhteellisen rajattua määrää kohdehenkilön luonnehtimisen tapoja, nuo tavat voidaan löytää hermeneuttisesta kehästä huolimatta.

Ennako-oletuksenani siis on, että on olemassa Hän-henkilöjuttujen tekstilaji. Tutkin muutamia piirteitä subjektiivisin perustein valitsemistani jutuista. Pysin osoittamaan,

että samankaltaiset piirteet toistuvat myös muissa jutuissa niin, että koodisto on vähintään potentiaalisesti olemassa kaikissa teksteissä (ks. Hasan 1986: 63–65; Hasan 1996). Mikko Lehtosen sanoin genret ”säätelevät kerronnan potentiaaleja ja vaikuttavat siihen, kuinka merkitsijöitä ja diskursseja muotoillaan, järjestellään ja muunnellaan kerronnallisissa prosesseissa” (Lehtonen 2000: 183). Kielelliset piirteet osaltaan luovat ja vahvistavat tekstilajia, jonka oletan olevan olemassa tästä tutkimuksesta huolimatta. Hyvä kysymys tietysti on, voidaanko genrejen ajatella olevan hierarkkisia. Jos on olemassa Hän-henkilöjuttujen tekstilaji, pitääkö ajatella, että on väistämättä olemassa myös aikakauslehtien genre (ks. Haavisto ym. 1999)? Samalla voisi pohtia, onko aikakauslehtitekstien genre erotettavissa sanomalehtitekstien genrestä ja jos on, miten erot näkyvät.

Seuraavaksi erittelen valitsemaani aineistoa ja esitän perusteita sille, miksi juttujen valinnalla ei voi olla ratkaisevaa merkitystä tekstilajin määrittelylle. Laadullisessa tutkimuksessa yleistäminen on aina hyvin ongelmallista, koska lähtökohtana ovat yksilöt ja niiden usein ainutlaatuiset piirteet. Hermeneuttista kehää ei voi välttää, mutta sen voi ottaa huomioon. En esimerkiksi näe mitään syytä peitellä joidenkin Hän-henkilöjuttujen mahdollisesti idiosynkraattisia piirteitä, vaikka niille ei olisi vastineita muissa jutuissa. Tekstilajissa poikkeus vahvistaa säännön: yksittäisellä tekstillä on oltava liikkumatilaa tekstilajissa, koska teksti asemoituu aina jonnekin keskustan ja periferian välille (vrt. Lehtonen 2000: 184). Kaikki tekstuaaliset kaavat alkavat kyllästyttää nopeasti, joten yksittäisellä kirjoittajalla on oltava vapaus luoda intentioidensa mukainen teksti. Tekstilaji vaikuttaa siis kirjoittajan intentioihin, ja tekstilajin rajat ovat olemassa ennen tekstin tuottamista.

3.2 Aineiston valinta

Suomen Kuvalehtiä ilmestyi 50 kappaletta vuonna 2003. Hän-henkilöjuttuja ilmestyi yksi vähemmän, eli 49 numeron verran. Syy tähän on se, että numerossa 49/2003 Hän-henkilöitä oli kaksi, koska Suomen Kuvalehden journalistipalkinto jaettiin Maila-Katriina Tuomisen ja Pekka Ervastin kesken. Kun Hän-sarjan aloittamisesta tulee marraskuussa 2004 kuluneeksi 15 vuotta, voidaan laskea, että Hän-henkilöjuttuja on siihen mennessä ehtinyt ilmestyä noin $15 \times 49 = 735$ kappaletta. Vuoden 2003 kaksi Hän-juttua sisältäneen numeron lisäksi poikkeuksia on ollut. Muun muassa Suomen

Kuvalehden presidentinvaalinumerosta 44/1993 Hän-juttu puuttuu, samoin 1990-luvun ensimmäisestä numerosta (SK 1/1990). Poikkeukset ovat kuitenkin harvinaisia.

Tähän tutkielmaan mennessä Hän-henkilöjuttuja on ehtinyt ilmestyä joka tapauksessa jo yli 700 kappaletta. Aineisto on lukumäärällisesti valtava, vaikka reilun kahden tuhannen sivun mittainen tekstimassa ei tunnukaan aivan niin massiiviselta. Kaikki jutut olisi mahdollista lukea, eikä siihen menisi kohtuuttomasti aikaakaan. Laadullisen tutkimuksen kannalta yli 700 jutun aineisto on kuitenkin hyvin suuri, joten siitä on valittava tiukasti rajattu määrä juttuja. Otan aineistosta niin sanotun mukavuusnäytteen eli en edes pyri tilastollisiin todennäköisyyksiin.

Seuraavassa luvussa lähiluen yhden Hän-henkilöjutun, jonka valitsin vuoden 2003 juttujen joukosta. Valittu juttu käsittelee Maskun Kalustetalon toimitusjohtajaa Toivo Sukaria (SK 39/2003) ja on monin tavoin keskiverto Hän-henkilöjuttu. Melko tyypillistä on, että henkilö on mies (sukupuolijakauma vuoden 2003 jutuissa oli 28 miestä ja 22 naista) ja edustaa yrityselämän menestyjiä. Toivo Sukari -juttu on yksi toimittaja Petri Pöntisen kolmesta Hän-henkilöjutusta vuonna 2003. Uskon, että hänellä Suomen Kuvalehden vakituksena toimittajana on vankka tekstilajin taju. Sisällöllisesti jutussa on hieman poikkeavaa se, että Sukarin yksityiselämää käsitellään painottaen vain melko kaukaiseen menneisyyteen.

Tuon yhden Hän-jutun käsittelyn jälkeen testaan havaintojani laajempaan joukkoon Hän-juttuja. Testijoukkoon kuuluu 15 Hän-henkilöjuttua, joista 12 on vuoden 2003 juttuja. Kolme muuta juttua olen valinnut tasavälein siten, että vuosilta 1990, 1995 ja 2000 on kultakin yksi Hän-juttu. Synkroninen aspekti on siis korostainen. Jutut on valittu kirjoittajien mukaan siten, että tekstin tekijä on aina lehden vakituinen toimittaja. Neljän jutun kirjoittaja on Riitta Pyysalo, joka teki vuonna 2003 eniten Hän-juttuja, yhteensä kuusi kappaletta. Muilta toimittajilta on tuolta vuodelta yksi juttu. Vuoden 2003 jutuista kuuden kohdehenkilö on mies ja kuuden nainen. Kohdehenkilöistä neljä edustaa selvästi taidetta, neljä liike-elämää ja yksi tiedettä. Jäljelle jää kolme henkilöä, joita on hieman hankalampi määritellä: yksi heistä on pappi ja kirjailija, toinen taas SPR:n vapaaehtoistyöntekijä ja kolmas on tietokirjailija, joka on työskennellyt myös tutkijana ja toimittajana.

Vuoden 1990 Hän-juttu on elokuvaohjaaja Pekka Parikasta, ja sen on kirjoittanut Risto Lindstedt. Vuoden 1995 Hän-jutun henkilönä on pianisti Iiro Rantala, ja jutun on kirjoittanut Leeni Peltonen. Vuoden 2000 Hän-juttu on antikvaarisen kirjakaupan pitäjältä Seppo Hiltusesta, ja senkin on kirjoittanut Risto Lindstedt, aivan kuten vuoden 1990 jutun. Yksi vuoden 2003 jutuista on myös Lindstedtin käsialaa (SK 50/2003).

Kuudennessa luvussa käsittelen Hän-henkilöjuttujen aloituksia. Luvussa käytetään aineistona kaikkia vuonna 2003 ilmestyneitä Hän-henkilöjuttuja. Diakronista aspektia ei analyysissä huomioida, koska aloitusten ja lopetusten keinot ovat olleet aina rajalliset ja otoksen olisi oltava valtavasti laajempi, jos edes varovaisia diakronisia havaintoja pyrittäisiin tekemään esimerkiksi tapojen frekvenssistä.

Seuraavaksi käsittelen Hän-henkilöjuttujen yleisiä piirteitä. Aineistona ovat vuoden 2003 jutut. Lisäksi teen yksittäisiä havaintoja varhaisempien aikojen Hän-jutuista.

3.3 Hän-henkilöjuttujen yleiset piirteet

Ennakko-oletus Hän-henkilöjuttujen tekstilajista perustuu institutionaalisuuteen. Suomen Kuvalehti on itse nimennyt sarjan Häniksi, mikä tukee ajatusta tekstilajin olemassaolosta (vrt. Swales 1990: 54–57). Hän-henkilöjutuissa on kontekstin ohella lukuisia yksittäisiä piirteitä, joiden avulla ne voidaan tunnistaa. Tekstuaalisella tasolla erojen tekeminen muiden lehtien henkilöjuttuihin on ongelmallista. Ilman visuaalisuuden tarkastelua joissakin muiden lehtien henkilöjutuissa saattaisi olla samankaltaisuutta Hän-juttujen kanssa. Kielen varat ovat kaikkien käytettävissä, ja Hän-juttuja pidetään usein toimittajien keskuudessa esimerkillisenä henkilöjournalismina. Satunnaiset yhteydet ovat siis jopa todennäköisiä. Missään muussa lehdessä ei kuitenkaan ole Hän-henkilöjuttuja vastaavaa sarjaa.

Hän-henkilöjutuissa on runsaasti osia: otsikoita, kuvia, laatikoita ja muita elementtejä. Harmonian rikkomista käytetään Kressin ja van Leeuwenin (1996: 218) mukaan usein siksi, ettei lukija tuntisi syyllisyyttä lineaarisuudesta poikkeamisesta. Aikakauslehtiähän luetaan usein selailen. Seuraavaksi tarkastelen Hän-juttujen otsikointia, väliotsikointia, tekstin jaottelua ja mittaa, tekstinostoja, faktalaatikkoja sekä kesällä 2003 sarjaan

tullutta ingressiä ja laatikkoa, jossa henkilö kertoo vanhaan omakuvaansa liittyvän anekdootin. Lopuksi käsitellään Hän-henkilöjuttujen kuvia ja visuaalisuutta yleensä.

3.3.1 Otsikot ja ingressit

Hän-henkilöjutut ovat otsikoinniltaan yksinkertaisia. Pääotsikkona on aina ollut henkilön nimi. Lempinimiä ei otsikossa käytetä, tekstissä kyllä satunnaisesti. Alaotsikkona käytettiin titteliä, virallista tai epävirallista, aina Suomen Kuvalehden numeroon 25–26/2003 saakka. Sen jälkeen on alaotsikon sijaan käytetty ingressiä. Alaotsikoiden virallisemmasta päästä vuonna 2003 olivat esimerkiksi *Ministeri* (SK 20/2003), *Kirjailija* (SK 14/2003) ja *Sotaveteraani* (SK 18/2003), vastaavasti epävirallisemmasta päästä taas *Yrittäjien nokkamies* (SK 6/2003), *Virallinen optimisti* (SK 24/2003) sekä ”*Tšetšenian vahtikoira*” (SK 9/2003, poikkeuksellisesti lainausmerkeissä).

Ingressien mitat vaihtelevat yhdestä kolmeen virkkeeseen. Ingressit voisivat olla mistä tahansa aikakauslehdestä; niissä ei nähdäkseen ole mitään erityisen tyypillistä juuri Hän-henkilöjutuille. Ehkä syy on siinä, että ne ovat olleet vasta niin lyhyen aikaa Hän-juttujen alussa. Tyypillisessä ingressissä esitetään ristiriita, jonka ymmärtämiseksi juttu on luettava. Tästä hyvä esimerkki on heti ensimmäinen ingressillinen Hän-henkilöjuttu:

(1)

Jan Hultin on kuin urakehityksen oppikirjasta: näyttämömiehestä Savonlinnan oopperajuhlien johtajaksi. (SK 25–26/2003)

Ingressi esittää alku- ja päätepisteet, joiden välillä ei näytä vallitsevan mitään suoraa suhdetta. Juttu on luettava Hän-henkilön urakehityksen selvittämiseksi. Hän-henkilöjuttujen ingresseissä käytetään mahdollisesti muiden henkilöjuttuja enemmän *hän*-sanaa. Muun muassa seuraavat yksivirkkeiset ingressit puoltavat tulkintaa:

(2)

Hän on Suomen luontokuvauksen taata, ei partansa vaan tekojensa ansiosta. (SK 42/2003)

(3)

Hän on Suomen tunnetuin nuori vaatesuunnittelija, jonka menestyksen salaisuus on 1970-luku. (SK 44/2003)

(4)

Hellittämätön kyselijä ja heikompien puolustaja, yhden naisen totuuskomissio. Taas hän panee Suomen selvittämään menneisyyttä. (SK 48/2003)

Kun henkilö on nimetty eksaktisti jo ingressin yläpuolisessa otsikossa, voidaan ingressissä käyttää epämuodollista vaihtoehtoa tai yksinkertaisesti *hän*-persoonapronominia.

3.3.2 Väliotsikot ja tekstin jaottelu

Hän-henkilöjuttujen tekstimassa (leipäteksti) on jaoteltu lyhyempiin osiin, joita kutsun *tekstijaksoiksi* (vrt. Enkvist 1978: 50–51). Journalistien keskuudessa jaksoista käytetään myös nimitystä *palkki*, joka viittaa jutun taittoon. Ensimmäistä tekstijaksoa lukuun ottamatta jokainen jakso on väliotsikoitu. Ensimmäinen tekstijakso alkaa heti tittelin tai ingressin jälkeen eikä siis väliotsikkoa tarvitse. Tekstijaksojen ja siten myös tekstijaksojen alkujen kohdistukseen liittyy typografinen sääntö: väliotsikot eivät mielellään saa olla vierekkäisillä palstoilla samoissa kohdissa. Joskus tästä säännöstä livetään, mutta ei niin paljon, että väliotsikot olivat kolmella palstalla milloinkaan kohdakkain. Myös Hän-juttujen taitossa noudatetaan tätä periaatetta.

Tekstijaksoja Hän-henkilöjutuissa on vuonna 2003 viidestä kymmeneen juttua kohden.¹² Teksti jakautuu jutusta riippuen hyvinkin eri tavoin, kun ottaa huomioon, että juttujen mitta on melko tarkasti 10 500 merkkiä. Juttujen sisältö vaihtelee: toisissa pohdiskellaan, toisissa luetellaan henkilön elämän tapahtumia ja sanomisia. Se heijastuu myös jutun tekstuaaliseen dynamiikkaan.

Väliotsikoita on jutuissa siis yksi vähemmän kuin tekstijaksoja. Väliotsikointiin pätee sama perussääntö kuin otsikointiin yleensäkin: niiden on saatava lukija lukemaan tekstiä eteenpäin (Kotilainen 1991: 91–97). Typografisesti väliotsikot asettuvat yleensä kahdelle tai kolmelle riville, ja yleisesti pidetään tärkeänä, että kaikissa jutun väliotsikoissa on yhtä monta riviä (mts. 91). Hän-henkilöjutuissa tuo tärkeysperiaate pitää, koska kaikissa vuoden 2003 jutuissa väliotsikot jakautuvat kahdelle riville. Esimerkiksi

¹² Hän-juttuja ilmestyi vuonna 2003 yhteensä 50; tekstijaksoja oli juttua kohden keskimäärin 6,76. Mediaani asetui 7:ään. Ääripäistä viiden tekstijakson juttuja oli viisi, kymmenen jakson juttuja kaksi.

Anssi Kela -jutussa (SK 30/2003) väliotsikot *Tyhjä olo*, *Viulu kouraan*, *Mies mustissa*, *Ulos kakkosmutkasta* ja *Uusia unelmia* olisi saatu mahtumaan yhdelle riville, mutta kaksiriviset väliotsikot kuuluvat Hän-henkilöjuttujen typografiaan, joten niitä käytetään myös tuossa jutussa.

Kahdessa Hän-jutussa vuonna 2003 käytetään väliotsikoina kohdehenkilön sitaatteja. Nuo jutut ovat Ismo Kalliosta (SK 1/2003) ja Toivo Sukarista (SK 39/2003). Kallio-jutun sitaateissa käytetään maalailevaa kieltä, Sukari-jutussa taas patetiaa ja ristiriitoja. Muutamissa jutuissa on satunnaisesti sitaattiväliotsikko, mutta silloin otsikko on jutun jälkipuolella. Yhdessä jutussa sitaattiväliotsikoita käytetään tavallisten kanssa vuoroitellen (Paula Koivuniemi, SK 36/2003). Seuraavassa esimerkkejä vuoden 2003 väliotsikoinneista, yhtenä mainittu Paula Koivuniemi -juttu:

(5)

Sosiaalinen supliikki / Johtajan taidot / Jalkapallon perässä / Mikkelistä Maikkariin / Kotijoukot koossa (SK 33/2003).

(6)

Pihajuhlien pääesiintyjä / ”Uutta ja jännää mutta karua aikaa” / Hurja suosio, hieno vuosikymmen / ”Ajattele, että vieläkin pelottaa” / Sauvakävelyä viitenä iltana viikossa / ”En ole enää kaksvitonen” (SK 39/2003).

(7)

Aivan hirveä aamu, kauhea / Mielikuvitus oli huomenlahja / Orpopyttö ja keisarilliset / Henkilökohtaisia puhutteluja / Lukijoiden merkityksen yli ei mene mikään / Itsetunto on itsensä puolustamista / Hämmennyksen kysymyksiä (SK 51–52/2003).

Lauri Peltola -jutussa (SK 33/2003) näkyy selvästi yksi väliotsikkojen tekemisen tyyli, äännemaalailu. Esimerkiksi otsikoissa *Sosiaalinen supliikki* ja *Mikkelistä Maikkariin* on kekseliäs alkusoinnutus. Nuo väliotsikot liittyvät vahvasti jutun sisältöön, joten äännemaalailua ei harrasteta pelkästään esteettisistä syistä. Vastaavasti jutussa Laila Hietamiehestä (SK 51–52/2003) väliotsikot toimivat hieman Kotilaisen (1991: 92–96) mainitsemien katalogi- ja kiusaustyylien rajoilla. Toisaalta niissä tiivistetään ja nimetään tulevan tekstin sisältöä, toisaalta yritetään jättää sisältöä sen verran auki, että lukijan on lukemalla otettava selvää siitä.

Hän-henkilöjutuissa ei ole aina ollut väliotsikoita, vaan ne otettiin käyttöön Suomen Kuvalehden numerosta 32/1996 alkaen. Väliotsikot olivat alun alkujaan useimmin yksirivisiä, kaksirivisiä oli vain satunnaisesti. Vasta vuosituhanen vaihteessa kaksiriviset väliotsikot alkoivat vakiintua. Ennen väliotsikoiden tuloa tekstijaksot jaoteltiin punaisten kärkikolmioiden avulla (poikkeuksena numerot 12–31/1996, joissa ei ollut väliotsikoita eikä kolmioita). Jokaisen tekstijakson alussa oli anfangi (iso alkukirjain).

Hän-henkilöjuttujen jaottelussa ja väliotsikoissa on runsaasti vaihtelua. Väliotsikot tuskin valtavasti poikkeavat vaikkapa naistenlehtien henkilöjuttujen vastaavista, ja tekstijaksojen mitoituksenkin suhteen on paljon joustoa. Ehkä jousto liittyy siihen, että ilman liikkumavaraa nuo vuodesta toiseen samaan määrämittaan kirjoitetut tekstit alkaisivat olla niin toistensa näköisiä, että mielenkiinto juttusarjaa kohtaan voisi hiipua sekä tekijöiltä että lukijoilta. Muotissakin on rajansa, joita on jatkuvasti koeteltava.

3.3.3 Tekstinostot

Lehtitekstin erityispiirre on tekstinosto. Leipätekstistä nostetaan jokin sitaatti tai kuvaava virke herättämään lukijan mielenkiinto. Joskus tekstinostoista puhutaan myös jatko-otsikoina, jos niitä käytetään aukeamalla, jolla ei varsinaista otsikkoa ole lainkaan. Hän-henkilöjutuissa ei ole ollenkaan kuvatekstejä, joten tekstinosto toimii monesti kuvan kanssa. Vuoden 2003 loppupuolen Hän-jutuissa tekstinosto on sijoitettu yhdelle riville siten, että se halkaisee jutun toisen aukeaman. Sen yläpuolella on pieni muotokuva Hän-henkilöstä.

Kuvan ja tekstinoston yhteispelistä kuvaava esimerkki löytyy Lauri Peltola -jutusta (SK 33/2003). Siinä Nordean viestintäjohtaja Peltola katsoo pienessä muotokuvassa kaukaisuuteen (ks. KUVA 2.), ja tekstinostona on *”Jos alaiset eivät käytä koko kapasiteettiaan, se ei ole heidän ongelmansa, vaan johtajan.”* Sitaaatti toimii henkilön ajatuksia kuvaavana, koska henkilö itse on kuvassa staattinen, eikä vaikuta osallistuvalla.

KUVA 2. Lauri Peltola -jutun pieni kuva
(SK 33/2003, kuva Markku Niskanen).

Toisenlainen tekstinosto on Toivo Sukari -jutussa (SK 39/2003). Siinä mustiin pukeutunut Sukari katsoo terävästi kameraan, taustalla näkyy hänen omistamansa Maskun Kalustetalon myymälää. Tekstinostona on *Sukari on impulsiivinen liikemies. Hän voi tehdä kiinteistökaupat samalta istumalta, käteisellä*. Sävy on jylhä, ja väitettä tukee jämäkkä kuva jännittyneestä miehestä, joka pupillit pieninä tuijottaa kohti.

Ennen taiton uudistamista (alkaen SK 25–26/2003) tekstinostoja oli jutusta riippuen yksi tai kaksi. Esimerkiksi Anne Brunila -jutussa (SK 24/2003) henkilö katsoo hymyillen kameraan, ja sitaattina kuvan alla on *”Työt tehdään kunnolla tai ei tehdä ollenkaan.”* Nosto korostaa kuvasta välittyvää rempseää asennetta. Toinen tekstinosto on viereisen sivun ylä laidassa eli miltei aukeaman vastakkaisessa nurkassa. Toisena nostona on samankaltainen sitaatti kuin kuvan alla: *”Minulla on paha tapa puhua aika reippaasti.”* Kaikissa alkuvuoden jutuissa ei kuitenkaan ole kahta nostoa (esim. SK 4/2003). Taiton uudistus vakiinnutti noston sijainnin ja pituuden.

Tekstinostoja on ollut Hän-henkilöjutuissa Suomen Kuvalehden numerosta 12/1996 lähtien. Tuolloin väliotsikot korvanneet punaiset nuolet jätettiin kokonaan pois, eikä tilalle otettu vielä väliotsikoita. Muutos tapahtui kuitenkin nopeasti: väliotsikot otettiin käyttöön numerossa 32/1996. Ensimmäinen tekstinosto oli provokatiivinen *”Maapalloa johdetaan apinan aivoiin”*. Hän-henkilönä oli Leena Vilkka, jota luonnehdittiin alaotsikossa *eläinten filosofiksi* (SK 12/1996).

Tekstinostot toimivat kuvan kanssa ja kuvaa korvaamassa. Niissä nostetaan esiin jotain, minkä toivotaan saavan lukijan tarttumaan tekstiin. Lukemisen ekonomian mukaisesti

ihminen vilkuilee usein lehden ensimmäisellä lukukerralla vain kaikkein lyhyimpiä tekstinpätkiä: otsikoita, ingressejä, kuvatekstejä ja tekstinostoja, ehkä myös jotain kainalojuttuja. Tästä syystä tekstinostoilla on merkitystä siinä missä otsikoillakin, ja joissakin tapauksissa nostoja kutsutaan myös jatko-otsikoiksi.

3.4 Hän-henkilöjuttujen ulkoasu ja visuaaliset elementit

Hän-henkilöjutut ovat aikojen saatossa muuttuneet ulkoasun kannalta melko hillitysti. Koko juttusarjaa hallitsee ensimmäisen aukeaman iso pääkuva Hän-henkilöstä. Samoin leipäteksti on ollut aina suhteellisen saman mittainen. Ainoa jatkuvasti vaihteleva ulkoasuun liittyvä seikka on se, että ensimmäisellä aukeamalla teksti on vaihtoehtoisesti joko vasemmassa tai oikeassa laidassa. Jonkin verran muutoksia ulkoasuun on vuosien varrella tehty, viimeisimpänä alaotsikon vaihto ingressiin sekä faktalaatikoiden uusiminen ja tekstinoston tiivistäminen numerosta 25–26/2003 alkaen. Liitteestä voi tarkastella karkeistettujen esimerkkien avulla Hän-henkilöjuttujen visuaalisuuden kehitystä vuosina 1989–2003 (LIITE 2.).

Ensimmäisissä Hän-jutuissa henkilö istui mustalla, korkealla tuolilla. Noissa jutuissa oli myös kuvatestit, joita oli satunnaisesti sen jälkeenkin. Ensimmäisessä Hän-jutussa viimeisen sivun alakulmassa on valokuva tyhjältä tuolista, ja kuvateksti kysyy *Kuka HÄN on ensi viikolla?* (SK 44/1989). Taitto ei ollut noissa jutuissa vielä standardoitunut, mutta sarjallisuuden ajatus oli olemassa jo tuolloin. Mustan tuolin käytöstä kuvien rekvisiittana luovuttiin nopeasti, ja ensimmäinen nykymalliin vakioitu pääkuva ilmestyi lehdessä 47/1989. Silti variaatiota oli vielä vuoden 1990 alkupuolellakin.

Hän-henkilöjutut ovat aina olleet kahden aukeaman mittaisia. Pitkään yhden sivun verran tilasta lohkaistiin mainoksille, mutta mainosten liittäminen Hän-juttujen yhteyteen lopetettiin samassa lehdessä, jossa taittoon tehtiin muitakin muutoksia (SK 18/1997). Mainokset olivat aina toisella aukeamalla, joskus siten, että toinen sivu oli kokonaan mainostilaa, joskus taas siten, että koko aukeaman alapuolen peitti mainos, ja ja joskus siten, että aukeaman molemmissa laidoissa oli mainos. Koskaan mainoksia ei ole ollut aukeaman ylälaidassa, tekstin yläpuolella. Aukeaman yläosan voidaan ajatella olevan Kressin ja van Leeuwenin visuaalisen kieliopin mukaisesti ihanteen aluetta, kun vastaavasti alaosa edustaa todellisuutta (Kress & van Leeuwen 1996: 193–202).

Mainoksia olisi mahdollista tulkita osana yhteistä merkityskokonaisuutta Hän-juttujen kanssa (vrt. Kress, Leite-García & van Leeuwen 1997), mutta sen kaltaiseen analyysiin ei tässä työssä ole mahdollisuuksia. Totta kuitenkin on, että mainokset Hän-juttujen yhteyteen on valittu huolella ja tietoisesti. Henkilöiden esittelyn, tekstimainonnan ja juttujen yhteydessä olevien mainosten yhteisvaikutusta olisi myös mahdollista ja jopa hyvin hedelmällistä pohtia (vrt. Malmelin 2003: 52–56).

Hän-juttujen taitto säilyi hyvin samankaltaisena ensimmäiset reilut viisi vuotta. Kun tekstin ja kuvien paikat olivat vakiintuneet, vuosien 1990–1995 jutut näyttävät melko samanlaisilta. Aukeamien yläaidassa on aina Hän-logo, joka perustuu muuallakin lehdessä esiintyvään punaiseen kärkikolmioon. Väliotsikoiden sijaan käytettävät punaiset kolmiot luovat etenemisen tunnun, ja tekstijaksojen alkujen anfangit pitävät jaksot erillään. Jutuissa pääkuvien jälkeiset pienet kuvat Hän-henkilöistä katosivat muutamien vuosien ajaksi.

Taittoon tuli muutos Suomen Kuvalehden numerossa 12/1996. Punaisista kolmioista luovuttiin kokonaan. Tilalle tuli laatikkomuoto, jota käytetään hieman muunneltuna edelleen. Reilun vuoden ajan Hän-juttujen ensimmäisellä aukeamalla oli pääkuva, jonka reunasta lähti pitkänmallinen palkki. Sen päässä oli Hän-teksti. Väliotsikoita ei ollut, eikä liioin punaisia kolmioita; anfangit saivat vastata tekstin jaottelun tehtävästä. Tuolloin tulivat tekstinostot mukaan taittoon. Numerossa 32/1996 otettiin väliotsikot käyttöön ja hillittiin anfangien näkyvyyttä. Lisäksi Hän-jutun yhteydessä oli aika ajoin kainalojuttu (pääjutun oheinen lyhyempi teksti), jossa käsiteltiin Hän-henkilön jotain yksittäistä näkemystä tai esimerkiksi urakehitystä.

Hän-henkilöjuttujen taittoa muutettiin jälleen Suomen Kuvalehdessä 18/1997. Tuolloin muun muassa mainokset jätettiin Hän-juttujen yhteydestä kokonaan pois. Hän-logosta tuli punainen laatikko, joka on säilynyt miltei muuttumattomana tähän päivään saakka. Logo on selvästi osa Hän-brändiä, eräänlainen laadun tae. Kainalojuttuja oli Hän-jutuissa vuosina 1997–2002 satunnaisesti, mutta eräänlaisena jatkona niille vakioitiin numerossa 22/2002 Kuka-faktalaatikat, joissa on listattuna lyhyesti Hän-henkilön nimi, ikä, koti- ja syntymäpaikka, ammattinimike, perhesuhteet ja harrastukset. Joskus faktalaatikossa on myös muita tietoja, joita ei ole saatu muualle juttuun mahtumaan.

Esimerkiksi Toivo Sukari -jutun (SK 39/2003) faktalaatikossa kerrotaan henkilön juoksuharrastuksesta ja esitetään hänen oma kommenttinsa siitä. Faktalaatikat ja kainalojutut on aina sijoitettu Hän-jutun viimeiselle sivulle. Kovia faktoja ja juttuun mahtumattomia lisätietoja tarjoillaan siis jutun loppuksi, kuin yhteenvetona.

Numeron 25–26/2003 uudistuksesta alkaen Hän-henkilöjutuissa on ollut Kuka-faktalaatikon ohessa myös laatikko, jossa on Hän-henkilön lapsuuden- tai nuoruudenkuva ja sen alla sitaatin muodossa henkilön kuvasta kertoma anekdootti. Tuossa uudistuksessa Hän-juttuihin tulivat laatikkouudistuksen lisäksi ingressit, ja samalla tekstinosto vakioitiin toisen aukeaman halkaisevaksi. Pieni kuva on aina tuon aukeaman ensimmäisen sivun yläalaidassa.

3.4.1 Valokuvat tekstilajia muodostamassa

Hän-henkilöjutuissa kuvat ovat aina olleet merkitsevässä asemassa; kyseessä on Suomen Kuvalehti, joka nimensä mukaisesti on aina edustanut suomalaisen kuvajournalismin kärkeä. Systemis-funktionaalisen kielitieteen piirissä on pohdittu kuvien osuutta teksteissä ja tutkittu kuvia tekstianalyysin keinoin. Kriittisen diskurssianalyysin puolella on tehty valta-asetelmien osoittamiseen pyrkivää tutkimusta kuvian ja tekstin suhteesta (esim. Fairclough 1997). Tarkastelen seuraavaksi Hän-juttujen kuvia Gunther Kressin ja Theo van Leeuwenin (1996) visuaalisen kieliopin avulla.

Kressin ja van Leeuwenin näkemyksen mukaan visuaalisuutta ei voida enää sivuuttaa tekstejä tutkittaessa, koska visuaalisen lukutaidon merkitys kasvaa jatkuvasti länsimaissa (mts. 1–42). Tekstit eivät koostu enää pelkistä mustista merkeistä paperilla. Kressin ja van Leeuwenin mielestä ei ole sattumaa, että ymmärtämistä kutsutaan usein näkemiseksi (mts. 168). He perustavat multisemioottisen metodinsa pitkälti systemis-funktionaaliseen kielioppiin (ks. esim. Halliday 1985) ja ovat sitä mieltä, että pelkkä kieltä koskeva teoria ei enää riitä tekstien analyysiin (Kress & van Leeuwen 1996: 186).

Hallidayn kolmijakoon perustuen Kress ja van Leeuwen jakavat kuvien analysoinnin ideationaalisen, interpersoonaisen ja tekstuaalisen metafunktion mukaan (mts. 40–42; ks. Halliday 1985: 158–159). Ideationaaliseen metafunktioon kuuluvat muun muassa kuvien esittämät luokittelut, kuvien symbolit ja narraatiot, representointi kaikkineen.

Interpersoonaiseen metafunktioon kuuluvat katseen ja toiminnan vektorit, jotka muodostavat suhteen kuvan katsojan ja kuvassa esiintyvän välille. Tähän kuuluu myös modaalisuus eli se, miten kuvassa annetaan katsojalle mahdollisuuksia tulkintaan. Tekstuaaliseen metafunktioon kuuluvat kompositio ja muut keinot, joilla visuaalisista elementeistä luodaan merkityksellinen kokonaisuus. (Kress & van Leeuwen 1996.)

Kuvia teksteinä ja tekstien osina ovat tutkineet muun muassa Hanhineva (2003), Svinhufvud (2003) ja Taina (2003). Hanhineva ja Taina pohtivat kuvia nimenomaan journalistisissa yhteyksissä, kun taas Svinhufvud tutkii erityisesti yritysten kotisivujen visuaalisia elementtejä. Kress, Leite-García ja van Leeuwen ovat tavoitelleet kokonaisvaltaista multisemioottista lähestymistapaa kuviin ja teksteihin (Kress, Leite-García & van Leeuwen 1997). Heidän näkemyksensä vaikuttavat analyysini taustalla.

Suuret pääkuvat ovat hallinneet Hän-henkilöjuttuja alusta asti. Niissä Hän-henkilö esiintyy (yleensä) itselleen luontevassa ympäristössä. Noin 2/3 aukeamasta peittävä massiivinen muotokuva saa lukijan ainakin vilkaisemaan juttua. Seuraavalla sivulla on pienempi kuva henkilöstä. Vuoden 2003 jälkipuoliskon jutuissa on myös lapsuuden- tai nuoruudenkuva. Kuvat todistavat, että henkilö on olemassa, todellinen. Lapsuudenkuva osoittaa henkilön olleen lapsi ja hänellä olevan oma henkilöhistoriansa, vaikka aina lapsuudenkuvasta ei voikaan tunnistaa kyseistä henkilöä. Kuvilla muun muassa lisätään jutun affektiivisuutta ja läsnäolon tunnetta (Seppänen 2001: 197–216).

Kuvia voisi analysoida hyvin laajalti, mutta nostan esille vain tiettyjä toistuvia piirteitä ja joitakin tehokeinoja Hän-juttujen kuvissa. Tarkastelen seuraavaksi Hän-henkilöjuttujen kuvien tilanteita ideationaalisen metafunktion kautta. Tilanteiden jälkeen siirryn interspersoonaiseen metafunktioon, tarkastelemaan kuvien vektoreita ja modaalisuutta. Lopuksi tulkitsen vielä kuvia komposition ja rajausten kautta, tukeutuen siis tekstuaalisen metafunktion ilmentymiin.

3.4.2 Kuvien tilanteet

Hän-henkilöitä valokuvataan usein heille jollakin tavalla tyypillisessä ympäristössä. Joissakin kuvissa on myös tilanteita, joissa henkilö toimii kuvaushetkellä. Kressin ja van Leeuwenin mukaan kuvan ideationaalista metafunktiota voidaan analysoida

tutkimalla muun muassa henkilön suhdetta taustaan ja tilanteeseen (Kress & van Leeuwen 1996: 71–73).

Taustaa ja tilannetta käytetään mielenkiintoisesti hyväksi Helsingin ja Uudenmaan Sairaanhoidopiirin toimitusjohtajaa Lauri A. Laitista käsittelevässä Hän-jutussa (SK 7/2003). Pääkuvassa Laitinen on pilkillä (ks. KUVA 3.). Hän katsoo suu hieman auki suoraan kohti, eikä näytä keskittyvän pilkkimiseen ollenkaan. Pienessä kuvassa on samantyylinen tilanne: Laitinen on keittiössä, sekoittaa jotain kattilassa, mutta ei keskity ruuanlaittoon vaan kuvattavana olemiseen (ks. KUVA 4). Voi olla, että kuvilla pyritään kertomaan jotain Laitisen keskittymiskyvystä, vaikka teksti ei siihen suuntaan vihjaakaan. Tekstissä käsitellään sitä, miten paljon Laitinen ehtii, vaikka hän on vastuullisessa ja vaativassa työssä. Toisaalta harrastuskuvien avulla voidaan kertoa, miten henkilöllä on muutakin elämää kuin työ.

KUVAT 3 ja 4. Lauri A. Laitinen -jutun kuvat skaalattuna samankokoisiksi (SK 7/2003, kuvat Petri Kaipiainen).

Hän-henkilöjutussa kriitikko Pekka Tarkasta (SK 38/2003) pääkuvassa on staattinen tilanne. Tarkka istuu jakkaralla kirjahyllyn edessä. Kirjahyllyssä on kirjoja runsain mitoin, onhan kyse kirjallisuusihmisestä. Muuten huone on askeettinen, ja sitä korostaa vielä se, että Tarkka on melko kaukana kamerasta. Perspektiiviä ei juuri havaitse. Tarkan asento tuolilla on hieman vino, hänen vasen olkapäänsä on hieman alempana kuin oikea, ja vasemmassa kädessä roikkuvat silmälasit. Pienessä kuvassa Tarkasta on tiukempi rajaus, ja siinä hän näyttää olevan sanomassa jotain. Taustalla on viherkasveja, jotka näkyvät sumeina. Kun tekstissä puhutaan ”viimeisestä Suuresta kriitikosta”,

pönäkät kuvat tukevat sitä täysin. Kuvan esittämä sosiaalinen etäisyys on suuri (ks. Kress & van Leeuwen 1996: 130–135).

3.4.3 Kuvien vektorit ja modaalisuus

Usein Hän-henkilö katsoo pääkuvassa kameraan eli suoraan lukijaa kohti, kun kuva nähdään lehdessä. Katse on kuvan kutsu, Altti Kuusamo (1990: 31–40) on määritellyt. Myös Kress ja van Leeuwen nostavat katseen keskeiseksi elementiksi kuvan vaikutuksen kannalta, koska kohti katsominen osoittaa muun muassa samalla tasolla olemista (Kress & van Leeuwen 1996: 121–130). Hän-henkilöjutuissakin interpersoonainen metafunktio rakentaa yhteyttä lehden ja lukijan välille.

Vuoden 2003 juttujen pääkuvista kuitenkin 16:ssa kuvattava ei katso kohti, vaikka loppuissa 34:ssä katsoo. Monissa pääkuvissa, joissa henkilö katsoo kameran ohi tai pitää silmänsä suljettuna, on kyse taiteilijasta (esim. SK 16–17/2003, SK 30/2003, SK 36/2003). Toisaalta esimerkiksi kiireinen toimittaja on kuvattu ikään kuin kesken työpäivän, jolloin hän ei ehdi kiinnittää kameraan huomiota (SK 49/2003₂). Katseisiin liittyy Kressin ja van Leeuwenin mukaan vektoreita, jotka osoittavat katseen suunnan. Samoin kuvissa on usein toiminnan suuntaa kuvaavia vektoreita. (Kress & van Leeuwen 1996: 119–149.)

Yksi intensiivisimpiä kohti katsojia on Toivo Sukari (SK 39/2003, LIITE 3.). Pääkuvassa Sukari istuu omistamansa Maskun Kalustetalon myymälässä nahkasohvalla ja katsoo tiukasti mutta samalla hieman jännittyneesti kameraan. Pienessä kuvassa Sukarin rintamasuunta on käänteinen, mutta katse sama. Jos Sukari on kuvassa hyvin staattinen ja keskittyy täysin poseeraamaan, Maailmanpankin tutkimusjohtaja Ritva Reinikka tulee paljon lähemmäs katsojaa (SK 41/2003). Pääkuvassa (KUVA 5.) hän on selvästi sanomassa jotain, katsoo suoraan kameraan ja pitää valaistua karttapalloa kädessään. Kutsu parantamaan maailmaa välittyy. Pienessä kuvassa (KUVA 6.) Reinikka on kuvattu suoraan edestä, ja hän hymyilee leveästi. Läsnaolon tuntu välittyy niin kuvista kuin tekstistäkin.

KUVAT 5 ja 6. Ritva Reinikka -jutun kuvat samankokoisina
(SK 41/2003, kuvat Hannu Lindroos).

Joissakin kuvissa tulkitsija voi löytää valtavan merkitysten kirjon, joissakin tulkinnalle annetaan vähemmän liikkumavaraa. Suurlähtetiläs Jorma Ingistä kertova Hän-juttu (SK 9/2003) on kuviltaan vuoden 2003 pelkistetyin. Pääkuvassa Inki katsoo tuimasti kameraan. Hän on pukeutunut mustaan talvitakkiin, päässä on harmaa karvalakki. Pienessä kuvassa Ingin rintamasuunta on hieman toinen, mutta muuten kuva toistaa pääkuvan tunnelmaa. Kuvattava katsoo yksiselitteisesti kohti. Monissa muissa Hän-jutuissa on hyvin tulkinnanvaraista, katsooko kuvattava kohti vai ei. Esimerkiksi Pekka Tarkkaa käsittelevässä jutussa (SK 38/2003) henkilö katsoo pääkuvassa aivan kuin hieman kameran sivuun. Hän on kuvassa melko kaukana, eikä katseen suunnasta voi olla täysin varma.

Samantyyppinen ongelma on filosofi Susanna Lindbergiä käsittelevässä Hän-jutussa (SK 22/2003). Lindberg katsoo silmiään siristellen hieman ohi, vaikka nopeasti vilkaisuna näyttääkin katsovan hymyillen kameraan. Tämänkaltaisista vektoreista ei voi juuri päätelmiä tehdä. Samassa jutussa on varsin kiintoisa pieni kuva (ks. KUVA 7.). Siinä Lindberg kävelee metsässä 1,5-vuotiaan tyttärensä kanssa. Hän katsoo tyttöä, joka tuijottaa vakavissaan eteensä. Lindberg pitää tyttöä kädestä. Näyttää siltä, että hän veisi tyttöä eteenpäin. Kuva lisää juttuun tarinan, jota tekstissä ei ole. Jutun lopussa mainitaan Sophia-tytär nimeltä, mutta äidin ja tyttären yhteinen elämä näkyy vasta kuvasta. Tarina on tuttu: äiti johdattaa tyttärtä turvaan metsästä ja vahtii tämän jokaista askelta.

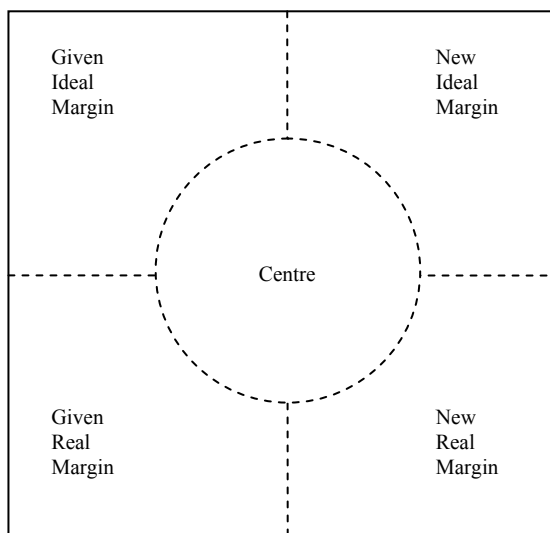
KUVA 7. Susanna Lindberg -jutun pienen kuvan vektorit (SK 22/2003, kuva Petri Kaipainen).

Modaalisuuden avulla kuvissa olevia merkityksiä voidaan painottaa tai häivyttää. Kressin ja van Leeuwenin mukaan kuvien modaalisuus koostuu seitsemästä osatekiestä, jotka ovat värikylläisyys, värierottelu, värisävyjen käyttö, kontekstualisointi, representaatio, syvyys ja kirkkaus (mts. 165–168). Kyse on siis katsojan mahdollisuuksista havaita kuvassa olevia merkityksiä. Hän-henkilöjuttujen kuvien modaalisuus on järjestelmällisesti sellainen, että kuvissa on kunnan kontrasti, selvästi erottuvat värit ja riittävä kirkkaus. Katsojan mahdollisuuksia ei rajoiteta, koska tarkoituksena on herättää mielenkiinto. Henkilöiden muotokuvista ei pyritä tekemään katsojalle vaikeita, vaan enemmän kutsutaan katsoja mukaan tutustumaan henkilöön.

Kahdessa vuoden 2003 Hän-jutussa on merkillepantava modaalinen tehokeino. SPR:n vapaaehtoistyötä tekevästä Esa Mäkisestä (SK 15/2003) otetut kuvat ovat mustavalkoisia. Jutussa mustavalkoisilla kuvilla on selvä dokumentaarinen ulottuvuus. Tekstissä käsitellään suureksi osaksi sotia ja niihin liittyen humanitaarista avustustyötä, joten uutismaiset kuvat SPR:n työvaatteissa olevasta Mäkisestä auttavat katsojaa ja jutun lukijaa orientoitumaan aiheeseen. Molemmissa kuvissa Mäkinen seisoo ryhdikkäästi ja katsoo leppeästi kohti. Toinen Hän-juttu, jossa on mustavalkoiset kuvat, on kirjailijapappi Jaakko Heinimäestä (SK 23/2003). Jutun molemmat kuvat ovat dynaamisia. Henkilö on niissä selvästi keskustelemassa, ei kuvattavana.

3.4.4 Kuvien kompositiot ja rajaukset

Kress ja van Leeuwen esittävät mallin, jonka avulla kuvia voi tarkastella kokonaisuutena (Kress & van Leeuwen 1996: 181–229). Malli on seuraavanlainen:

KAAVIO 1. Kressin ja van Leeuwenin (1996: 208) malli komposition analysoimiseksi.

Kress ja van Leeuwen jakavat kuvan kahtia pysty- ja vaakasuunnassa. Jako pystysuunnassa tuo mahdolliseksi määrittää annetun (*given*) ja uuden (*new*) tiedon kuvasta (mts. 186–192; ks. myös Halliday 1985: 38–67). Vaakasuunnassa tehty jako näyttää sen, että ylhäällä oleva mielletään ihanteeksi (*ideal*) ja alhaalla oleva todelliseksi (*real*) (Kress & van Leeuwen 1996: 193–202). Lisäksi kuvasta voidaan hahmottaa keskikohta (*centre*) ja marginaali (*margin*). Niiden avulla on mahdollista tulkita kuvan sisältöjen keskeytystä (mts. 203–211).

Suurimmassa osassa vuoden 2003 Hän-juttuja kuvattava henkilö on keskustassa sekä pääkuvassa että pienessä kuvassa. Usein kuva on tarkennettu jyrkästi henkilöön, jolloin tausta häipyä (esim. 9/2003). Jos kuvassa ei ole muuta kuin henkilö, hän on silloin aineiston pääkuvissa aina keskellä. Esimerkiksi Hän-jutussa Mariko Pajalahdesta (SK 15–16/2003) Pajalahti on rajattu pääkuvassa tiukasti. Hänen kasvonsa ovat hieman alaviistoon, silmät ovat kiinni. Tausta on studion harmaa kangas, jota näkyy Pajalahden takaa jonkin verran. Keskikohdan ja marginaalin raja on jyrkkä, annetun ja uuden sekä ihanteen ja todellisen määrittelyille ei jää tarvetta. Pienessä kuvassa Pajalahti seisoo

pystyssä ja katsoo suoraan kameraan (ks. KUVA 8.). Hänen keskivartalonsa on kuvan keskikohdassa, pää on ihanteen alueella ja jalat todellisen alueella. Kädet ojentuvat annetusta uuteen.

KUVA 8. Mariko Pajalahti -jutun pieni kuva (SK 16–17/2003, kuva Markku Niskanen).

Kressin ja van Leeuwenin mallissa on paljon metaforisuutta, eikä malli anna yksinkertaisten kuvien analyysiin juuri enempää syvyyttä kuin mitä kuvaa vapaasti tulkittaessa voidaan havaita. Samoin on hyvä muistaa, että Kressin ja van Leeuwenin teoriaa on kritisoitu muun muassa siitä, että se ei ota riittävästi huomioon lukijoiden ja luentoeroja (Heikkilä 2003: 127).

Hän-jutussa dokumenttielokuvaohjaaja Kiti Luostarisen (SK 12/2003) on enemmän merkityksiä. Pääkuvassa Luostarinen istuu sohvalla, hieman kuvan keskikohdasta syrjässä (ks. KUVA 9.). Toisaalta aukeaman taitoskohta vie pääkuvan luonnollista keskikohtaa hieman sivuun; tässä tapauksessa kuvattava on jutun toisen sivun keskellä. Kuvaustilassa on paljon kasveja, ja Luostarisen korvan juuressa seinällä roikkuu punainen leluluuranko, joka liittyy hänen jutussa käsiteltävään tuoreeseen ohjaustyöhönsä. Todellisen alueella, eli kuvan keskivälin alapuolella, sävyt ovat punaiset. Keskivälin yläpuolella, eli ihanteen alueella, ovat muun muassa ikkuna, valaisin ja peili. Ikkuna on annetun alueella, peili vastaavasti uuden alueella. Voidaan väittää, että peili tuo kuvaan jatkuvuutta, koska se heijastaa huoneen osaa, joka ei muuten näkyisi.

Pieni kuva on pääkuvan antiteesi: pääkuvan informaatiotulva, esineiden paljous, on tyypistynyt lähikuvaksi, jossa ei ole mitään muuta kuin Luostarinen kasvokuvassa (ks. KUVA 10.). Tausta on häivytetty ja vaalea. Toisella aukeamalla informaatio sisältyy enemmän tekstiin, joten pelkistetty kuva on perusteltu. Se tukee tekstiä, pitää Hän-henkilön kasvot lukijan silmien alla.

KUVAT 9 ja 10. Kiti Luostarinen -jutun kuvat samankokoisina (SK 12/2003, kuvat Petri Blomqvist).

Pääkuvien ja pienien kuvien välinen työnjako on Hän-henkilöjutuissa hyvin systemaattinen. Vuoden 2003 jutuista ehdottomasti suurimmassa osassa pääkuvan rajausta on väljempi kuin pienen kuvan. Rajausta luo etäisyyttä ja tunnelmaa (Kress & van Leeuwen 1996: 214–218). Tyypillisimmillään Hän-jutun pääkuvassa henkilö on kokonaan näkyvä ja pienessä kuvassa on samataustainen kasvokuva. Joissakin jutuissa pääkuvan ja pienen kuvan rajaukset ovat samat. Mielenkiintoisia ovat kuitenkin ne seitsemän vuoden 2003 Hän-henkilöjuttua, joissa järjestelmällisyys horjuu. Niissä Hän-henkilö on pääkuvassa tiukemmin rajattu kuin pienessä kuvassa.

Ensimmäinen käänneistä kuvien logiikkaa noudattava Hän-juttu vuonna 2003 on Suomen Unileverin toimitusjohtajasta Leena Saarisesta (SK 3/2003). Saarinen on pääkuvassa samalla tavoin rajattu kuin edellä käsitelty Kiti Luostarinen pienessä kuvassa (SK 12/2003). Vastaavasti pienessä kuvassa Saarinen näkyy kokonaan. Samankaltainen rajausta on jo käsiteltyssä Hän-jutussa hiphop-artisti Mariko Pajalahdesta

(SK 16–17/2003) sekä jutussa näyttelijä Jasper Pääkkösestä (SK 29/2003). Rajaukset ovat näissä jokaisessa oikeastaan identtiset ja kuvaajakin on sama, Markku Niskanen.

Kirjailija Bengt Pohjasta käsittelevässä Hän-jutussa (SK 19/2003) Pohjanen näkyy pienessä kuvassa vyötäröstä ylöspäin, mutta pääkuvassa hänestä on lähikuva. Neljäs poikkeava juttu on eräänlainen rajatapaus: siinä henkilönä on Savonlinnan oopperajuhlien johtaja Jan Hultin (SK 25–26/2003). Hultin on pienessä kuvassa vain hieman laajemmin näkyvissä kuin pääkuvassa. Poikkeuksia ovat myös jutut journalistipalkinnon saajista Maila-Katriina Tuomisesta ja Pekka Ervastista (SK 49/2003). Heidät on kuvattu niin, että he näkyvät laajemmin pienessä kuvassa. Syy voi olla siinä, että kahden peräkkäisen jutun massiiviset pääkuvat voisivat luoda patsasmaiset vaikutelmat palkituista henkilöistä. Huomattavaa rajausten logiikassa on joka tapauksessa se, että pieni kuva on pyrittävä pelkistämään, koska samalla aukeamalla on runsaasti tekstiä. Näin on useimmiten tehty, koska rajausten logiikka pätee 43 jutussa 50:stä vuonna 2003.

Hän-henkilöjuttujen kuvissa riittäisi tutkittavaa, mutta pyrin tämän lyhyen analyysin avulla tuomaan esiin sen, miten merkittäviä kuvat ovat Hän-juttujen tekstilajin muodostajina. Jokaisella lehdellä on omat tyypilliset juttunsa, ja viime kädessä kuvien ja tekstien toisiaan täydentävillä merkityksillä luodaan juttujen ainutlaatuisuus. Genreteorian korostama näkemys tekstilajin hyväksytystä muodosta ja sisällöstä (esim. Swales 1990: 52–54) pätee myös visuaalisuuteen, juttujen ulkoasuun kokonaisuudessaan. Hän-henkilöjuttujen sarjallisuudella on vankka visuaalinen pohja.

3.5 Hän-henkilöjutun raamit

Henkilöjutut eivät ole vain peräkkäisiä sanoja aiheena olevasta henkilöstä. Hän-juttujen sarjallisuus syntyy tekstikokonaisuudesta, jonka muodostavat leipätekstin lisäksi otsikot, väliotsikot, tekstinostot, kuvat, tekstilaatikot, taitto ja myöhemmin aikoina myös ingressi. Juttua ei ole välttämätöntä lukea havaitakseen sen Hän-henkilöjutuksi, koska visuaaliset elementit – Hän-logo ennen kaikkea – auttavat tekstilajin tunnistamisessa. Myös vakiintunut tapa otsikoida juttu henkilön nimellä lisää omalaatuisuutta, koska missään muussa lehdessä ei ole vastaavaa tapaa. Hän-henkilöjuttujen ulkoasu on aikojen saatossa muuttunut, mutta muutokset ovat olleet sellaisia, että sarjaa sinänsä ei ole kyseenalaistettu. Tekstilajin oman nimeämisen eli Hän-logon poistaminen ja otsi-

kointitavan vaihtaminen voisivat olla radikaaleja muutoksia, jotka kyseenalaistaisivat Hän-juttujen sarjallisuuden.

Hän-henkilöjuttujen yleisiä piirteitä ja kuvallisuutta tarkastellen on edellä havaittu, miten voimakkaasti sarjallisuudella tuetaan tekstilajia. Vaikka esimerkiksi väliotsikot ja tekstinostot eivät vielä yksittäisinä elementteinä tee Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutuista tekstilajia, kaikkien elementtien toimiminen yhdessä viestivät vahvasti, että kyse on omasta tekstilajistaan.

Hän-juttujen valokuvissa on runsaasti yhteisiä piirteitä. Suurimmassa osassa pääkuvista henkilö katsoo kohti ja on pääkuvassa väljemmin rajattu kuin seuraavan aukeaman pienessä kuvassa. Kaikkien juttujen kuvista henkilö on selvästi tunnistettavissa, ja kahta mustavalkoisesti kuvitettua juttua lukuun ottamatta kyse on aina tarkoista värikuvista. Lisäksi henkilöt on lähes poikkeuksetta rajattu kuvan keskustaan sekä pääkuvissa että pienissä kuvissa. Kuitenkaan nämä yksittäiset piirteet eivät kaikki aina toteudu Hän-juttujen kuvissa, mutta koska moni toteutuu, voidaan niitä pitää Hän-henkilöjuttujen tekstilajin ominaisuuksina (vrt. Lehtonen 2000: 184).

Visuaalisuus asettaa tekstilajin raamit. Kohosteiset tekstin elementit, etupäässä otsikot ja väliotsikot, tukevat näitä raameja. Vasta leipätekstin sisältöä tutkien voidaan päästä selvyyteen siitä, onko jutuilla jokin kaava. Hän-henkilöjutun kaavan olemassaolon mahdollisuuksia tutkitaan seuraavissa kolmessa luvussa kertojan havaittavuuden ja juttujen aloitusten kautta.

4 Kertojan havaittavuus yhdessä Hän-henkilöjutussa

Hän-henkilöjuttu tehdään kontekstiin sopivaksi noudattaen tekstilajin konventioita. Jutun otsikkona on oltava henkilön nimi, tekstin on jakauduttava luontevasti jaksoihin ja henkilön käsittelyssä on vältettävä esimerkiksi repivyyttä. Hän-henkilöjuttujen tekstilajin määrittelemiseksi on tarkasteltava yhtä juttua läheltä, jotta voidaan ymmärtää jutun kielellisiä ja sisällöllisiä ratkaisuja. Tässä luvussa analysoin yhden Hän-henkilöjutun kieltä ja kerrontaa keskittyen kertojan havaittavuuteen. Kertojan läsnäolon tarkastelu avaa näkymän yhdestä jutusta koko tekstilajiin, ja tämän luvun tulosten perusteella havainnoin kertojan läsnäoloa laajemmassa aineistossa.

Kertojan läsnäolossa on monia Hän-henkilöjutuille ominaisia piirteitä. Hän-jutuissa ei tavallisesti esiinny kertojaa *minänä*, mutta haastattelusta kuitenkin tehdään havaintoja. Joku näkee henkilön paikoissa ja tilanteissa, nauramassa tai elehtimässä, ja raportoi siitä esimerkiksi näin:

(1)

Vastaukselleen hän hohottaa matalalla, vähän rahisevalla äänellään. (SK 39/2003)

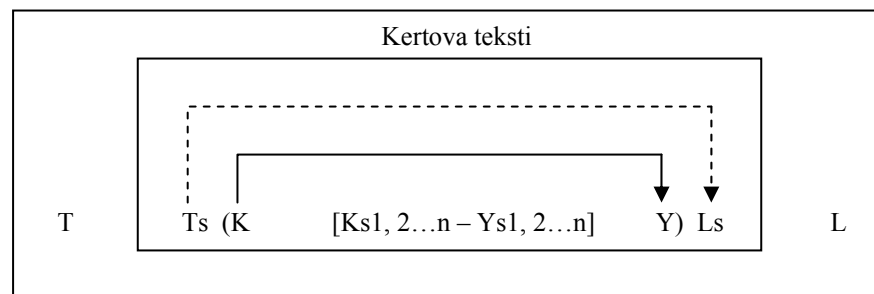
Hän-henkilöjutuista ei ole tehty kielitieteellistä analyysia aiemmin, mutta tukenani ovat muutamat henkilöjutuista ja henkilöhaastatteluista tehdyt tutkimukset (mm. Kalliokoski 1991a & 1991b, Juvonen 1998, Siivonen 1999, Visapää 1999, Kantola 2003, Granö 2004).

Analyysin kohteeksi otan Hän-henkilöjutun Toivo Sukarista. Juttu on ilmestynyt Suomen Kuvalehdessä 26.9.2003 (SK 39/2003, LIITE 3.), ja sen on kirjoittanut lehden vakituinen toimittaja Petri Pöntinen. Jutun kuvat on ottanut lehden niin ikään vakituinen valokuvaaja Markku Niskanen. Toivo Sukari -juttu edustaa melko tyypillistä Hän-henkilöjuttua, vaikka henkilö ei olekaan julkisuudessa tunnettu. Kyseessä on suomalainen menestystarina miehestä, joka voittaa ujoutensa ja kehittyy lähes täydelliseksi myyntimieheksi. Toivo Sukari on Maskun Kalustetalon toimitusjohtaja, kiinteistö-sijoittaja, joka johtaa Suomen suurinta ostoskeskushanketta Lempäälän Marjamäkeen.

4.1 Analyysin lähtökohdat

Tarkkaa kielitieteellistä analyysia tekstilajin määrittelyssä painottavat genreteoreetikoista erityisesti John Swales (1990: 52–58) ja Vijay K. Bhatia (1993: 24–34). Keskityn erittelemään Toivo Sukari -jutussa ennen kaikkea mikrotason elementtejä eli tekstissä käytettyä sanastoa ja kieliopillisia ratkaisuja. Sekä Swales että Bhatia kehottavat myös tekstin kokonaisrakenteen analyysiin, mutta sitä pidän analyysin laajentamista ajatellen hankalana, joten en kiinnitä jutun kokonaisrakenteeseen huomiota kuin satunnaisesti.

Yhtenä lähtökohtana analyysiin on kirjallisuustieteen narratologia eli kertomuksen teoria. Hän-henkilöjutut voidaan mieltää kertomuksiksi, vaikka ne eivät kaikkia kertomuksen piirteitä aukottomasti täytäkään. Keskeisenä narratologian sovelluksena journalististen tekstien tulkintaan pidän ns. Boothin-Chatmanin mallia (ks. Tammi 1992: 23–26, Kantokorpi 1990: 147–149; Booth 1961, Chatman 1978). Se perustuu ajatukseen, jonka mukaan tekstin fyysinen tekijä ja fyysinen lukija eivät voi esiintyä tekstissä. Kaaviossa voi havaita, miten kerronnan tasot asettuvat sisäkkäin:

T = fyysinen tekijä

Ls = sisäislukija

Ts = sisäistekijä

Y = yleisö

K = kertoja

Ys = sisäkkäinen yleisö

Ks = sisäkkäinen kertoja

→ = kertoa jollekin

L = fyysinen lukija

--> = kertoa ”epäsuorasti” jollekin

KAAVIO 2. Boothin-Chatmanin malli (Kantokorpi 1990: 149).

Hän-henkilöjuttujen kannalta olennaisin kerronnan taso on kertojan ja yleisön välinen. Sisäistekijä ja sisäislukija ovat abstraktioita, jotka voidaan Hän-jutuissa mieltää yleisiksi tekstilajin määrittäjiksi: suhteellisen neutraali sisäistekijä kertoo tarinansa sisäislukijalle, jota voi edustaa vaikkapa Suomen Kuvalehden keskivertolukija. Joskus

puhutaan myös kirjoittamisesta Pihtiputaan mummulle, jolloin sisäislukijan tiedollinen taso pyritään pitämään mielessä kirjoitusprosessissa. Fyysiset tekijät ja lukijat ovat jo itse tekstin ulkopuolella. On yhtä epäolennaista alkaa määritellä kertojan läsnäolon suhdetta haastattelutilanteen todellisiin tapahtumiin kuin tapaa tai paikkaa, missä lukija Hän-jutun lopulta lukee.

Journalistisista teksteistä on narratologian keinoin tutkittu pääasiassa uutistekstejä. Niissä on tullut ongelmia muun muassa lineaarisuuden ja kertojan havaitsemisessa (Pietilä 1991). Toisaalta, kuten Ridell (1993) muistuttaa, fiktiivisten tekstien ”erityisyys” ei saisi olla määräävänä tekijänä suhtauduttaessa ei-fiktiivisiin teksteihin narratologisesti. Hän-henkilöjutuissa faktan ja fiktion rajaa ei ole relevanttia määritellä, koska kaikki tieto suodattuu kertojan kautta. Hän-jutut muistuttavat fiktiivistä kerrontaa kuitenkin niin paljon, että koen mielekkääksi soveltaa narratologiaa niiden tutkimiseen. Tukeudun näkemykseen, jonka mukaan tekstillä on aina kertoja (ks. Kantokorpi 1990: 149–150; Rimmon-Kenan [1983] 1999: 110–114). Kertoja voi olla läsnä eri asteisesti; näkyvimmillään se on tekstissä toimivana minänä, vaikeammin havaittavana vaikkapa silloin, kun luetellaan henkilön menneisyyden tapahtumia.

Lassila (2001) on tarkastellut narratologian keinoin kertojan havaittavuutta ns. non-fiktiossa eli journalistisissa teksteissä, joissa käytetään kaunokirjallisia elementtejä (mts. 59–65). Hän huomauttaa, että Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen ja Image-lehden aineistossa kertojan minä esiintyy harvoin (mts. 62). Läsnäolon tuntua luodaan muilla keinoilla, kuten jutunteon kuvailulla, epäsuoralla puhuttelulla ja imperatiivin käytöllä (mts. 63–65). Juttujen kieltä Lassila tarkastelee tutkimuksessaan niukasti. Pyrin omassa analyysissäni tekstin tarkempaan lingvistiseen erittelyyn käyttäen narratologiaa vain apuvälineenä.

Tarkastelen Toivo Sukari -juttua niin, että käyn ensiksi läpi jutun sisällöllisen kokonaisrakenteen ja teen huomioita jutun myyttisistä ulottuvuuksista. Sen jälkeen päästään kertojan havaittavuuden analyysiin. Puran juttua osiin poimimalla siitä lingvistisiä merkkejä kertojan läsnäolosta. Kielellisen analyysin lisäksi sovellan kertojan havaittavuuden tulkitsemiseen kirjallisuudentutkija Seymour Chatmanin mallia (Chatman 1978: 219–253; ks. myös Rimmon-Kenan [1983] 1999: 122–127). Chatman lähestyy kertojan havaittavuutta miljöön kuvauksen, henkilön identifioinnin, ajallisen yhteenvedon,

henkilön luonteen määrittelyyn, henkilöiden sanomatta tai ajattelematta jättämisen raportoinnin sekä kommentaarin kautta. Mallin ylitsepääsemättömänä ongelmana on sen lingvistinen ylimalkaisuus ja osaksi myös sopimattomuus muuhun kuin kaunokirjalliseen fiktion. Toisaalta malli auttaa havaitsemaan kertojan myös siellä, mistä sitä yksittäiset kielenpiirteet eivät helposti paljasta.

4.2 Toivo Sukari Hän-juttuna

Hän-henkilöjuttu Toivo Sukarista on tuotettu tiettyjen diskursiivisten strategioiden puitteissa (vrt. Pietilä 1991). Ingressistä lähtien jutun asetelma on selvä:

(2)

Toivo Sukari oli ujo, pelokas lapsi. Koulussa hänellä ei ollut lasku- eikä kielipäätä. Nyt hän johtaa Suomen suurinta ostoskeskushanketta. (SK 39/2003)

Jutussa seurataan kronologisesti etenevien takaumien ja nykypäivän tapahtumien avulla Sukarin kehittymistä menestyneeksi mieheksi. Jutussa haetaan alusta asti Sukariin liittyviä ristiriitoja ja asetetaan äärimmäisyyksiä rinnakkain: hän oli *ujo, pelokas lapsi*, josta tuli *Suomen suurimman ostoskeskushankkeen* johtaja.

Visuaalisesti juttu on sarjan perusrakenteen mukainen. Ensimmäisen aukeaman pääkuvassa Sukari istuu nahkasohvalla ja tuijottaa intensiivisesti kameraan. Aukeaman vasemmassa reunassa on yhden palstan levyinen teksti Hän-logoineen, otsikoineen ja ingresseineen. Toisen aukeaman täyttää teksti. Vasemmalla sivulla tekstin seassa on muotokuva Sukarista, oikealla sivulla reunassa palkki, jonka yläosassa on koulukuva hänestä kahdeksanvuotiaana. Sen alla on sitaatti, ja palkin alaosassa on Sukarin henkilötiedot. Toisen aukeaman lävistää tekstinosto: *Sukari on impulsiivinen liikemies. Hän voi tehdä kiinteistökaupat samalta istumalta, käteisellä.*

Tekstissä on seitsemän tekstijaksoa, joissa on ensimmäistä jaksoa lukuun ottamatta väliotsikko. Sukari-jutussa on nostettu lyhyitä lainauksia väliotsikoiksi, mikä ei ole kovin yleistä Hän-henkilöjutuissa (vastaava keino vuonna 2003 on ainoastaan Ismo Kallio -jutussa, SK 1/2003). Kerronta ja Sukarin suorat lainaukset limittyvät leipä-

tekstissä tiheärytmisesti. Lainaukset ovat selvästi keskimääräistä lyhyempiä, mutta vastaavasti niitä on paljon.

Sukari-jutun sisältöä voi tarkastella tekstijaksojen kautta. Ensimmäinen tekstijakso perustelee lukijalle, miksi tekstiin syventymiseen kannattaa käyttää aikaa. Toinen jakso, väliotsikon *”Tätä on pakko lähteä katsomaan”* alla, sisältää kuvausta Sukarin ostoskeskusprojektista. Kolmas jakso, kuvaavana väliotsikkona *”En osaa kasata edes huonekaluja”*, tiivistää Sukarin surkean koulumenestyksen ja yllättävän onnistumisen huonekaluyrittäjänä. Neljäs jakso, *”Jos on ylivarma, se ärsyttää”*, luonnehtii nuoren ja ujon pojan kehitystä maakunnan kuuluksi myyntitykiksi, kontrastoi muutosta mieheen, joka ryhtyy Suomen suurimpaan ostoskeskushankkeeseen ilman sen suurempia tutkimuksia tai laskelmia. Viides jakso, *”Jotkut kilpailijat nuolevat näppejään”*, syventyy hankkeeseen. Kuudes jakso, *”Teen miltä itsestäni tuntuu”*, käy läpi taloudellista näkökulmaa ja Sukarin uskallusta, lamasta selvinneen yrittäjän omanarvontuntoa. Seitsemäs jakso, *”Musta on tyylikäs, arvokas väri”*, kertoo lukijalle, millainen Sukari on nykyään, luonnehtii hänen ulkonäköään ja olemustaan sekä luotaa lyhyesti tulevaisuuteen.

4.3 Myyttinen Toivo Sukari

Jutun aloitus selvittää lukijalle, miksi tämä ei ehkä ole koskaan kuullut Toivo Sukarista. Kontrasti on hieman vastaava kuin ingressissä:

(3)

On yritysjohtajia, jotka viihtyvät otsikoissa. On myös yritysjohtajia, jotka välttelevät salamavalaja.

Toivo Sukari pelkää julkisuutta. (SK 39/2003)

Toivo Sukarista luodaan tekstin alusta alkaen henkilö, jolla ei ole koskaan näyttänyt olevan edellytyksiä menestykseen mutta joka sen kuitenkin saavutti. Tällaisesta henkilön rakentamisesta on huomautettu, että koska henkilö ei pysty täysin ymmärtämään, minkälaisia ovat luonteeltaan ja merkitykseltään ne tapahtumasarjat, joissa hän on ollut osallisena, sitä myös korostetaan kerronnassa (Kajannes 2000: 60).

Jean Peneff (1990) kutsuu kyseistä sankarimyyttiä *self-made maniksi*, ja siinä kaikki teot oikeutetaan tyhjästä aloittamisella. Self-made manit voivat pitää työläisiä alempi-arvoisina, koska he itse ovat aloittaneet samalta tasolta ja lopulta nousseet muiden yläpuolelle omalla ahkeruudellaan. Self-made manilla on usein onneton lapsuus, ja elämä järjestyy aikaan 'ennen' ja 'jälkeen'. Jyrkän muutoksen avulla piilotetaan olosuhteiden suomat yllättävät mahdollisuudet (esim. maan ostaminen edullisesti sodan aikaan) sekä jätetään menestykseen auttaneet ihmiset huomioimatta – ei puhuta perheestä, ystäväistä tai työtovereista. (Mts. 36–38.) Hän-henkilöjuttu Toivo Sukarista täyttää nämä kriteerit, vaikka olosuhteiden Sukarille antamista mahdollisuuksista lukijalle ei anneta tietoa.

Jutun sisältö jäsentyy alusta alkaen myytin mukaan. Verbit jutussa muuttuvat alun *pelkäämisistä* ja *kieltäytymisistä* lopun *tinkaamisiin*, *ostamisiin* ja *neuvottelemisiin*. Toivo Sukarin huonekalumyyntiä ja ostoskeskushanketta käsiteltäessä muodostuu kuva impulsiivisesta miehestä, eräänlaisesta opportunistista, joka on nopeampi ja yltiöpäisempi kuin kilpailijansa. Herkkyydestä loihditaan vahvuutta, karusta menneisyydestä henkilö kasvaa loisteliaaseen nykyhetkeen. Raphael Samuel ja Paul Thompson näkevät tämän keskeisenä myytin toimintatapana:

”The mythical elements in memory, in short, need to be seen both as evidence of the past, and as a continuing historical force in the present.” (Samuel & Thompson 1990: 20.)

Jutun lopussa kertoja käsittelee lyhyesti Sukarin heikkoa hetkeä, laman aikana lähellä ollutta loppuun palamista, mutta siitäkin Sukari näyttää jutun mukaan selvinneen kiistatta voittajana. Eskolan (1989: 149–150) mukaan suomalaisten Suuri Kertomus nojaa kehitysksoon, jossa kova työ ja pärjääminen ovat arvossaan. Työhulluutta pidetään Suomessa optimismin merkinä. Toivo Sukari -jutusta ei ole alkuunkaan vaikeaa hahmottaa myyttisen sankarin ääriviivoja.

4.4 Kertojan havaittavuus Toivo Sukari -jutussa

Hän-henkilöjutussa korostetaan esiteltävää henkilöä pitämällä kertoja suhteellisen huomaamattomana. Käytännössä se toimii niin, että kertoja ei esiinny tekstissä toimijana tai esimerkiksi perusteettomien väitteiden esittäjänä. Tekstistä ei tule aitoa vuoropuhelua, koska haastateltu vastaa oletuksiin, ei kysymyksiin (muutamia poikkeuksia

lukuun ottamatta). Repliikit joko korostavat tai kumoavat tekstissä esitettyjä väitteitä, mutta vain harvoin vastaavat suoriin kysymyksiin. Kalliokoski (1991b: 92) on sanoma-lehtihaastattelua tutkiessaan havainnut, että myös niissä jotkin kysymyksistä esitetään väitteiden muodossa. Toivo Sukari -jutussa kertojan ja kohdehenkilön diskurssien eritasoisuutta kuvaa muun muassa se, että lainausten yhteydessä ei yleensä käytetä kaksoispistettä. Hän-henkilön suorat esitykset nousevat kerronnan rinnalle, mutta kertoja kontrolloi viime kädessä kaikkea. Myös lainauksia voi tulkita kertojan havaittavuuden kannalta. Kertoja on kuitenkin viime kädessä esitysstrategian valitsija.

Kertoja on Hän-henkilöjutuissa jatkuvasti olemassa. Jyrki Kalliokosken havainto lehtihaastattelun esittämiskäytännöistä pitää paikkansa Hän-henkilöjutuissakin:

”Todellinen keskustelu tapahtuu aina sosiokulttuurisessa kontekstissa. Teoksen tekijän luoma fiktiivinen konteksti antaa lukijalle tarpeellisen – tekijän tarpeelliseksi katsoman – määrän tietoa, jotta teoksessa esitettyä keskustelua pystyy seuraamaan. Kirjallisuudessa lukija on tekijän ja kulloisenkin kertojan armoilla, riippuvainen siitä, kuinka paljon hänelle annetaan kontekstitietoa.” (Kalliokoski 1991a: 157.)

Kalliokosken mielestä julkisuuden henkilöstä saatava tieto vastaa lukijan kannalta usein kaunokirjallisuuden henkilöstä saatavaa tietoa, koska tekstin tekijä on sen muokannut ja kontekstualisoinut (Kalliokoski 1991b: 88). Granö (2004: 7) mainitsee, että todellisista ja fiktiivisistä henkilöistä kirjoitetaan usein samalla tavalla. Kuitenkin verrattaessa esimerkiksi novellia ja henkilöjuttua voidaan esittämisen eroja löytää: todellisen henkilön luonteenpiirteiden ja tuntemusten kuvaus on usein rajallisempaa, samoin työminä näyttäytyy monesti henkilöjutussa korosteisena.

Henkilöjuttuja tutkinut Granö myös esittää, että toimittaja voi valita, kuinka näkyvänä hän itse kertojan ominaisuudessa esiintyy (mts. 7). Olen eri mieltä, koska tekstilaji ja sen konventiot määrittävät rajoja kertojan näkyvyydelle, eivät vain tekstin tuottajan omat valinnat. Väitteessä näen ongelmallisena myös sen, että siinä fyysisen tekijän ja kertojan välille muodostetaan suoraviivainen yhteys. Ei ole mielekäästä tarkastella fyysistä toimittajaa kertojan ominaisuuksiaan pähkäilevänä hahmona.

Aloitan kertojan havaittavuudesta analysoinnin tarkastelemalla tekstin ristiriitoja sekä kohtia, joissa kertoja näkyy huomattavissa määrin. Sen jälkeen tutkin kertojan havainnointia, arvostelmia ja yhteenvetoja. Lopuksi analysoin nimeämistä kertojan havaittavuuden kannalta. Käyn läpi koko jutun leipätekstin jättäen huomioimatta ainoastaan muutaman siteerauksen, joiden merkitys on kerronnan kannalta vähäinen. Analyysin jaottelu on hyvin aineistolähtöinen. En pyri lokeroimaan tekstiä minkään mallin mukaan, vaan käsittelyjärjestys on kertojan havaittavuuden intensiteetin mukainen.

4.4.1 Kertoja luo ristiriitaisen tilan

Hän-henkilöjuttu Toivo Sukarista rakentuu vastakohtien varaan. Edellä jo käsitellyissä ingressissä ja aloituksessa näkyy selvästi se, miten henkilö tiivistetään pelokkuuteensa. Teksti motivoituu ensimmäisen tekstijakson kontrastiivisuudesta:

(4)

Takavuosina hän kieltäytyi järjestelmällisesti haastatteluista. Pyyntö radioon tai valokuvaus lehteen, reaktio oli sama: paniikki, kramppi.

”Vältin julkisuutta yli kaiken”, hän sanoo suuren, siistin työpöytänsä takana.

49-vuotias ”Topi” Sukari on Maskun Kalustetalon toimitusjohtaja ja omistaja, kiinteistösijoittaja ja monimiljonääri. (SK 39/2003)

Sukarin ensimmäinen kommentti jutussa paljastaa, että jotain on muuttunut. Julkisuuden välttely on päättynyt, ja kertoja antaa sen tulla heti alussa esiin. *Kieltäytyminen, paniikki ja kramppi* ovat äärimmäisyyksiä, joista Toivo Sukari -juttu kerää tehonsa. Ensimmäisen tekstijakson keskeinen funktio on kannustaa lukemaan juttua pidemmälle. Sukarin muutos on tapahtunut, kun pakollinen kiitospuhe on pidetty – kaikki tiivistyy hetkeen. Rohkeuden ja hulluuden yhdistäminen takaa lopullisen dramatiikan:

(5)

Viime vuonna hänet valittiin Varsinais-Suomen maakunnan vuoden yrittäjäksi. Hän pökkasi palkinnon ja piti kiitospuheen. ”Menin, kun oli äärimmäinen pakko.”

Sukari on harvinaisen pelokas mies ollakseen niin harvinaisen rohkea: hän toteuttaa Suomen suurinta ostoskeskusta.

”Kun on riittävän hullu, valkotakkisetkaan eivät vie hoitoon.” (SK 39/2003)

Hulluuden ja rohkeuden, uskalluksen ja varovaisuuden ristiriitaan tiivistyy myös toisen tekstijakson lopetus. Siinä jutun vastakohtaisuuksille rakentuva perusta alkaa olla valettu:

(6)

Helsingin Sanomissa tunnettu kaupan konsultti ennusti Lempäälän ostosparatiisille tylyä loppua: osakkaat, yrittäjät ja pankit menettävät rahansa. Sukarille ehdotettiin lukemiseksi ikivanhaa kirjaa *Laskentatoimi liikkeenjohdon apuna*.

”Se oli ilkeästi kirjoitettu. Lähellä kunnianloukkausta”, hän sanoo.

”Mutta kun jotain lyödään kovaa, se kääntyy lyöjää vastaan.”

Hän puhuu itsestään, Topista, pojasta, josta ei pitänyt tulla mitään. (SK 39/2003)

Kertoja luo lyhyen tilan täyteen ristiriitoja, joiden purkamiseen jäljellä oleva teksti keskittyy tarkentaen niitä ja palaten tarvittaessa menneisyyden tapahtumiin. Kun toinen tekstijakso päättyy fatalistiseen *josta ei pitänyt tulla mitään* -sivulauseeseen, jutun sisäisenä motivaationa on paljastaa, mitä henkilöstä tuli ja miten se tapahtui. Sukarille nöyryyttävä tilanne käydään läpi ja annetaan hänen omin sanoin vastata epäilijöille. Kertoja päättää Sukarin puolustuspuheenvuoron tulkinnalla, joka ohjaa koko juttua.

Toivo Sukari -juttu on täynnä ristiriitoja. Niitä tulee esiin useissa kohdissa pitkin juttua, mutta kokonaisuuden kannalta merkittäviä ovat nämä jutun alkupuolen osuudet, joissa jutun syvällisesti ristiriitainen tila luodaan.

4.4.2 Kertoja näyttäytyy tekstissä

Kertojalla on Hän-henkilöjutussa ohjaileva rooli. Kertoja vie tarinaa eteenpäin. Joskus kertojan läsnäolo tuntuu korosteisena, vaikka kertojan minää ei tekstissä näykään. Toivo Sukari -jutun toisen tekstijakson alku on siitä kuvaava esimerkki:

(7)

Kuvittele tämä mielessäsi.

Lähes puoli kilometriä pitkä ostoskeskus, 200 kauppaa, kaikki yhdessä kerroksessa. Aluetta halkoo oikea katu, jota pitkin juna ja hevoset kuljettavat asiakkaita paikasta toiseen. Ostokset kulkevat liukuhihnoilla parkkipaikoille ja noutopisteisiin.

Nyt ei olla Floridassa, vaan Lempäälässä, Suomessa!

”Tätä on pakko lähteä katsomaan”, Sukari sanoo.

Paitsi keskuksen koolla, kymmenen hehtaaria, asiakkaita houkuttelee erikoisuuksilla. Parkkipaikalla kasvavat kaikki Suomen puulajit ja väestönsuojaan louhitaan elokuvateatteri. Projektin nokkamies etsii Lempäälän Marjamäkeen myös amerikkalaista kauppaketjua. (SK 39/2003)

Kertoja luettelee yksityiskohtia, joita ei itse näe, mutta joista hän on kuullut. *Kuvittele tämä mielessäsi* on kertojan käsky, suora väliintulo. Indikaatiivipainotteisessa tekstissä imperatiivi on harvoin käytetty tehokeino, jolla pyritään avoimesti vangitsemaan lukijan mielenkiinto.

Jaksossa huomionarvoista on sen alkuperä ja tyyli. Todennäköisesti kaikki esitetyt tiedot ovat peräisin Toivo Sukarilta itseltään. Kertoja hyödyntää Sukarin visiota dramatisoimalla tulevaisuutta, luettelemalla suuria lukuja ja korostamalla liukuhihnoja. Sitten kertoja ylittää perinteisen, objektiivisuuteen pyrkivän raportoinnin: ”*Nyt ei olla Floridassa, vaan Lempäälässä, Suomessa!*” Jos imperatiivi on moduksena harvinainen Hän-jutuissa, välimerkeistä huutomerkki on suorastaan silmiinpistävä poikkeus. Huudahduksen avulla kirjoittaja ottaa hyvin korosteisesti kantaa asiaan (Hakulinen & Karlsson 1995: 292–293). Affektiivista latausta lisää Lempäälän vertaaminen Floridaan. Vertaus reaalistuu osuuden lopussa, jossa Sukarin kerrotaan etsivän Lempäälään myös amerikkalaista kauppaketjua.

Jakso kauppakeskuksen kuvailemisesta jatkuu poikkeukselliseen sävyyn:

(8)

”Mitä erikoista on Keskisen kaupassa Tuurissa”, Sukari kysyy ja vastaa itse: ”Keskisellä on suuri hevosenkenkä siellä pihalla, muuten se on ihan tavallinen halpahalli.” (SK 39/2003)

Jos Sukari kysyy ja vastaa itse, tilanteessa on oltava toinenkin osapuoli. Muuten tilanne vaikuttaa skitsofreeniseltä, jopa absurdilta. Retorinenkin kysymys esitetään yleisölle, vaikka siihen ei odoteta vastausta. Kun kertoja on kuvaillut Sukarin tulevaa kauppakeskusta, Sukari jatkaa sitä tuomalla kuvaan vielä vertailukohtaan. Voidaan ajatella, että Sukari kysyy kysymyksensä jutun yleisöltä, mutta silloin päädytään tilanteeseen, jossa Sukari ja kertoja yhdistäisivät voimansa jakamalla kertojuuden. Niin ei missään tapauk-

nessä ole tapahtunut, koska suoran esityksen on oltava autenttinen. Haastateltavan suuhun ei saa journalistisen etiikan mukaan laittaa sanoja.

Näkyvimmillään kertoja on Toivo Sukari -jutussa esittäessään kysymyksiä. Niitä on kaksi, jutun toiseksi viimeisen ja viimeisen tekstijakson alussa, ja Sukari vastaa molempiin. Ensimmäinen on luonteeltaan retorisempi:

(9)

Onko menestys sokaissut Sukarin?

Hänet tunnetaan impulsiiivisena liikemiehenä. Hän tekee kiinteistökauppoja samalta istumalta – tarvittaessa käteisellä. Hän on avannut tänä vuonna seitsemän Maskun kalusteliikettä, suunnitelmissa oli kaksi.

”Vauhtisokeus mulla on. Se on varmaan semmoinen riskitekijä.” (SK 39/2003)

Kertoja esittää johdannon Sukarin vastaukseen. Se, millaisena Sukari tunnetaan ja miten hän kiinteistökauppoja tekee, pohjustaa Sukarin lyhyen vastauksen. Kysymyksen retorisuus luodaan puhumalla vastaajasta kolmannessa persoonassa. Siten myös johdanto tuntuu luonteelta. Kaikesta huolimatta Sukari kuitenkin vastaa kysymykseen.

Poikkeavaa Toivo Sukari -jutun suorissa esityksissä aikakauslehtien yleiseen siteerauskäytäntöön on se, että 49-vuotiaan yritysjohtajan puhe on kirjoitettu jättäen siihen *mä*-persoonapronominit ja vastaavia puhekielisyyskäytännöksiä. Yleensä puhekielisyyttä hyödynnetään journalististen tekstien suorissa esityksissä vain nuorten tai voimakasta murretta puhuvien tapauksissa (ks. esim. Mariko Pajalahti, SK 16–17/2003). Suorat esitykset muokataan yleiskielen normien mukaisiksi, jolloin niistä tulee kieliasultaan tunnusmerkittämiä. Puhekielisyyskäytännöllä aikakauslehtien suorissa esityksissä on aina jokin funktio. Toivo Sukari -jutussa puhekielisyyskäytännöllä kertoja todennäköisesti pyrkii viestimään henkilön kansanomaista tyyliä.

Sukari-jutun toiseen kysymykseen vastaus tulee heti, koska johdanto siihen on ennen kysymystä. Viimeinen tekstijakso alkaa kuvailulla Sukarin mustasta autosta ja mustista vaatteista. Sen jälkeen osoitetaan kysymys suoraan Sukarille:

(10)

Miksi mustaa?

”Sano sä”, hän kysyy takaisin mutta vastaa sitten: ”Musta on arvokas, tyylikäs väri. Eikös se ole nuorekaskin.” (SK 39/2003)

Sukari kääntää yllättäen kysymyksen takaisin kysyjälle. *Sano sä* tuo kertojan näkyviin poikkeuksellisella tavalla, koska kertoja ja henkilö päätyvät hetkeksi aidon dialogin partaalle. Sukari kuitenkin päätyy vastaamaan itse, jättäen kertojalle tämän auktoriteetin. *Eikös se ole nuorekaskin* on epävarma kysymys kertojalle, joka ei kuitenkaan reagoi siihen mitenkään. Sen retorisuutta korostaa vielä kysymysmerkin jättäminen pois, joka on ollut kertojan valinta.

Kysymyskohdat ovat Toivo Sukari -jutussa oikeastaan ainoita todellisen dialogin tilanteita, joista etenkin jälkimmäinen kääntää valaistuksen hetkeksi kohti kertojaa puhuttelun avulla. Narratologian teorian kautta asiaa voi ajatella niin, että ylemmällä tasolla vaikuttava kertoja tulee noissa kohdissa tarinan tasolle – ekstradiegeettinen kertoja esiintyy siis diegeettisellä tasolla (ks. esim. Kantokorpi 1990: 150–155; Rimmon-Kenan [1983] 1999: 116–122). Toisaalta ongelmallista on erottaa, onko ekstradiegeettisen ja diegeettisen tason kertoja sama. Kertojan minuus on hämärän peitossa silloinkin, kun tämä on tekstissä selvimmin havaittavissa.

4.4.3 Kertoja havainnoi

Luvun alussa käytin esimerkkinä kertojan havaittavuudesta lausetta, jossa kerrotaan, miten Sukari nauraa vastaukselleen: *matalalla, vähän rahisevalla äänellään*. Verbi on *hohottaa*, joka sekin kertoo havainnoinnista. Kertoja on nähnyt Sukarin nauravan ja kertoo siitä luonnehtivaan tyyliin. Seymour Chatmanin kertojan havaittavuuden mallin mukaan kertojan läsnäolo tuntuu muun muassa miljööön kuvauksessa, henkilön identifioinnissa ja tämän luonteen määrittelyssä (Chatman 1978: 219–253; ks. myös Rimmon-Kenan [1983] 1999: 122–127). Yhdistän nämä näkökulmat kertojan havainnoinnin osoittimiksi.

Chatmanin mukaan miljööön kuvaus paljastaa kertojan olemassaolon siten, että kertoja välittää lukijalle asioita, joita tämän tulee tietää (Chatman 1978: 219). Henkilöjutussa miljööön kuvausta käytetään kuitenkin enemmän yhdistyneenä henkilöön (ks. esim.

Lundberg 1992: 131–132). Seuraavassa esimerkissä on hankala määrittää, missä miljöö päättyy ja henkilö alkaa:

(11)

Maskun Kalustetalon takapihalla on musta luksusmersu. Auton omistaja on mies mustissa: musta pikkutakki, musta T-paita, mustat farkut, mustat kengät. (SK 39/2003)

Havainnoinnilla on funktionsa. Se voi olla Chatmanin esittämä tiedon tärkeys lukijalle, mutta sen voi ajatella liittyvän myös tekstikokonaisuuteen. Edellä lainatussa katkelmassa Toivo Sukarin ulkoinen olemus esitetään olevan harmoniassa hänen Mersunsa kanssa. Musta väri indikoi halua olla huomaamaton, ja toisaalta sillä on yhteys valtiomiestasolle. Kertoja nostattaa konnotaatioita lukijan mieleen havainnoinnilla. Kirjoittamisesta on usein sanottu, että jos kykenee näyttämään, ei kannata selittää. Havainnoimalla ”miehestä mustissa” kertoja säästyy henkilön luonteen kuvailulta, eikä joudu esittämään suoranaisen subjektiivisia arvioita.

Esimerkissä 4 esiintynyt tilanne, jossa Sukari sanoo sanottavansa *suuren, siistin työpöytänsä takana*, on hieman samanlaista havainnointia. Siinä on kuitenkin näkökulma korosteisesti mukana: kertoja implisiittisesti paljastaa olleensa kyseisen työpöydän edessä. Narratologiassa puhutaan fokalisaatiosta (ks. esim. Rimmon-Kenan [1983] 1999: 92–109), ja tässä tapauksessa kyse on nimenomaan tilaan liittyvästä rajoittuneesta fokalisaatiosta (mts. 99–101). Fokalisoinnissa olennaista on se, että siihen tarvitaan aina fokalisoija, joka on tässä tapauksessa kertoja. Kognitiivisessä kielitieteessä on tarkasteltu vastaavanlaisia edessä–takana-ilmauksia atemporaalisina relaatioina (ks. Leino 1999: 80–84). Muuttujan ja kiintopisteen suhde hahmottuu viitepisteestä, josta kertoja havainnoi tilaa.

Havainnointi yhdistyy Toivo Sukari -jutussa myös subjektiiviseen arviointiin. Kertoja ei kuitenkaan ole niin suuresti esillä kuin voisi olettaa:

(12)

Topi Sukari ei näytä päivääkään yli nelikymppiseltä. Häntä voisi luulla trendimainostoimiston taiteelliseksi johtajaksi.

Nuorekkuus ei ole vain vaatteissa. Hän on poikamaisen jäntevä, juoksee kolmesti viikossa ja osallistuu yhteen maratoniin vuodessa. (SK 39/2003)

Kertoja havainnoi Sukarin ulkonäköä ja käy siitä eräänlaista sisäistä dialogia. Jaksossa luodaan kieltojen avulla jännitteet, jotka puretaan selvittämällä Sukarin ulkonäköä ja harrastuksia. Erityisesti toisen lauseen geneerisyys tuo kertojan erikoisella tavalla läsnäolevaksi. Lea Laitisen (1995) mielestä passiivi ja geneeriset ilmaukset näyttävät kiertoilmauksilta ja vastaavasti ensimmäisen persoonan käyttö taas pahimmillaan minän korostamiselta, joten tunnusmerkitöntä tapaa persoonan ilmaisemiseen ei oikein tahdo jäädä jäljelle (mts. 343). Välähtääkö kertoja siis *häntä voisi luulla* -rakenteessa vai onko kyseessä jollakin tapaa aidommin yleistävä ilmaus?

Juvonen (1998) on tutkinut henkilöhaastatteluita ja todennut, että niissä ”nolla luo tekstiin tilan, johon toimittajan lisäksi voi kokijaksi astua myös lukija” (mts. 49). Juvonen näkee nollapersoonan käytön siten, että se lähentää lukijaa haastattelutilanteeseen sekä pienentää toimittajan vastuualuetta eli antaa lukijan osallistua esitettyihin ajatuksiin (mts.). Juvosen analyysin ongelmana on sekä toimittajan ja kertojan erottamattomuus että hienoinen ylitulkinta. Uskon, että esimerkiksi Hän-henkilöjutuissa nollapersoonana toimii paljon hienovaraisemmin: tekstiin ei synny nollapersoonan avulla lukijan mentävää tilaa, vaan yleistyksiä käytetään maailmantiedon ja lehden identiteettiin liittyvän lukijakäsityksen varassa. (Geneerisyydestä ja passiivista, ks. myös Hakulinen & Karlsson 1995: 253–256.)

Havainnoinnillaan kertoja tulee näkyväksi, vaikka ei esiinnykään itse tekstissä. Kertojasta on olemassa vihje, jonka lukija voi kuitenkin sivuuttaa jäämättä mistään henkilöä koskevasta tiedosta paitsi. Lukijahan haluaa lähtökohtaisesti saada tietää Hän-henkilöstä, ei kertojasta. Siinä mielessä jutun luenta kertojan havaittavuutta tarkastellen on poikkeuksellinen.

4.4.4 Kertoja ottaa kantaa

Kertojan tekemisissä havainnoissa on satunnaisesti mukana arviointia, mutta Toivo Sukari -jutussa on myös varsinaisia kannanottoja. Chatman puhuu kertojan havaittavuudesta kommentaarissa, jonka hän jakaa tulkintaan, arvostelmaan ja yleistykseen (Chatman 1978: 227–253). Chatmanin kommentaari on niin väljästi määritelty, että on hyvin kyseenalaista, pitääkö hän esimerkiksi maailmantietoon viittaamista yleistyksenä.

Tästä syystä tarkastelen kertojan kannanottoja lähinnä arvostelmina ja nimenomaan kielen tasolta.

Toivo Sukari -jutussa kertoja näkyy arvostelijana hyvin implisiittisesti. Joissakin tapauksissa voisi melkein epäillä, että kertoja ja Sukari ovat yhtä mieltä. Mieli-pide voi olla jopa Sukarilta itseltään, vaikka kertoja sen esittää. Yksi arvio koskee Sukarin urakehitystä:

(13)

Lempäälän ostoskeskushanke on looginen askel Sukarin uralla. Riittävän suuri, jotta se jättää pysyvän jäljen seuraaville sukupolville. (SK 39/2003)

Kertoja luo logiikan ja päättää, mikä on riittävän suurta ostoskeskushankkeissa. Kertoja on hyvin tietoinen Sukarin taustasta, koska uskaltaa ottaa urakehitykseen varauksettomasti kantaa. Toinen arvostelma yhdistää henkilön jälleen hänen tekoihinsa:

(14)

Sukari kuuntelee yhä liikemiesvaistoaan. Lempäälän jättihanke on tyypillistä Topia. (SK 39/2003)

Kertoja on päättänyt, millainen henkilö on kyseessä ja miten tämä tyypillisimmillään toimii. Kertoja luo henkilöön tuttavallisen suhteen käyttämällä Sukarista lempinimeä. Jutun kannanotoista kaikkein näkyvin koskee Sukarin omistamaa kalustetaloketjua:

(15)

Kyllä kansa tietää!

Veikko Vennamoa, totta kai, mutta myös Topi Sukaria.

Maskun Kalustetalon mainonta on räväkkää, populistista, latteuksia pelkäämätöntä.

”Olemme koko kansan kalustetalo. Tämä ei mene ylä-, ala- tai keskiluokkaan.”

Koko kansan kalustetalo tarkoittaa sitä, että mainontaa ja tuotevalikoimaa on kaksi kertaa enemmän kuin kilpailijoilla, kun taas hinnat on painettu alas. Myymälät muistuttavat varastoja, joissa sadat pöytä- ja sohvoryhmät on ahdettu omiin osastoihinsa.

Laatutavaraa on tarjolla, mutta vain halpa liikkuu. Turha valittaa Topille, jos alesohva ei kestä äidiltä tyttärelle.

”Huonekalut ovat suomalaisissa taloissa surkeita. Niihin ei laiteta rahaa, mutta talo on päällepäin hieno ja autossa on kattoikkuna.” (SK 39/2003)

Katkelman aloittava huudahdus ja sen selitys kytkevät Toivo Sukarin populismiin ja maaseutuun. Huudahduksen alkuperä on erikoinen, koska ei voi tarkasti sanoa, mistä se on viime kädessä peräisin. Kertoja huudahtaa vieraalla äänellä ja aloittaa tekstijakson varsin räväkästi. Maskun Kalustetalon mainonnan arvostelu ei tee kertojaa poikkeuksellisen näkyväksi, koska kyseiseen mainontaan liitetyt attribuutit ovat yleisesti käytettyjä. Myymälöiden arvostelu varastoiksi, joissa *sadat pöytä- ja sohvaryhmät on ahdettu omiin osastoihinsa*, on enemmän kertojan omaa kannanottoa. Yhteydessä käytetyn *ahtaa*-verbin pejoratiivisuus on huomattavaa, koska se vie pohjaa varauksettomalta kunnioitukselta Maskun Kalustetaloa ja samalla myös sen toimitusjohtajaa kohtaan. Kertojalla on omakohtaista kokemusta Maskun Kalustetaloista, koska Sukari itse tuskin käyttäisi noin karkeaa ilmaisutapaa omista myymälöistään. Lieventävänä kommenttina kertoja kuitenkin muistuttaa, että huonekalukaupassa vain halpa liikkuu – Sukari ei siis tee mitään väärin. *Turha valittaa Topille, jos alesohva ei kestä äidiltä tyttärelle* on lausahdus, jolla kertoja asettuu Sukarin puolelle. Lempinimen tuttavallisuus voimistaa tunnetta samanmielisyydestä.

Kertoja saa Sukarin toiminnan näyttämään järkevältä muistuttamalla huonekalukaupan alennettuihin hintoihin keskittyvästä luonteesta, kun teksti jatkuu edelleen:

(16)

Kun myy halvalla, tavara pitää ostaa myös halvalla, mutta Sukari ei ole suinkaan ainoa halpahallikeisari tässä maassa. Hän oivalsi jo ajat sitten toisen kilpailuedun: kiinteistöbisnes. Hän on tingannut tontteja huokeaan hintaan, rakennuttanut hallin ja vuokrannut tilat itselle sekä kilpailijoille edullisesti.

Kaava on sama maan suurimmassa ostoskeskushankkeessa.

Sukari osti 28 hehtaarin tontin kunnalta lähes ilmaiseksi. Halpa maa mahdollistaa yrittäjille matalan vuokran, mikä näkyy kaupoissa houkuttelevina hintoina. (SK 39/2003)

Halvalla ostamisen ja myymisen logiikka esitetään maailmantietona. Sukarin toisena kilpailuetuna kertoja esittää kiinteistöbisneksen, jonka tämä *oivalsi jo ajat sitten*. Ilmaus on rehentelevä, kaikkea muuta kuin neutraali kertojan esittämäksi. Verbinä *oivaltaa* korostaa jutussa jo aiemmin mainittua impulsiivisuutta. *Ostoskeskushankkeen kaavasta* puhuminen taas on voimakasta yleistämistä, koska kokonaisuudessaan hanke ei taatusti ole pelkkää *tinkaamista, rakennuttamista ja vuokraamista*. Tontin ostaminen *lähes*

ilmaiseksi vaikuttaa olevan yhtä lailla yleistävä, näkökulma on monimiljonäärin. Yhteyden vetäminen *halvasta maasta houkutteleviin hintoihin* päättää kertojan pelkistuksen. Kertoja ottaa kantaa, mutta pitää yhtä Sukarin kanssa.

4.4.5 Kertoja esittää yhteenvedon

Kertovassa tekstissä täytyy olla joku, joka tietää, miten asiat ovat menneet. Silloin huomio kiinnittyy Chatmanin mukaan kertojaan, joka kokee olevansa lukijalle tällaisen yhteenvedon velkaa (Chatman 1978: 223). Toivo Sukari -jutussa kertojan on tukeuttava pitkiin yhteenvetoihin, koska Sukari ei ole julkisuuden henkilö. Hänet on taustoitettava ja hänestä on rakennettava ihminen, jolla on henkilökohtainen historia. Chatmanin kertojan havaittavuuden mallissa yhteenvedoista puhutaan lähinnä retrospektioina eli historiallisina takaumina, koska kohteena on fiktiivinen kerronta. Henkilöjutuissa aikaa käsitellään toisin. Toivo Sukari -jutussa on runsaasti yhteenvetoja, joissa selostetaan myös Sukarin vielä toteuttamattomia suunnitelmia.

Ajalliset yhteenvedot paljastavat jutun luonteen selvästi. Yhteenvedoissa kertoja korostaa Sukarin heikkouksia ja aiempaa kyvyttömyyttä, kasvattaa kontrastia nykyhetkeen. Kolmannesta tekstijaksosta lähtien jutussa alkaa voimakas taustoitus:

(17)

”Pakko myöntää, että en ole mikään älykäs”, Sukari sanoo.

Hörökorvaisen pojan päähän eivät tarttuneet koulussa laulunsanat tai laskukaavat, vielä vähemmän vieraat kielet. Heikko kielipää harmittaa yhä.

”Kyllä ulkomaiset liikekumppanit katsovat, että voiko se olla totta: tuo kaveri ei osaa englantia.”

Seitsemännellä luokalla hän valitsi liikelinjan. Isä **Ilmo** pyöritti sirkkelisahaa kotitalilla Mynämäen Karjalassa ja kiersi myymässä huonekaluja ympäri maakuntaa. Opettajan mielestä Topista ei ollut isän saappaisiin: ruotsi viisi, konekirjoitus kuusi, kirjanpito viisi. Hän vaihtoi metallilinjalle viimeiseksi kouluvuodeksi.

Se oli onneton ratkaisu. Topilla oli ja on yhä peukalo keskellä kämmentä.

”En osaa kasata edes huonekaluja.” (SK 39/2003)

Katkelman suorat esitykset ovat oikeastaan koko jutun sisällöllisesti radikaaleimmat, koska niissä Sukari tuo heikkoutensa avoimesti esille. Lausahdusten on pakko olla suoran esityksen muodossa, koska lukija saattaisi alkaa epäillä kertojaa, jos ne olisivat

epäsuoria. Niissä näkyy lainausten todellinen voima, täydellinen evidentialisuus. Räväköiden lainausten pudottelu retrospektion sekaan jatkuu edellisestä seuraavasti:

(18)

Isän luvalla poika oli kasvattanut porsaita ja kuusia ja tehnyt hyvän tilin myytyään ne jouluna. Mutta Turun kauppakouluun häntä ei kelpuutettu.

”Koulun rehtorista tuli myöhemmin mun tilintarkastaja.”

Oppilaitosten ovet pysyivät kiinni. Jäljellä oli enää yksi vaihtoehto: yrittäjäys.

1975 Sukari junior osti rämän kuorma-auton. ”Se oli punainen Custom, Ford.” Isänsä tavoin hän alkoi kiertää autolla ja myydä huonekaluja. Sohvia ja hetekoita luukutettiin eli kaupattiin talosta taloon. Se oli maan tapa, etenkin Pohjanmaalla.

”Olin ollut isän matkassa jo kuusivuotiaana. Tiesin, mitä se oli.”

1983 Sukari perusti ensimmäisen hallin. Maskun Kalustetalo syntyi pieneen kuntaan hiekan ja metsän keskelle, vartitunnin ajomatkan päähän Turusta.

”500 neliön halli olisi ollut realistinen, mutta mä rakensin 2 000 neliötä.”

Kului kaksi vuotta, ja viereen nousi toinen, samankokoinen myymälä. 1989 Sukari osti Taivassalosta 50 hehtaaria metsää, rakensi kolme suurta tekojärveä ja möi rannoille kesämökkintontteja.

Sen jälkeen hän on ostanut kiinteistöjä ympäri maata, laajentanut huonekaluketjuaan ja rakennuttanut ostoskeskuksen Kaarinaan. (SK 39/2003)

Kolmannen tekstijakson pitkässä yhteenvedossa huomionarvoista on tietojen alkuperä. On hyvin vaikea keksiä, mistä muualta tiedot olisivat kuin Sukarilta itseltään. Ilmauksista erityisesti *luukuttaminen* ja sen selitys pyrkivät paljastamaan kertojan ja lähteen yhteistoiminnan. Huomattavaa pitkässä ajallisessa yhteenvedossa on tiukka kronologia. Vuosiluvut lisäävät uskottavuutta, kuten luvut usein tekevät journalistisissa teksteissä (ks. esim. Saarinen 1999). Kertoja on rakentanut Sukarin kehitykselle logiikan, josta lukija ei voi paeta tarkistamaan mahdollisesti epäselviksi jääviä tietoja. Kertojan yhteenvedoon on uskottava, koska vaihtoehtoja ei ole. Imperfektissä etenevä katkelma päättyy perfektin kautta nykyhetkeen, jonka tiedolliseen tarkistamiseen lukijalla on jo paljon enemmän mahdollisuuksia.

Neljännän tekstijakson alusta Sukarin menneisyyden selvittäminen alkaa uudestaan. Nyt keskiössä on kehitys myyntimieheksi:

(19)

Topi Sukari oli ujo ja pelokas lapsi. Hänellä oli isänsä luonne. Missä enemmän kuin kolme ihmistä kokoontui, siellä isä ja poika vaikenivat.

Mutta ihme tapahtui.

Vetäytyvästä erakkopojasta tuli maakunnan kuulu myyntitykki. Maalaistaloissa ja kerrostaloissa avattiin ovi nuorukaiselle, jonka naamalta saattoi lukea epävarmuuden, pelon. [- -]

Sisään päästyään Sukari puhui isännän autosta ja emännän mekosta, sohvakalustosta vain sivulauseessa.

”Piti olla tunneälyä, tajuta ensisilmäyksellä, kuka kaupasta päätti ja miten häntä oli käsiteltävä.”

Ei silloin tunneälystä tiedetty, mutta siinä oli Topin salaisuus: hän lumoutui ja lumosi asiakkaansa. ”Mummo, joka tuli etsimään sohvapöytää, ei edes huomannut, että hän osti myös sohvakaluston ja kirjahyllyn.” (SK 39/2003)

Tekstissä lähteenä on jälleen Sukari itse. Kertoja ei taatusti ole ollut paikalla toteamassa isän ja pojan yhtäläisyyttä ja Sukarin muinaista myyntitekniikkaa. *Mutta ihme tapahtui* on jutun käännekohta, johon asti heikkouksia on esitelty enemmän kuin vahvuuksia. Sen jälkeen pelko kääntyy voimavaraksi ja vaikeudet voitoksi. Suoriin esityksiin tiivistyy heikkoutensa paljastaneen miehen kääntöpuoli, omien kykyjen esittely miltei leuhkivaan sävyyn. Kertoja on mukana ja pitää aiheen hallinnassa: *Topin salaisuus* oli tunneäly, jonka avulla *hän lumoutui ja lumosi asiakkaansa*. Myyntimiehen toiminnan tiivistäminen ajallisiin yhteenvedoihin saa kertojan avulla lähes maagisia ulottuvuuksia. Teksti jatkuu yhteenvedolla, josta päädytään nykyhetkeen:

(20)

Hän halusi perustaa Tampereelle huonekaluliikkeiden keskittymän mutta ei löytänyt mieleistään tonttia. Kahden vuoden työ oli valumassa hukkaan, kunnes hän sai vinkin Marjamäen yritysalueesta.

”Se paikka synnytti idean. Päätin sillä hetkellä, ettei tähän rakenneta kaksi, vaan kymmenen hehtaaria, Suomen suurin kauppakeskus.”

Sukarilla ei ole esittää markkinasuunnitelmaa tai kannattavuuslaskelmaa projektista. Hän esittää niiden sijaan maantiekartan.

”Kahden tunnin ajomatkan sisällä asuu 3,5 miljoonaa ihmistä, maan parasta ostovoimaa. Se riittää mulle markkinatutkimukseksi.” (SK 39/2003)

Jälleen tiivistetään henkilöhistoriaa Sukarin mukaan. Lainaus on mahtipontinen, onhan tekstin sävy kääntynyt jo kohti suuruuden esittämistä. Sen jälkeen toiminta siirtyy tapahtumahetkeen, jossa Sukari *esittää maantiekartan*. Kenelle? Aivan kuin Sukari kutsuisi taas esiin kertojan, tällä kertaa maantiekarttaa katsomaan. Muuten lauseessa ei ole järkeä: jos joku esittää jotain, se on myös esitettävä jollekulle.

Viidennessä tekstijaksossa ajallisella yhteenvedolla viitataan tapahtumahetkeen. Mielikuvaa Sukarista toiminnan miehenä vahvistetaan:

(21)

Tontin lisäksi Sukari hankkii vuokrasopimukset sekä neuvottelee maansiirto- ja rakennusurakat. Projektin etsikkoaika on nyt. Sukari uskoo, että uudet, hehtaarien kokoiset kauppakeskukset kielletään tulevaisuudessa lailla. Hallimyymlöitä on yksinkertaisesti liikaa.

Pirkanmaalla on myös neljä muuta laaja kauppahanketta.

”Jotkut jäävät nuolemaan näppejään.”

Koulussa Topi jätettiin juoksussa joukon hännille. Tämän kilpailun hän aikoo voittaa.

”Kyllä me lyömme kuokan maahan ensi vuonna ensi vuonna.” (SK 39/2003)

Epäsuora esitys Sukarin uskomisesta siihen, että hän toimii viimeisten joukossa suuren kauppakeskuksen rakennuttajana, etenee lauseeseen, jonka alkuperä jää hämäräksi. Todennäköisesti lause *Hallimyymlöitä on yksinkertaisesti liikaa* on jatkoa Sukarin epäsuoralle esitykselle, mutta se voidaan tulkita myös kertojan-henkilön diskurssiksi (Tammi 1992: 29–36). Siinä kertojan ja Sukarin kerronnat risteävät, eikä ole enää mahdollista tarkasti erottaa sitä, kuka kertoo, kenen tuottamasta tekstistä on kyse. Myös lause Pirkanmaan muista kauppahankkeista jää ilmaan roikkumaan, vaikka siinä onkin kyse maailmantiedosta, ei mielipiteestä. Verratessaan Sukarin jättämistä juoksukilpailussa hännille koulussa ja kauppakeskushanketta kilpailuun, jonka Sukari aikoo voittaa, kertoja näyttäytyy jälleen kehityslogiikan rakentajana. Sukarin suora esitys *kuokan lyömisestä maahan* ei kuitenkaan vie vielä varauksettomaan voittoon.

Jutun alkupuolella keskiössä olleisiin ristiriitoihin palataan kuudennessa tekstijaksossa. Huomattavaa ovat jakson suorat esitykset. Niissä on kärjistystä ja vakuuttavuutta jälleen niin paljon, ettei niitä voisi ajatella esitettävän epäsuorina:

(22)

Lempäälästä hän ei suostu puhumaan riskikohteena. Saati että konkurssin jäljiltä tyhjässä hallissa ajettaisiin mikroautoilla, kuten julkisuudessa on irvailtu.

”Se on paskapuhetta. Tässä ei voi epäonnistua”, Sukari sanoo.

”Kun vuokrasopimuksista on 80 prosenttia kasassa, rahoittajat löytyvät varmasti.”

Neuvoteltuaan rahoituksen, vuokralaiset ja urakat valmiiksi projektin isä ei aio livistää karkuun. Kauppakeskukseen on tulossa Maskun Kalustetalon päämyymälä. Sukari laittaa likoon myös selvää rahaa: 100 miljoonan euron budjetissa pitää olla osakkaiden omaa pääomaa 10–15 prosenttia.

”Tämän konseptin on tuotettava. Se on mulle kunniakysymys.” (SK 39/2003)

Esimerkki alkaa lauseella, jossa Sukari *ei suostu puhumaan Lempäälästä riskikohteena*. Siinä paljastuu kaunokirjallisen fiktion ja henkilöjutun yksi keskeinen eroavaisuus kertojan aseman kannalta. Chatmanilla yksi keino kertojan havaitsemiseen on tarkkailla henkilön sanomatta tai ajattelematta jättämissä (Chatman 1978: 225–226). Henkilöjutussa kertojalla ei ole pääsyä henkilön tietoisuuteen, kuten kaunokirjallisessa fiktiossa. Tässä tapauksessa Sukari on ilmaissut suostumattomuutensa sanallisesti.

Seuraava virke vaikuttaa jälleen kertojan-henkilön diskurssilta: *Saati että konkurssin jäljiltä tyhjässä hallissa ajettaisiin mikroautoilla, kuten julkisuudessa on irvailtu*. Kertoja referoi, että Sukari ei suostu puhumaan hankkeestaan riskikohteena, ja sen jälkeen tulee esitys, jonka alkuperää ei ole jälleen tuotu ilmi. Siinä kuitenkin tuodaan mielipide julkisuudessa käytyyn keskusteluun. Johtolauseen puuttuminen jättää alkuperän epäselväksi, mutta sen jälkeen Sukari ottaa vielä suorassa esityksessä kantaa siihen hyvin räväkästi. Katkelman jälkipuolisko tiivistää jälleen tietoja kauppakeskus-hankkeesta, vaikutelma Sukarista kylmäpäisenä liikemiehenä vahvistuu.

Seuraavassa katkelmassa kuvastuu jälleen kerronnan ja suoran esityksen yhteistoiminta. Tiedot ovat todennäköisesti peräisin Sukarilta, mutta vain osa on jätetty hänen sanomikseen:

(23)

Reilu kymmenen vuotta sitten Sukari oli lähellä konkurssia. Lama painoi päälle, valuuttaluotot olivat kallistuneet devalvoinnin takia, ja yritykseen tehtiin verotarkastus.

”Jos olisin siinä kohtaa kaatunut, tuskin mitään olisi jäänyt.”

Sukari selvisi mutta oli saanut ikimuistaisen opetuksen. Hän olisi halunnut suojata valuuttaluotot, mutta pankinjohtaja puhui hänet yli. ”Silloin päätin, että teen miltä itsestäni tuntuu, että en kuuntele muita.” (SK 39/2003)

Sukarin *selviäminen* ja *ikimuistoinen opetus* viittavat jälleen menestykseen. Vastoinkäymiset kääntyvät voitoksi. Jutun viimeisen tekstijakson puolivälissä alkaa kerronta, jossa kertojan ja henkilön rajat hämärtyvät jälleen. Kerronnan intensiteetti kasvaa ja henkilö tulee lähelle lukijaa kaikkine vaikeuksineen:

(24)

Mutta 1990-luvun alussa meinasi kaatua paitsi firma myös mies.

Hän oli yhtenään lääkekuurilla. Tupakka maistui, ruoka ei. Oksetti koko ajan. Stressi vei puheenkin. Äänihuulet leikattiin kerran ja parsittiin vielä kahdesti. Lomat jäivät pitämättä. Hän halusi päättää joka asiasta.

”Hautausmaa on täynnä korvaamattomia johtajia.” (SK 39/2003)

Kertojan ja henkilön diskurssit limittyvät. Ensisijaisen lähteen on oltava Toivo Sukari itse, koska kertoja ei ole voinut olla tuolloin paikalla toteamassa Sukarin vointia. Katkelma kuvastaa jossain mielessä jutun koko retrospektiota: kertojalla ei vaikuta olevan muita lähteitä vaihtoehtoisten näkemysten esittämiseksi. Henkilö saa luoda itse oman menestystarinansa, eikä siihen tule yllättäviä säröjä ulkopuolelta. Yksityiselämästä ei puhuta, ainoastaan yrityselämästä ja Sukarin kiistattomasta menestyksestä. Kertoja on läsnä koko ajan, mutta pääosin vain auttamassa henkilöä kertomaan tarinaansa. Juttu päättyy Sukarin lainaukseen, ei kertojan tulkintaan tai loppukaneettiin:

(25)

Sukari sanoo nyt, että tärkeintä on sisäinen rauha. Kuulostaa ristiriitaiselta, kun rakennusprojekteja on jonossa, muitakin kuin Lempäälä.

”Mä kuolisin pois, jos lopettaisin äkisti nämä hommat.”

”Kait mulla eläkepäivillä pitää olla konttori, jossa voin käydä lukemassa vaikka sanomalehdet.”

Yksi esikuva hänellä on. 77-vuotias isä, ainoa joka kannusti häntä nuorena liikemieheksi.

”Isäukolla on vauhti päällä. Vaihtoi mersun uuteen ja osti osakkeita.” (SK 39/2003)

Kaikkineen Toivo Sukari -juttu on rakennettu ristiriitojen varaan. Analyysin lopuksi voidaan palata takaisin alkuun: kertojan juttuun rakentama ristiriitainen tila säilyy. Lopussa kertoja tuo asian eksplisiittisesti ilmi käyttäen *ristiriita*-sanaa. Tuo *ristiriita* kontekstualisoituu erittäin voimakkaasti, jos lukija on seurannut tekstiä alusta asti. Kertojan tuo vielä kerran havaittavaksi *kuulostaa ristiriitaiselta* -ilmaus, jossa tämä jälleen kiertää mielipiteensä suoraa julkituomista.

Kun koko teksti on käyty läpi kertojan havaittavuuden kannalta, voidaan todeta, että kertoja on todella läsnä koko ajan. Havaittavuuden aste vain vaihtelee. Jopa jaksoissa, joissa käydään läpi Sukarin menneisyyttä näennäisen objektiivisesti, kertoja on kontrolloimassa kerrontaa. Tiivistäminen ja valitseminen ovat keskeisiä menetelmiä tekstin tuottamisessa, ja niiden käyttäminen määrittelee myös kertojan läsnäoloa – aivan kuten henkilönkin. Kertojaa ei voi piilottaa, mutta sitä voi kuitenkin olla korostamatta.

4.4.6 Kertoja nimeää

Edellä esiin tulleiden ulottuvuuksien lisäksi kertoja on läsnä myös nimetessään. Toivo Sukari ei ole jutun alusta loppuun jatkuvasti vain *Toivo Sukari*, vaan hänellä on muitakin nimiä, joiden valinnasta ja käyttöyhteyksistä vastaa kertoja. Nimeämistä tarkastellen jutun kokonaisrakenteesta saa täsmällisemmän kuvan, ja kertojan roolista tulee vielä yksi keskeinen puoli esiin.

Nimeämisellä pyritään usein empatian herättämiseen (Kalliokoski 1996b: 40–48; ks. myös Granö 2004: 43–52). Toivo Sukari -jutun affektiiviset ilmaukset liittyvät monesti henkilön nimeämiseen. Henkilön koko nimi, *Toivo Sukari*, kerrotaan kahdesti jutun alussa, mutta sen jälkeen koko nimenä käytetään johdonmukaisesti *Topi Sukaria*. Lempinimi on ensimmäistä kertaa mainittaessa lainausmerkeissä, ”*Topi*”. Tunnusmerkitön vaihtoehto nimeämiseen on *Sukari*, jota käytetään jutussa yleisimmin (koko tekstissä yhteensä 20 kertaa). Lapsuuden ja nuoruuden Sukarista puhutaan pääosin *Topina* tai *poikana*.

Vastaavasti jutun lopussa mainitaan, miten firman lisäksi meinasi kaatua myös *mies*. *Topiksi* Toivo Sukaria nimitetään jutussa kuudesti. Lempinimen käyttö toimii yhdessä

lainausten puhekielisyyden kanssa. Kertoja ja henkilö rakentavat jutussa eräänlaisen *Topi – mä* -vastinparin.

Erisnimien sekä tavallisten *poika-* ja *mies-*määritelmien lisäksi Toivo Sukaria luonnehditaan *projektin nokkamieheksi* ja *projektin isäksi*, kun on kyse ostoskeskushankkeesta. Kouluaikojen epätodennäköistä menestyjää kutsutaan *hörökorvaiseksi pojaksi*. Maskun toimitusjohtajana Sukari on *halpahallikeisari* ja *impulsiivinen liikemies*. Luksusmersuun viitataan sanomalla Sukaria *auton omistajaksi*. Ulkonäöltään Sukari voisi kertojan mukaan olla *trendimainostoimiston taiteellinen johtaja*.

Kaikki nimeämiset ovat kertojan valintoja, joilla tiivistetään henkilön ominaisuuksia, tekemisiä tai ulkonäköä. Kertojan voidaan ajatella näyttäytyvän nimeämisissä luokitelijana. Lapsuudessa Toivo Sukari on ollut *Topi* tai *poika*, menestyvänä liikemiehenä hän on enimmäkseen pelkkä *Sukari*. Seuraavassa luvussa käsittelen nimeämistä laajemmin Hän-henkilöjutuissa, koska ainakin Toivo Sukari -jutussa siinä näyttää olevan oma logiikkansa. Logiikasta vastaa kertoja.

4.5 Kadonneen kertojan metsästys?

Ennako-oletuksena analyysissä on ollut, että Hän-henkilöjutuissa kertoja näyttäytyy harvoin. Silti ainakin Toivo Sukari -jutussa kertojan havaitsee yllättävän helposti: kertoja esittää kysymyksiä ja hänelle esitetään niitä, hän käskää lukijaa, huudahtaa, havainnoi kohdehenkilöä ja tapahtumaympäristöä, ottaa kantaa ja esittää yhteenvetoja. Lisäksi kertoja käyttää nimeämisen valtaa: kertojalle monimiljonääri Toivo Sukari voi olla myös *hörökorvainen poika* tai pelkkä *Topi*.

Lundbergin (1992: 132) mukaan gonzojournalismiin lukeutuva haastattelu perustuu siihen, että kirjoittaja tekee kertomuksen haastattelusta, ei haastattelua. Silloin kertojasta tulee tarinan päähenkilö. Vaikka Hän-henkilöjutuissa ei sinällään lukeudu gonzojournalismiin, on kuitenkin relevanttia miettiä, missä raja kulkee. Minkä verran kertojan on sopivaa näkyä henkilöjutussa? Mikä on kertojan näkyvyyden funktio? Kertoja voi piiloutua jättämällä kysymykset kysymättä, havaintonsa kertomatta, kannanottonsa pois ja nimeämällä henkilönsä yksiselitteisen virallisesti. Tällöin ainakin Hän-henkilöjutusta katoaisi jotain sille ominaista.

Tämän luvun analyysia voidaan lähestyä myös Toivo Sukari -jutun yhtenä mahdollisena luentana. Normaali luenta ei välttämättä kiinnittäisi kertojaan vähäisintäkään huomiota. Lukija on luultavasti kiinnostunut lukemaan vain Toivo Sukarista, ja tekstissä vaikuttava kertoja on silloin yhdentekevä, kiinnostusta herättämätön taustavaikuttaja. Kertoja vain tekee tilan henkilölle, ankkuroi tämän johonkin yhteyteen, josta lukija voi hänet tavoittaa.

Kertojan havaittavuus on moniulotteinen ilmiö. Toivo Sukari -jutussa esiintyy yhdenlainen kertoja, jota vastaavaa ei välttämättä löydy mistään muusta jutusta. Seuraavassa luvussa tarkastelen laajemmasta aineistosta Hän-henkilöjuttujen kertojia, joiden kautta hahmottuu juttujen sisäistekijä.

5 Sisäistekijän hahmottuminen Hän-henkilöjutuissa

Yhden Hän-henkilöjutun analyysi ei vielä anna tarkkaa kuvaa kertojan havaittavuudesta koko tekstilajissa. Kertojaa on tarkkailtava laajemmassa aineistossa voidakseen määrittellä, millainen on kertojan rooli Hän-henkilöjutuissa. Boothin-Chatmanin mallin (ks. esim. Kantokorpi 1990: 147–149) mukaisesti kerronta alkaa fyysisestä tekijästä, jolla ei kuitenkaan ole enää osaa tekstissä sen kirjoittamisen jälkeen. Fyysinen tekijä ei ole sama kuin tekstin kertoja. Fyysisen tekijän ja kertojan väliin jää abstrakti sisäistekijä, joka voidaan mieltää *tekstilajin kertojaksi*. Sisäistekijä reaalistuu jokaiseen tekstiin, tässä tapauksessa siis Hän-henkilöjuttuun, hieman erilaisena. Tämän luvun tarkoituksena on tutkia edellisen luvun tulosten perusteella kertojan havaittavuutta Hän-henkilöjutuissa ja sitä kautta pyrkiä hahmottamaan sisäistekijää ja tekstilajin konventioita.

Otan tarkasteltavaksi 15 Hän-henkilöjuttua, joista 12 on vuodelta 2003. Niiden lisäksi olen valinnut mukaan yhden Hän-jutun vuodelta 1990, yhden vuodelta 1995 ja yhden vuodelta 2000, jotta myös diakroninen näkökulma tulee huomioitua. Tarkoituksena ei ole tuottaa tyhjentävää analyysia valittujen juttujen kerronnasta kokonaisuudessaan, vaan poimia jutuista esimerkkejä, jotka tukevat edellisen luvun havaintoja tai ovat niiden kanssa ristiriidassa. Tuon esiin tapauksia, jotka auttavat kartoittamaan tekstilajin konventioita. Aineistona ovat seuraavat Hän-henkilöjutut (sulkeissa kirjoittajan nimi):

1. Pekka Parikka, SK 5/1990 (Risto Lindstedt).
2. Iiro Rantala, SK 49/1995 (Leeni Peltonen).
3. Seppo Hiltunen, SK 23/2000 (Risto Lindstedt).
4. Eppu Nuotio, SK 4/2003 (Riitta Pyysalo).
5. Christian Moustgaard, SK 11/2003 (Päivi Ängeslevä).
6. Kiti Luostarinen, SK 12/2003 (Riitta Pyysalo).
7. Esa Mäkinen, SK 15/2003 (Jarmo Pasanen).
8. Mariko Pajalahti, SK 16–17/2003 (Leena Sharma).
9. Jaakko Heinimäki, SK 23/2003 (Riitta Pyysalo).
10. Alpo Suhonen, SK 28/2003 (Reijo Vahtokari).
11. Maija-Liisa Friman, SK 31/2003 (Arja Piispa).
12. Lauri Peltola, SK 33/2003 (Jarmo Forsell).
13. Paula Kankaanpää, SK 37/2003 (Jukka Ukkola).
14. Elina Sana, SK 48/2003 (Leena Kekkonen).
15. Hannu-Pekka Björkman, SK 50/2003 (Risto Lindstedt).

Valitut jutut eivät pyri edustamaan keskimääräisiä Hän-henkilöjuttuja, koska jo sellaisen määrittäminen on likipitään mahdotonta. Oletuksena kuitenkin on, että jos näistä jutuista löytyy samoja piirteitä kuin edellisen luvun Toivo Sukari -jutusta (SK 39/2003), voidaan väittää, että tekstilajissa käytetään usein juuri tietynlaisia keinoja kertojan läsnäolon tuottamiseen. Pysin tässä luvussa osoittamaan vielä tarkemmin niitä keinoja, joilla kertoja Hän-henkilöjutuissa toimii ja näkyy.

Aluksi käsittelen kertojan interventioita. Interventioilla tarkoitan sellaisia tekstin kohtia, joissa kertoja tulee havaittavaksi kuvailemalla haastattelutilannetta, esittämällä kysymyksiä haastateltavalle tai käskemällä lukijaa tekemään jotain. Ne olivat edellisessä luvussa huomattavia osoituksia kertojan havaittavuudesta. Interventioissa kertoja tulee henkilön ja yleisön väliin. Sen sijaan ottamalla kantaa kertoja tulkitsee asioita yleisölle, on yhtä aikaa näkyvä ja näkymätön. Kannanottoihin paneudun interventoiden jälkeen. Lopuksi teen huomioita kertojan affektiivisista ilmauksista, kartoitan nimeämistä jutuissa ja tarkastelen lyhyesti juttujen sisällöllisiä ratkaisuja.

5.1 Kertojan interventiot

Kertojalla on monia keinoja astua henkilöjutussa esiin, mutta sitä Hän-henkilöjutuissa pyritään usein välttämään. Yleisimmin Hän-jutuissa kertoja on oikeastaan uponneena kontekstiin – luomassa taustaa, jota vasten Hän-henkilö erottuu mahdollisimman selväpiirteisesti ja edustavasti. Joskus kertoja kuitenkin saattaa pyrkiä avoimeen keskusteluun Hän-henkilön kanssa tai tuomaan itseään muuten korosteisesti esille. Useimmiten tämä tyytyy kuvailemaan henkilön historiaa ja nykyisyyttä sekä toistamaan tämän sanomisia, mutta aina näin ei ole. Näkyvimmillään kertoja ottaa osaa tekstissä kuvailtuun tilanteeseen, tulee väliin.

5.1.1 Tarkkailijasta toimijaksi

Kertojan rooli on suurin hänen tullessaan esille aineiston jutuissa toimijana. Toimijuus näkyy selvimmin ensimmäistä persoonaa käytettäessä. Sen kaltaista kertojan havaittavuutta Hän-henkilöjutuissa on hyvin harvoin. Aineiston jutuista kertojan ensimmäistä persoonaa kuitenkin löytyy:

(1)

Näen silmissäni huivipäisen Eppu Nuotion tonkimassa multaa Puutarhaunelmaohjelmassa viime kesänä televisiossa. (SK 4/2003)

(2)

Jaakko Heinimäki hymyilee ilmiselvän tyytyväisenä, kun kerron joutuneeni hirmuisen synnintunnon valtaan luettuani hänen kirjasensa Seitsemän syntiä. (SK 23/2003)

Näitä esiintymiä yhdistää sama kirjoittaja, Riitta Pyysalo. Vaikka fyysinen tekijä on eri kuin kertoja, yhteydestä on huomautettava. Kirjoittajan persoonallinen ilmaisutapa ei silti tee hänestä kertojaa. Jälkimmäisen esimerkin Hänjutussa (SK 23/2003) kertoja myös viittaa Jaakko Heinimäkeen sanoin *tuo tuntemani fiksu hengenmies*. Vastaavia keinoja ei ole muissa aineiston jutuissa, joten ilmiötä voidaan pitää tämän aineiston puitteissa yhden kirjoittajan tapana.

Hän-juttujen kertoja näyttäytyy jokaisessa Riitta Pyysalon kolmessa jutussa. Kahdessa hän on yksikön ensimmäisessä persoonassa läsnä, yhdessä jutussa taas monikon ensimmäisessä. Lisäksi kertoja yleistää käyttämällä monikkoa, tarkoittaen sillä itseään ja lukijoitaan:

(3)

Väläys on Luostarisen uudesta dokumenttielokuvasta Kuoleman kasvot. Tekijä – kuolemaantuomittu kuten me kaikki – saattaa meidät perimmäisen kohtalomme äärelle. [- -] Nyt hän näyttää meille ruumiimme katoavaisuuden. (SK 12/2003)

(4)

Luostarinen esiintyy dokumentissa itsekin alastomana. Näemme myös hänen poskensa arven ja sen, että toinen suupieli on vähän vino. Ne ovat muistoja autokolarista. (SK 12/2003)

Hieman vastaava kertojan interventio on näyttelijä Hannu-Pekka Björkmania käsittelevässä Hän-jutussa (SK 50/2003). Siinä kertoja käyttää ensin puhekielisesti passiivia monikon ensimmäisen persoonan sijasta, sitten varsinaista monikon ensimmäistä persoonaa:

(5)

Kun viimeksi nähtiin, Björkman hakkasi vaimoaan. Se tapahtui KOM-teatterin lavalla näytelmässä *Tarpeettomia ihmisiä*.

Lisäämme Björkmanin hyväntuulisuuteen rauhallisuuden. (SK 50/2003)

Kertoja on nähnyt Björkmanin lavalla ja tuo sen esille tekstissä. Lisäksi hän luettelee Björkmanin ominaisuuksia ja lisää hyväntuulisuuteen rauhallisuuden. Lisäämisen monikollisuus implikoi joko sitä, että lukija on otettu jo juoneen mukaan, lisäämään ominaisuuksia, tai sitä, että kertoja ja Björkman yhdessä määrittelevät Björkmania. Konteksti ohjaa ehkäpä enemmän jälkimmäiseen vaihtoehtoon, metatekstuaalisuuteen.

Kaikki edellä mainitut kertojan toiminnan interventiot kuvastavat toimintaa. Kertoja on nähnyt Hän-henkilön televisiossa ja muistaa sen. Kertoja kertoo joutuneensa synnintunnon valtaan luettuaan haastateltavansa kirjoittaman kirjan. Kertoja tuo haastateltavan lukijoiden silmien alle. Kertoja mainitsee nähneensä haastateltavan edellisen kerran toisissa merkeissä. Lisäksi kertoja lisää jonkun kanssa haastateltavansa ominaisuuksiin rauhallisuuden. Nämä kaikki ovat kertojan toimintaa, jota Hän-henkilöjutuissa esiintyy hyvin harvoin. Esimerkit kuitenkin paljastavat, että kertoja kykenee toimimaan.

5.1.2 Kysymykset ja vastaukset

Kertojan kysymykset Hän-henkilöjutuissa voidaan jakaa aineiston mukaan väljästi kahtia. Edellisessä luvussa havaittiin Toivo Sukari -jutussa olevan molempia yksi tapaus. Toinen näistä tyypeistä on eräänlainen haastattelukysymys, jossa kertoja kysyy ja henkilö vastaa. Toiseen kuuluvat kerrontaa edistävät kysymykset, joissa kertoja vastaa kysymykseensä itse tai jättää kokonaan vastaamatta. Tyyppiin kuuluu siis erityisesti retorinen kysymys sekä rakenne, jossa kertoja käyttää vastaukseen omaa johdantoa ja siteeraa henkilöä vasta sen jälkeen. Johdannollisia kysymys–vastaus-rakenteita on Jaakko Heinimäki -jutussa (SK 23/2003) useita:

(6)

Ei kai tuo tuntemani fiksu hengenmies, Herran Heinimäki, ole menossa pilalle? Kallialan mielestä ei ole syytä huoleen. ”Heinimäki on poikkeuksellisen vastustuskykyinen sille, että rupeaisi myymään itseään yleisölle.” (SK 23/2003)

(7)

Eikö synnistä puhuminen ole ikävää syyllistämistä? Ei kai ihmisiä saa syyllistää. ”Saa!” Heinimäki sanoo. (SK 23/2003)

(8)

Mihin Heinimäki kristinuskossa uskoo? Uskontunnustus ei synnytä hänessä älyllisiä epäilyjä. ”Eihän se ole älyllinen teksti. Sehän on rakkauden ja toivon tunnustus.” (SK 23/2003)

Jutussa on poikkeuksellisen paljon kysymyksiä ja vastauksia. Kertoja käy haastateltavan kanssa dialogia, jota Hän-henkilöjutuissa on yleensä hyvin vähän. Kerronta etenee Jaakko Heinimäki -jutussakin täysin kertojan ehdoilla, haastateltavalla on mahdollisuus oikeastaan vain puolustautua. Kysymykset kertojan johdannolla vastaukseen ovat kerrontaa edistäviä, mutta kysymykset ilman johdantoa eräänlaisia haastattelukysymyksiä. Suoria kysymyksiä suorine vastauksineen löytyy Jaakko Heinimäki -jutusta monta:

(9)

Pyhimyksethän olivat enimmäkseen ihan kahjoja?

”Minuun ovat tehneet suurimman vaikutuksen pyhimykset, joilla on sellainen pilke silmässä, etteivät he ole tästä maailmasta. [- -]” (SK 23/2003)

(10)

Synti-käsitteellä on ikävä, tuomitseva kaiku. Mikä sen erottaa pahuudesta tai paheista?

”Pentti Saarikoski sanoi jo *Nuoruuden päiväkirjoissa*, että juuri synti yhdistää meidät Jumalaan. [- -]”(SK 23/2003)

(11)

Voitaisiinko synti-sanan tilalle silti keksiä jokin miellyttävämpi sana?

”Miksi pitäisi? Eihän voi rekonstruoida uskontoakaan, joka olisi miellyttävä. Sellainen ei kelpaisi minulle uskonnoksi.”(SK 23/2003)

(12)

Neitseestäsyntyminen? Ylösousemus? Jeesus Jumalan poika?

”Uskontunnustus ei ole biologiaa eikä ekologiaa vaan teologiaa.”(SK 23/2003)

Esimerkissä 9 kysymys on johdatteleva, ei suoranaisen kysyvä. Sillä aihe tuodaan esille, ja kertoja pyrkii saamaan varmuuden tulkinnastaan Heinimäen kirjasta. Esimerkissä 10

kertoja määrittelee synty-käsitteen mielikuvia subjektiivisesti ennen kysymystään ja yrittää vielä esimerkissä 11 vaikuttaa henkilön näkemyksiin. Esimerkin 12 kysymykset ovat osa kysymyssarjaa, jonka aloittaa esimerkin 8 kysymys, mutta tunnelma on inttävä: kertoja ei kerta kaikkiaan voi pitäytyä neutraalina havainnoijana ja henkilön ajatusten suodattajana, vaan pyrkii lietsomaan keskustelua ja johdattelemaan vastauksiin.

Jaakko Heinimäki -jutussa on myös kaksi retorista kysymystä, joista toisen kertoja kysyy *kanssakulkijan* suulla:

(13)

Oliko aikeessa pienoista kritiikkiä siitä, että Heinimäki on ruvennut esiintymään aina vain enemmän julkisuudessa? Tuliko Kallialalle mieleen – kuten ilkeällä [sic] toimittajalle – että alastonmallin mielipiteetkin haiskahtivat hiukan kosiskelevilta? (SK 23/2003)

(14)

Kalenteri täyttyy. Kanssakulkija joutuu kysymään: ”Missähän välissä ehdit tuonkin hoitaa?” (SK 23/2003)

Esimerkin 13 kysymykset liittyvät jutun aikaiseen julkiseen keskusteluun. *Ilkeällä toimittajalla* kertoja viittaa epämääräiseen kohteeseen: itseensä, toimittajiin yleensä tai Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajaan, joka teki tuolloin kyseessä olleen jutun. Kertoja ei joka tapauksessa odota niihin mitään vastausta. Esimerkin 14 kysymys on samanlainen, yhtä lailla luonnehtiva ja retorinen. Epämääräinen *kanssakulkija* on suorastaan pakotettu hämmästyttämään henkilön kiireisyydestä.

Kaikista aineiston jutuista Jaakko Heinimäki -jutussa kertoja on kiistatta kaikkein näkyvimmin esillä. Kertojalla on vahva toimijan rooli (ks. esimerkki 2). Sen lisäksi kertoja vie tekstiä eteenpäin jatkuvalla kyselemisellä, jonka perusta on subjektiivinen, omiin kokemuksiin perustuva. Jaakko Heinimäki -jutun kertoja on poikkeuksellisen näkyvä, mutta jutun ei sovi antaa mielikuvaa siitä, että Hän-henkilöjutuissa olisi yleisesti paljon kysymyksiä. Sitä paitsi Jaakko Heinimäki -jutussa kertojan havaittavuuden keinot ovat muilta osin jopa tavallista kapeammat.

Aineiston muissa jutuissa henkilö päästetään sanomaan vastauksensa suoraan kysymyksen jälkeen seuraavasti:

(15)

Mitkä ovat Eppu Nuotion haaveet nyt? ”Että perheenä saamme pitää toisemme ja pysyä terveinä.” (SK 4/2003)

(16)

Mutta miksi Luostarinen halusi mennä itse arkkuun? ”Se oli arkkuterapiaa. [- -]” (SK 12/2003)

(17)

Onko Pori Jazzin pesti jälleen yksi kriisipesäke, jota Alpo Suhonen rientää selvittämään?

”Kulttuuriorganisaatio on aina kriisissä, koska se ei tuota polkupyöriä tai näkki-leipää, joita voidaan hiukan muunnella ihmisten tarpeiden mukaan. Festivaali syntyy ihmisten kokemuksesta heidän mielessään.” (SK 28/2003)

Jaakko Heinimäki -juttuun verrattuna näissä kysymyksissä on yksi ratkaiseva ero: jokainen osoitetaan kolmannelle persoonalle. Kyseessä on edellä mainittu haastattelukysymys, mutta sellainen, jossa on myös kolmas osapuoli, lukija. Kertoja liittoutuu yleisönsä kanssa. Tämän kaltaista kysymystä voidaan ajatella myös johdantona vastaukseen, ja johdanto vain on kysymyksen muodossa. Jokainen esimerkkien kysymyksistä olisi pienellä muuntamisella käännettävissä väitteeksi, johon haastateltava vastaa (esim. *Porin Jazzin pesti taitaa olla jälleen yksi kriisipesäke...*).

Yhden kysymyksen vastauksessa kertoja lainaa haastateltua epäsuorasti, ilman lainausmerkkejä:

(18)

Millaista on johtaa ruotsalaista valtionyhtiötä Suomessa? Ei sen kummempaa kuin mitä tahansa muuta yhtiötä, Friman vastaa. (SK 31/2003)

Eräsuoran esityksen käyttäminen haastattelukysymysten yhteydessä on harvinaista. Syykin on selvä: kysymyksen ja vastauksen välillä on evidentialisuuden kytkös. Jos kysymys on suorasanaa ja eksplikoitu, on myös vastaus usein sellainen. Esimerkin 18 vastauksessa poikkeuksen tekee todennäköisesti se, että vastaus on ilmiselvä. Vastauksen lainaaminen sanasta sanaan ei ole välttämätöntä.

Haastattelukysymyksien lisäksi aineiston jutuissa on kerrontaa edistäviä kysymyksiä, joihin kertoja vastaa itse:

(19)

Saavatko naiset mitä tahtovat? Hyväntuulisina he ainakin poistuvat. (SK 49/1995)

(20)

Miksi ATV sitten päätyi konkurssiin? Syy on yksinkertainen: ATV oli 40 000 euroa velkaa jakeluyhtiö HTV:lle, joka ilmoitti joulukuussa, että porno saa luvan loppua. Jo saman kuun lopussa HTV katkaisi ATV:n lähetyksen verkosta. (SK 11/2003)

(21)

Näistä asioista oli julkaistuakin aineistoa sen ajan lehdissä ja muistelmissa, mutta ei yhtään systemaattista selvitystä. Miksi? Elina Suominen rupesi selvittämään asiaa. Hän on edelleen sillä tiellä, vaikka muitakin polkuja on tullut kuljetuksi. (SK 48/2003)

Esimerkissä 19 vastaus nojaa havaintoon ja on luonteeltaan puhtaan retorinen. Esimerkin 20 kysymykseen kertoja antaa itse yksiselitteisen vastauksen. Asia on yleisesti tiedossa, eikä haastateltavan vastausta kysymykseen tarvita. Molemmissa esimerkeissä huomattavaa on niiden modaalisuus: *ainakin* ja *sitten* esittävät kertojan varauksen. Esimerkin 19 varauksellisuus tulee hyväntuuliselta näyttämisen ja todellisen hyväntuulisuuden vaikeasta erotettavuudesta. Esimerkin 20 varaus liittyy tekstissä aiemmin käsitelyihin asioihin, joiden perusteella konkurssiin päätyneellä ATV:llä oli ollut mahdollisuuksia menestyä. Esimerkin 21 *Miksi?* on eräänlaista kertojan-henkilön diskurssia (ks. Tammi 1992: 29–36), jossa kysymys herää yhtä lailla kertojan mieleen, kuten se on aikoinaan herännyt henkilön mieleenkin. Kysymyksellä lisätään tekstin intensiteettiä.

Kertojan-henkilön diskurssista on kyse seuraavassa esimerkissä:

(22)

Oliko hän syyllinen äidin sairastumiseen? Ilmassa oli myös äidin menettämisen pelkoa, kun mummo ”itkeä tihutti”, ettei ”se Maija sieltä selviä. Kyllä Maijan huonosti käy.” (SK 4/2003)

Kysymys on eräänlaista sisäistä monologia kolmannessa persoonassa, ja vastauksessa kertoisuus muuttuu epäselväksi. Suorista esityksistä ensimmäinen on haastateltavan

lainausta, mutta toisessa haastateltava ilmeisesti referoi mummoaan. Vastauksen on tietysti kertoja koostanut, mutta kokonaisuudessa puhuvat monet äänet.

Kysymyksen esittäessään kertoja tulee huomattavan näkyväksi. Silloin toteava ja raportoiva kertoja muuttuu aktiiviseksi ja alkaa näkyvästi ohjailta tekstiä. On huomattavaa, että aineiston 15:stä Hän-henkilöjutusta kahdeksassa kertoja tulee havaittavaksi kysymisensä kautta. Vuosien 1990 ja 2000 jutuissa ei ole ollenkaan kysymyksiä, mutta sen perusteella ei voi vielä suuria päätelmiä tehdä, koska on kyse yksittäisistä jutuista. Mahdollista kuitenkin on, että tekstilajin konventionaalistuessa kysymysten kaltaisten keinojen käyttö lisääntyy, koska ajan kuluessa kertoja voi tekstilajin radikaalisti muuttumatta käydä entistä useammin tekstilajin rajoilla – esimerkiksi näyttäytymässä yleisölle kysyjän roolissa.

5.1.3 Haastattelutilanteessa

Kertojan interventioihin lukeutuvat myös tapaukset, joissa Hän-henkilöjutuissa kertoja näyttäytyy osapuolena haastattelutilanteessa. Edellisessä luvussa huomattiin, miten miljöön kuvaus tekee monessa tapauksessa kertojan huomattavan havaittavaksi (ks. myös Chatman 1978: 219, Lundberg 1992: 131–132). Kertoja ja haastateltava kohtaavat tilanteessa, jota kertoja tekstissä kuvailee:

(23)

Keskiviikkoiset iltapäivät Hiltusella on vapaata, ja silloin on mahdollisuus, esimerkiksi, istuksia Engelin kahvilan sisäpihalla. Se on hyvä paikka nisufriikille, mutta hän ymmärtää myös seuralaistaan, joka mitattavissa olevista syistä tyytyy vain kahviin. (SK 23/2000)

Esimerkissä kertoja nimeää itsensä hyvin epäsuorasti *seuralaiseksi*. Kahvihetki vietetään Engelin kahvilan sisäpihalla, jossa haastattelijan ja haastateltavan asemat paljastuvat hetkeksi. Myös seuraavissa esimerkeissä istutaan kahvilla, mikä lienee melko tyypillistä suomalaiselle haastattelulle (vrt. skene-aloitus seuraavassa luvussa). Käytännön toiminta voi heijastua jutun tekoon. Kahvilla käyminen korostaa tavallisuutta ja arkikeskustelun kontekstia:

(24)

Mutta nyt hän istuu kahvilassa ja näyttää vaivaantuneelta. Häntä on viime aikoina koeteltu raskaalla kädellä. (SK 11/2003)

(25)

”Urakehitys on ollut aika sutjakkaa”, myöntää Peltola istuessaan kahvilla Helsingin Kauppatorilla, parin korttelin päässä Aleksanterinkadun toimistostaan. Silloin tällöin haastattelun katkaisevat puhelut pääkallopaikalle. (SK 33/2003)

Esimerkissä 24 juttu on alkanut henkilön – tässä tapauksessa kulttuurituottaja Christian Moustgaardin – luonnehdinnalla, minkä jälkeen on kerrattu henkilön lähimenneisyyden pääkohtia. Kahvilaan siirtyminen kääntää perfektin preesensiksi ja tekee henkilön kertojalle näkyväksi. Kertoja luonnehtii hänen ulkonäköään ja tulee itsekin implisiittisesti läsnäolevaksi tilanteessa. Esimerkissä 25 on melko samanlainen tilanne: kertoja tekee havaintoja haastateltavan toimimisesta haastattelutilanteessa. Nordean viestintäjohtaja Lauri Peltola ei puhu muuten vain Kauppatorilla urakehityksestään.

Seuraavassa esimerkissä mainitaan vain haastatteluhetki. Sillä hetkellä Irakin sota on käyty viikko. Kertoja näkyy ikään kuin kellon kautta: haastattelu tehdään aina ajassa ja paikassa. Haastatteluhetkikin kertoo tilanteesta, jossa osapuolet ovat olleet:

(26)

Haastatteluhetkellä sota on käyty viikko. Uutisia humanitaarisen avun tarpeesta on tulvinut jatkuvasti. Lähtöhetkestä ei kuitenkaan ole vielä tietoa, eikä kohteesta. (SK 15/2003)

Haastatteluhetken olemassaolo tuo ensisijaisesti jutun tekemisen näkyväksi. Aivan kuten jokaisessa tarinassa on kertoja, jokaisessa haastattelussakin on oltava haastattelija. Haastattelutilanteeseen viittaamalla kertoja yhdistää itsensä haastattelijaan ja tulee näkyväksi tilanteessa.

Kertojan interventioita on aineiston 15:stä Hän-henkilöjutusta 12:ssa. Toimijana ja kysyjänä kertoja tulee huomattavan näkyväksi, mutta myös haastattelutilanne tuo kertojan näkyviin, vaikkakin implisiittisemmin. Kertoja ei tee interventiota Hän-jutuissa Pekka Parikasta (SK 5/1990), Mariko Pajalahdesta (SK 16–17/2003) ja Paula Kankaan-

päästä (37/2003). Niissäkin kertoja tulee näkyviin kuitenkin viimeistään esittäessään kannanottoja ja mielipiteitä.

5.2 Kertojan kannanotot ja mielipiteet

Kertoja on havaittavissa Hän-henkilöjutuissa kommentoijana, mutta implisiittisemmin kuin väliintulijana. Kertoja on läsnä muun muassa arvostellessaan, tulkitessaan ja yleistäessään (ks. Chatman 1978: 227–253). Kertojan näkemys tuntuu aineiston jokaisessa jutussa, koska Hän-henkilöjuttu ei ole vain peili, joka heijastaa henkilön ja tämän sanomiset lukijalle sellaisenaan. Tulkitessaan kertoja on yhtä aikaa näkyvä ja näkymätön, koska tulkinta kuuluu niin elimellisesti henkilöjuttuun, ettei siihen yleensä kiinnitä edes lukijana huomiota. Kokonaisuuden jäsentely ja valinnatkin vaativat kertojalta tulkintaa. Leksikaalisella tasolla tulkinta ilmenee erityisesti adjektiiveina ja vertauksina. Tarkastelen seuraavaksi yhtä tai kahta kannanottoa jokaisesta aineiston jutusta.

Aineiston varhaisin juttu, edesmenneestä elokuvaohjaajasta Pekka Parikasta (SK 5/1990), on vahvasti kertojan äänen ohjaama. Kertoja ilmaisee asioita omaperäisesti ja samalla kantaa ottaen:

(27)

Hän 50-vuotias [sic], härkäpäinen, vähän juureton ja peruslevoton. Sen hän tietää. Hän rauhoittelee itseään 'ei tässä mitään hätää' ja täytyy sitten kiitollisuuden tunteella. (SK 5/1990)

(28)

Hän ei ole ns. kovasuinen piipunpolttaja, kunhan verkkaan pussauttelee. Hän kuuluu niihin, jotka piipun kanssa ropatessaan institutionalisoivat rauhallisuutensa. (SK 5/1990)

Esimerkissä 27 kertoja luettelee henkilöä kuvaavia adjektiiveja, joiden osuuvuuden hän vakuuttaa tarkistaneensa henkilöltä itseltään. Rauhoittelu ja kiitollisuudella täytyminen vaikuttavat Parikalta saaduilta tiedoilta. Esimerkissä 28 kertoja luokittelee piippua polttavan elokuvaohjaajan rauhalliseksi ihmiseksi ja ilmaisee epäsuorasti tietävänsä myös *kovasuisia piipunpolttajia*. Ilmaisutapa on hyvin poikkeuksellinen, ja palaa siihen seuraavassa alaluvussa käsitellessäni affektiivisuutta.

Hän-henkilöjutussa pianisti Iiro Rantalasta adjektiiveja riittää. Kertoja ei mitenkään peittele myönteistä suhtautumistaan Rantalaan:

(29)

Vastustamattoman hyväntuulinen, rehevä ja rakastettava Iiro Rantala suuttuu vain tyhmyydestä ja lyhytnäköisyydestä. (SK 49/1995)

(30)

Aikomus kuvaa hyvin Iiro Rantalan kaikkiruokaista ja samalla tinkimättömän kunnianhimoista asennetta musiikkiin. Kaikkea pitää kuunnella, kaikkea voi soittaa, mutta ehdottoman hyvin ja aivan omalla tavalla. (SK 49/1995)

Jälkimmäisessä esimerkissä kertoja mainitsee, miten aikomus oopperateoksen modernisoinnista kuvaa hyvin Rantalan asennetta musiikkiin, ja kuorruttaa näkemyksensä ylistävillä adjektiiveilla. Myös seuraavassa esimerkissä kertoja on päässyt selville henkilön luonteesta:

(31)

Suhteellisuudentajuisena ihmisenä Hiltunen muistuttaa, ettei ongelma välttämättä ole paino vaan pituus. Sellaisesta muistinvirkistämisestä ei ole pitkää matkaa ajatukseen, että ihminenhan voi olla myös sisäisesti pitkä. (SK 23/2000)

Esimerkin jälkimmäinen virke on erikoislaatuinen. Siinä kertoja esittää henkilön muistutuksen jälkeen mieleensä juolahtaneen asian kaikkineen hyvin epäsuorasti. Seuraavissa katkelmissa kertoja ottaa selvästi kantaa henkilön tekemisiin:

(32)

Eppu Nuotio on tehnyt lastensa koulussa vapaaehtoistyötä yhdeksän vuoden ajan. Kirkkonummelainen 370 oppilaan ala-aste olisi tuskin voinut saada hyödyllisempää persoonallisuutta oppilaiden vanhempien joukkoon. (SK 4/2003)

(33)

Ei ole ihme, että Moustgaardista tuli riskinottaja, saati sitten liikemies. Sellainen oli jo hänen isänsä, joka tuli Tanskasta vapaaehtoiseksi talvisotaan 1939. (SK 11/2003)

Esimerkeistä edellisen ylistys *olisi tuskin voinut saada hyödyllisempää persoonallisuutta oppilaiden vanhempien joukkoon* on kertojan kannanotoksi huomattava.

Jälkimmäisen *ei ole ihme* -rakenne on paljon peitellympi, mutta siinäkin kertoja ottaa kantaa henkilön valintojen luontevuuteen. Jälkikäteen tarkasteltuna monet henkilöiden tekemät valinnat näyttävät Hän-jutuissa olleen suorastaan välttämättömyyksiä.

Hän-henkilöjutuissa kertoja voi ottaa kantaa hyvinkin epäsuorasti, mutta kuitenkin niin, että mielipiteen esittäjä on tulkittavissa kertojaksi:

(34)

Mutta itseään peilaavan elokuvan tekemisessä on myös banaaliuden vaara. (SK 12/2003)

(35)

Kriiseissä raatavat ihmiset tekevät useimmiten hyvää ja inhimillisesti arvokasta työtä. Mutta joskus väitetään, etteivät heidänkään perimmäiset motiivinsa ole aina hurskaita. Jotkut etsivät vaarasta ja vaikeista oloista äärikokemuksia. (SK 15/2003)

Esimerkki 34 on elokuvaohjaaja Kiti Luostarisesta tehdystä Hän-jutusta, jossa käsitellään henkilöä ja hänen töitään rinnakkain. Kertojan mielestä henkilöstä voi itsestäänkin tulla arkipäiväinen, koska hänen töissään se vaara on jatkuva. Esimerkissä 35 tulkinta on huomattavan epäsuoraa. Hän-henkilönä on Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoistyöntekijä Esa Mäkinen, ja tekstissä arvioidaan vapaaehtoisten motiiveja yleisesti. Passivointi ja yleistäminen häivyttävät kertojan mielipiteen rajoja. Seuraavassakin esimerkissä mielipide jää ilmaan roikkumaan:

(36)

Marikon luonteella hänestä olisi voinut helposti kehittyä varsinainen kotityranni. (SK 16–17/2003)

Mariko Pajalahti -jutussa kertoja on kaikkein vähiten havaittavissa aineiston jutuista. Esimerkissäkin näkyy, miten kertoja kääntää mielipiteensä koskemaan sitä, miten jollakin *luonteella* henkilöstä *oli voinut kehittyä kotityranni*. Ei siis käsitellä henkilöä suoranaisesti. Mielipide on luultavasti alun perin jonkun muun kuin kertojan, koska kertoja ei ole ollut aikoinaan paikalla. Kertojan valinta on kuitenkin ollut laittaa määrittely koskemaan henkilön nuoruusaikaa.

Aiemmin jo laajasti käsitelty Jaakko Heinimäki -juttu (SK 23/2003) sisältää kertojan toiminnan ja kysymysten lisäksi myös runsaasti kertojan mielipiteitä:

(37)

Heinimäki kirjoittaa pyhimystaruista humoristisesti. ”Hullut on kamalia”, sanottiin ennen. Heinimäen ”hullut” ovat hauskoja. (SK 23/2003)

(38)

Toivotaan, ettei hän saa sielulle vahinkoa maailman myötätulessa. (SK 23/2003)

Edellisen esimerkin näkemys Heinimäen kirjoitusten hauskuudesta ei ole välttämättä yleisesti tunnustettu, vaan kertojan henkilökohtainen mielipide. Jälkimmäisen esimerkin *toivotaan* taas passivoi kertojan toivomuksen. Hän-henkilöjutuissa erityisesti johtajia käsittelevät jutut sisältävät paljon kertojan mielipiteitä:

(39)

Alpo Suhoseen on tavattu luottaa silloin, kun tarvitaan joku selvittämään kriisiä. (SK 28/2003)

(40)

Yläsavolaisen maatilán tyttäressä oli ilmiselvästi johtaja-ainesta jo parikymppisenä. (SK 31/2003)

(41)

Ei ole mikään ihme, että Peltola on löytänyt itsensä pankin leivistä. Hänen isänsä ja isoisänsä olivat säästöpankkimiehiä, isoisä Viipurin ja Kotkan säästöpankkien toimitusjohtajana neljäkymmentä vuotta. (SK 33/2003)

Esimerkissä 39 kertoja viittaa henkilön saavuttamaan luottamukseen passiivilla, mutta Hän-jutussa ei voi esittää mielipidettä ilman, että kertoja olisi siitä vastuussa. Esimerkissä 40 kertoja on suorastaan fatalistinen, koska ei ole todennäköisesti ollut paikalla näkemässä, onko henkilössä todella ollut tuolloin *johtaja-ainesta*. Pidäkkeetön *ilmiselvästi* tuo kertojan hyvin havaittavaksi. Esimerkissä 41 on vastaava rakenne kuin esimerkissä 33. Suvun perinteiden jatkumisen kannalta *ei ole mikään ihme*, mutta jälkeinpäin tarkasteltuna kaikki valinnat voidaan saada vaikuttamaan huomattavan luonnolliselta.

Hän-henkilöjuttu Arktisen keskuksen johtajasta Paula Kankaanpäästä on poikkeuksellinen, koska se on Suomen Kuvalehden toimituksenkin mielestä tekstilajin rajoilla (ks. luku 2.5.3). Asiapitoisessa jutussa kertoja kuitenkin esittää jokusen henkilöön liittyvän arvostelman – silloin harvoin, kun henkilön ylipäätään mainitsee:

(42)

Kun Paula Kankaanpää puhuu kotikentästään, hän pelkää kuulostavansa saarnaajalta. Se ei kuitenkaan ole puhujan vaan kuulijan vika: arktiset asiat eivät oikein jaksa kiinnostaa etelässä. Sellaiset termit kuin pohjoinen ulottuvuus, kestävä kehitys tai sirkumpolaarinen eivät ole mediaseksikkäitä – eivät varsinkaan, jos niihin liittyy sana arktinen, joka maistuu etäiseltä, kylmältä ja hiljaiselta. (SK 37/2003)

(43)

Huolestuneisuudestaan huolimatta Paula Kankaanpää ei ole tuomiopäivän profeetta. Vaikka muutos on jo meneillään, arktinen alue on vielä melko koskematon. (SK 37/2003)

Esimerkissä 39 kertoja määrittelee hyvin yleistävästi *kuulijan viaksi* sen, että etelässä *arktiset asiat eivät oikein jaksa kiinnostaa*. Lisäksi termistö saa *mediaseksikkyydestään* tylyn tuomion. Esimerkissä 40 kertoja havainnoi henkilöä huolestuneeksi, mutta väittää tämän olevan siitä huolimatta jotain muuta kuin *tuomiopäivän profeetta*.

Kertoja tulee havaittavaksi esittäessään näkemyksiä henkilöstä tai tämän työstä, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(44)

Hänen laatunsa mukaista on aina ollut lähestyä historiallisia tapahtumia yksilön kautta. (SK 48/2003)

(45)

Katsomossa oli niitäkin, joita alkoi pelottaa, kestäkö mies esirippuun saakka noilla kierroksilla. Kohtaus ”juostaan päin mäntyä Andres” oli jo lähellä työsuojeluvaltuutetun alaisia asioita. (SK 50/2003)

Esimerkissä 41 kerrotaan henkilön *laadusta* hieman samaan tapaan kuin esimerkissä 36 henkilön luonteesta. Tässä mielipide henkilöstä on kuitenkin selvästi kertojan oma. Esimerkki 42 on jälleen tyyliltään poikkeuksellinen, ja siinä kertoja tulee havaittavaksi huomioidessaan katsomossa olevien pelokkuutta. On vaikea tarkasti arvioida, lukeeko

kertoja itsensä havainnoimiinsa näytelmän katsojiin. Kohtauksen kuvailussa kertoja esittää omaperäisen vertauksen.

Aineiston Hän-henkilöjutuista jokaisessa on kertojan näkemyksiä, mielipiteitä, yleistyksiä, arvioita ja kannanottoja. Jokaisessa tekstissä on kertoja, vaikka joissakin se on selvästi havaittavampi kuin toisissa. Tulkintaa kuitenkin tarvitaan, jotta teksti etenisi niin, että lukija voi pysyä mukana. Jutun sisäisen kronologiankin rakentamista voidaan pitää tulkintana, joten aineiston juttuja voisi tarkastella myös laajemmin kertojan valintojen kannalta. Siihen ei tässä ryhdytä, koska kertojan havaittavuudesta saa varsin kattavan kuvan jo leksikaalisten vihjeidenkin perusteella.

5.3 Kertoja innostuu

Kertoja tulee havaittavaksi myös käyttäessään affektiivisia ilmauksia. Edellisen luvun Toivo Sukari -jutussa affektiivisia olivat erityisesti huudahdukset. Affektiivisuuteen kuuluu tietysti myös nimeäminen, jota käsittelen heti seuraavassa alaluvussa. Aineiston jutuissa ei ole käskyjä, huudahduksiakin on vain yksi. Sen sijaan monessa kohdin huomio kiinnittyy kertojan tyyliin. Sanavalintojen poikkeaminen tavallisuudesta, tunnusmerkillisten ilmausten käyttäminen, tuo joissakin tapauksissa kertojan hyvin näkyväksi, koska juuri mitkään asiat eivät tule suoraan henkilöltä, vaan kaikki suodattuu kertojan kautta. Pauli Saukkonen näkee tämän tyylin ulottuvuuden objektiivisuuden ja subjektiivisuuden akselilla (Saukkonen 1984: 42).

Kertoja korostaa itseään ja pyrkii poikkeamaan tavallisuudesta, kun esimerkiksi oluen juomiseen viitataan ilmauksella *liottaa partaansa maltaisessa tisleessä*:

(46)

Käsikirjoituksen alku oli väärin. Lounaalle oli varattu neljä pulloa olutta, onhan Parikka äkkiseltään katsoen sen oloinen mies, että hän mielellään liottaisi partaansa maltaisessa tisleessä. Väärin. Hän ei juo. Hän on juonut jo, aikansa ja määränsä. (SK 5/1990)

Esimerkissä on jutun aloitus.¹³ Siinä kertoja kommentoi tapaansa aloittaa haastattelu, joten tilanne on hyvin lähellä kertojan interventiota haastattelutilanteessa. Lounas ei kuitenkaan välttämättä liity kyseiseen haastatteluun, mutta kertoja esittää katkelmassa runsaasti mielipiteitään. Kertojan mielestä henkilö vaikuttaa siltä, että joisi mielellään lounaalla runsaasti olutta. Kertoja joutuu kuitenkin luopumaan näkemyksestään ja ilmoittaa lyhyesti erehtyneensä. Siksi *käsikirjoituksen alku oli väärin*.

Samaa Pekka Parikka -juttua (SK 5/1990) käsiteltiin esimerkeissä 27 ja 28. Niistä erityisesti jälkimmäisessä kertoja korostuu ilmausten erikoisuudellaan. Jutun kirjoittaja on Risto Lindstedt, kuten kahden seuraavankin esimerkin:

(47)

Hiltunen arvioi kotikirjastonsa olevan noin 30 hyllymetriä. Jos tämä tieto nyt jotakin erityisesti kiihottaa. (SK 23/2000)

(48)

Kun samainen sormuksesta muistuttanut valo pyyhkäisee rintuuksia, häälähtää poolopaidan alta ristin hahmo. Siitä tulee mieleen kysymys, joka on kuitenkin niin iso, että se pitää käsitellä viimeiseksi, jättää pohjanpainoksi. (SK 50/2003)

Näissä esimerkeissä on jälleen huomattavaa se, että kertoja ei sama kuin kirjoittaja. Kuitenkin Lindstedtin teksteissä on niin persoonallinen ja monipolvinen tyyli, että niissä kertoja korostuu selvästi. Vastaavaa ei ole muissa aineiston jutuissa. Jokaisessa Lindstedtin kolmesta jutusta kertoja tulee poikkeuksellisen havaittavaksi leksikaalisten ja syntaktisten valintojensa kautta. Kertojan tyyli suosii keskimääräisiin aikakauslehtiteksteihin verrattuna pitkiä virkkeitä, joissa on lisäksi Hän-jutuissa muuten epätavallisia verbejä, kuten *pussautella*, *kiihottaa*, *pyyhkäistä* ja *häälähtää*. Risto Lindstedtin ja Riitta Pyysalon Hän-henkilöjutuissa kertoja esiintyy muun muassa toimijana ja käyttää niin omanlaistaan ilmaisutyyliä, että havaittavuus lisääntyy huomattavasti.

Seuraavassa esimerkissä on melkein vastaava affektiivinen huudahdus kuin edellisen luvun Toivo Sukari -jutussa:

---

¹³ Aloitus muistuttaa huomattavan paljon seuraavan luvun esimerkkiä 47, jossa Hän-henkilönä on elokuvaohjaaja Perttu Leppä (SK 34/2003).

(49)

Eija-Riitta tuotti tekstiä. Näytelmiä, vuodatuksia päiväkirjaan – niitä on Eppu Nuotion arkistossa yli 2 000 sivua.

Lapsuuden lukuelämykset! Skaala oli laaja. Ihana Jalna-sarja, Jalnan ruskeasilmäinen, kiharatukkainen hurmuri Renny... (SK 4/2003)

Lapsuuden lukuelämykset saa innostuneen sävyn, jota korostaa myös kolmeen pisteeseen päättyvä luettelo. Tyyllisesti katkelman dynamiikka on mielenkiintoinen: ensin kerrotaan tosiasiat toteavaan sävyyn, sitten huudahdetaan ja lopuksi innostus hiipuu luettelon loputtomuuteen. Seuraavassa esimerkissä kertojan olemus hämärtyy, mutta jostain syystä nousee hyvin havaittavaksi:

(50)

Joskus on silti pulpahtanut mieleen, että lähdettäisiin koko perhe vaikka vuodeksi Afrikkaan, SPR:n projektihommiin. (SK 15/2003)

Kyseinen referoinnin tapa on nimeltään vapaa epäsuora esitys (ks. Rimmon-Kenan [1983] 1999: 138–148). Vapaa epäsuora esitys kiinnittää Rimmon-Kenanin mukaan lukijan huomion jokaisen lausuman ja sen alkuperän väliseen ongelmalliseen suhteeseen (mts. 145). Kertoja ryhtyy ikään kuin hallinnoimaan sitä, mitä henkilön *mieleen on pulpahtanut*. Virkkeen puhekielenomainen sävy tuo lisää tunnelmaa, ja kokonaisuudesta tulee vaikutelma, että kertoja ikään kuin imitoi henkilöä ja nousee siten näkyville.

Affektiivisiä ilmauksia on aineiston jutuissa suhteellisen harvassa. Tyyllisten piirteiden erittely vaatisi oikeastaan juttukohtaista tarkastelumenetelmää, mutta en näe sille kuitenkaan tarvetta. Affektiivisuutta kun löytyy jokaisesta jutusta nimeämisen kautta.

5.4 Nimeäminen luo jatkumon

Kertoja näkyy valintojensa kautta. Niistä nimeäminen väistämätöntä, ja sen kautta kertoja tulee usein havaittavaksi. Monessa tapauksessa henkilöstä käytetään epiteettiä, jonka kertoja on luonut juttua varten ja joka tiivistää henkilöstä jonkin olennaisen puolen. Luova nimeäminen on myös keino välttää toistoa tekstissä.

Hän-henkilöjutuissa on aineiston perusteella looginen toimintamalli nimeämisessä. Kun puhutaan Hän-henkilön tekemisistä tai ajattelemisista lapsuudessa ja varhaisnuoruudessa, käytetään etunimeä tai lempinimeä. Poikkeus tästä on kuitenkin Hän-jutussa Pekka Parikasta (SK 5/1990). Siinä elokuvaohjaajasta käytetään pelkästään nimitystä *Parikka*. Nuoruuteen viitataan vain mainitsemalla *Parikan* ensimmäisestä elokuvakokemuksesta. Sen sijaan kirjakauppias Seppo Hiltuseen (SK 23/2000) viitataan *Seppona*, kun kerrotaan hänen lapsuudestaan. Myös isoisä Oskari Hiltunen on tuolloin pelkkä *Oskari*. Kun Seppo Hiltusesta aletaan kertoa vanhempana, hän on jutussa *Hiltunen* 22-vuotiaasta lähtien. Näyttelijä Hannu-Pekka Björkmanista (SK 50/2003) käytetään aikuisena pelkkää sukunimeä, lapsuudessa hän on johdonmukaisesti *Hannu-Pekka*. Jutussa kertojan havaittavuus kuitenkin kasvaa, kun mainitaan *Hoopee* ja *autosotamies Björkman*. *Mies* ja *näyttelijä* ovat värittömiä määritteitä, jotka eivät korosta kertojaa.

Pianisti Iiro Rantalasta (SK 49/1995) käytetään lapsuuteen ja nuoruuteen viittauksen lisäksi erityisesti affektiivisissä yhteyksissä pelkkää etunimeä *Iiro: Mutta Iiro soittaa flyygeliään niin sensuellin ihanasti*. Syy etunimen käyttöön koko nimen ja pelkän sukunimen lisäksi saattaa olla pianistin nuori ikä jutun teon aikaan, 25 vuotta. Hiphop-artisti Mariko Pajalahtea käsittelevässä Hän-jutussa (SK 16–17/2003) nimeäminen on lähes täysin vastaavaa: henkilö on iältään 24-vuotias. Ensimmäinen viite on koko nimellä *Mariko Pajalahti*, muuten nimenä on *Mariko*. Ystävien kesken hän on *Mari*, mutta kertoja suosii silti *Marikoa*. Jutussa henkilöön viitataan myös *nuorena tyttönä*, *teinityttönä*, koulusta palaavana *samana vanhana Marikona*, perheeseen liittyen *tyttärenä* ja ammatti huomioiden *24-vuotiaana hiphop-artistina*. Kertaakaan henkilöön ei viitata pelkällä sukunimellä *Pajalahti*, sen verran eroa Iiro Rantala -juttuun on.

Hän-jutussa kirjailija, näyttelijä Eppu Nuotiosta (SK 4/2003) on hyvin runsaasti nimeämistä, osaksi sen takia, että henkilö on aiemmalta nimeltään *Eija-Riitta Silvennoinen*. Jutun alussa henkilöön viitataan *Eppu Nuotio* -nimellä, kun kyse on henkilön tähänastisista tekemisistä, mutta lapsuuteen viitatessa nimi on aluksi johdonmukaisesti *Eija-Riitta*. Myöhemmin jutussa viitataan jälleen lapsuuteen, ja nimi on silloin pelkkä *Eppu*. Henkilöön viitataan myös *rakennusmestari Silvennoisen lapsena* ja *touhukkaana tyttönä*. Jutun loppupuolella viittaaminen pelkkänä *Nuotiona* tulee hallitsevaksi.

Yhtäläinen nimeämistapa Eppu Nuotio -juttuun on Hän-jutussa tutkija Elina Sanasta (SK 48/2003). Henkilö on myös vaihtanut nimeään, ja kun viitataan hänen aiempiin töihinsä, hän on *Elina Suominen*. Henkilö on lapsuudessa *Elina* ja *tytär*, nykyisyydessä *Sana* tai *Elina Sana*. Voimakkaan affektiivista nimeämistä leipätekstissä on vähän, koska määrittelyt tulevat jo ingressissä: *hellittämätön kysejä, heikomprien puolustaja* ja *yhden naisen totuuskomissio*. Sanaan viitataan jutussa myös *asiantuntijana* ja *tutkijana*, mikä on varsin neutraalia.

Kulttuurituottaja Christian Moustgaard (SK 11/2003) nimetään Hän-jutussa pelkistysti *mieheksi, toimitusjohtajaksi* ja *Moustgaardiksi*. Häneen viitataan myös epiteeteillä *yhteiskunnallinen näkijä, monen helsinkiläisen kulttuuri-ilmion isä* ja *kaupunkiaktivisti*, joissa on jo enemmän affektia. Henkilö on nuorena miehenäkin pelkkä *Moustgaard* ja jutun lopuksi vielä *liikemies*. Lapsuusviitteitä ei ole, joten pelkkää etunimeä ei käytetä kertaakaan. Vastaavasti Hän-jutussa Kiti Luostarisesta (SK 12/2003) henkilö on lapsuudessa *Kiti* ja aikuisena *Kiti Luostarin*. Lapsuudesta kerrotaan myös käyttämällä nimitystä *perheen kuopus* sekä hyvin voimakasta ilmausta *pieni verinen mytty*, kun mainitaan henkilön jääneen lapsena auton alle.

SPR:n vapaaehtoistyöntekijä Esa Mäkinen (SK 15/2003) on *automaatioasentaja Mäkinen* ja *vapaaehtoinen*, mutta pääosin vain neutraalisti *Mäkinen*. Lapsuudesta kertoessaan henkilö puhuu itsestään *Esana*, mutta kertoja ei nimitystä käytä. Yhtä lailla neutraalisti kertoja nimeää Pori Jazzin toimitusjohtajan Alpo Suhosen (SK 28/2003). Suhoseen viitataan lähinnä *Suhosena*; lisäksi käytetään värittömiä nimikkeitä *toimitusjohtaja, jääkiekkovalmentaja, valmentaja* ja *päävalmentaja*. Hieman näkyvämmäksi kertoja tulee käyttäessään Suhosesta nimitystä *ulkopuolinen* ja *”sivari-Suhonen”*, vaikkakin lainausmerkeissä. Nuoruuteen viitatessa puhutaan *14-vuotiaasta koulupojasta*.

Johtajia nimetään huomattavan korosteisesti. Maija-Liisa Friman (SK 31/2003) on *Suomen Vattenfallin toimitusjohtaja*, monessa kohtaa *johtaja, toimitusjohtaja* ja *tyttärensä koulun hallituksen varapuheenjohtaja*. Nuoruuteen viitataan kertomalla, että *silloin hän kantoi vielä sukunimeä Sirviö*. *Yläsavolaisen maatilán tyttärestä, harjoittelijasta* ja *teekkarityöstä* tulee *tuotannon päivämestari* ja lopulta *Friman* tai vaihtoehtoisesti *johtaja*. Lapsuuteen on viittaus lapsuudenkuvan yhteydessä, ja siinä Friman nimetään *Maija-Liisaksi* ainoa kerran koko jutussa.

Kertoja tulee nimeämislään huomattavan havaittavaksi Lauri Peltola -jutussa (33/2003). Nimikkeistä tulee ylistävä vaikutelma: *mikkeliläisen Länsi-Savo-lehden taloustoimittaja, Pohjois-Euroopan suurimman pankin viestintätoimintojen johtaja, viestintäjohtaja, intensiivisesti omaan työhönsä suhtautuva pomo, pankin puhemies, käytännön toimittajasuhteiden hoitaja, nuuka mies, taloustoimittaja, lehdistöpäällikkö*. Nimitysten käyttäminen kertoo, että kyseessä on ns. työ-Hän (ks. luku 2.5.3). Jutun nykyhetkessä henkilö on *Peltola* tai *Lauri Peltola*, lapsuusviitteissä logiikan mukaisesti *Lauri* sekä kertaalleen *pikkupoika* ja *opettajavanhempien poika*.

Hyvin affektiivista nimeämistä on Jaakko Heinimäki -jutussa (23/2003), jossa kertoja on muutenkin huomattavan helposti havaittavissa. Heinimäkeen viitataan koko nimen ja sukunimen lisäksi myös määritteillä *fiksu hengenmies, persoonallisuus, vapaa toimittaja ja kirjailija, optimistinen verbaalikko, körttiläinen ja fiksu mies*. Lähes täydellinen vastakohta aineiston jutuista nimeämisen ja kertojan havaittavuuden kannalta on Hän-juttu Arktisen keskuksen johtajasta Paula Kankaanpäästä (SK 37/2003). Kankaanpäähän viitataan hyvin neutraalisti sukunimellä tai koko nimellä. Lisäksi hän on yksittäisesti *professori, johtaja, assistentti, tohtori* ja *asiantuntija*. Kankaanpäästä tehty juttu kuuluu edellä mainittuihin työ-Häneihin. Ainoa affektin pilkahdus tulee viitattaessa nuoruuteen: silloin hän on *opiskelijatyttö*, joka on *jään ystävä*. Suhteessa perheeseen hän on *tytär* ja *Paula*. Etunimen käytössä ainoa viittaus on suhteessa lapsuuteen (*Aikuisena Paula lähti luonnollisesti opiskelemaan jäätä ja luontoa – maantiedettä*).

Tapa käsitellä henkilöä vaihtelee aineiston jutuissa. Kun kerrotaan asiantuntijasta tai johtajasta, kertoja tuntuu olevan havaittavissa laajamittaisen nimeämisen kautta: henkilö saa niin paljon epiteettejä, että sävy muuttuu korosteisen kunnioittavaksi, ja kunnioittaja eli tässä tapauksessa kertoja tulee sitä kautta näkyväksi (esim. SK 31/2003, SK 33/2003). Joisakin tapauksessa nimeäminen ei tee kertojaa mitenkään poikkeuksellisen havaittavaksi, koska nimeämisen logiikka on niin järkähtämätön ja nimitykset vailla korosteisuutta (esim. SK 11/2003, 15/2003). Toisaalta jos kertoja on monin tavoin jutussa havaittavissa, näkyvyys voi lisääntyä nimeämislään entisestään (SK 23/2003). Nimeämisen logiikka tuntuu joka tapauksessa olevan selvä: henkilöön viitataan eri tavoin riippuen siitä, tarkoitetaanko viittaushetkeä ja henkilön aikuisuutta tai mennyttä eli henkilön lapsuutta.

5.5 Kertojista sisäistekijään

Kuten edellä on ilmennyt, Hän-henkilöjutuissa on monenlaisia kertojia. Joissakin jutuissa kertoja on korostainen, pyrkii näkyvästi vaikuttamaan henkilön sanomisiin ja ahdistaa tätä nurkkaan kysymyksillään. Kertoja voi huudahtaa, innostua lavertelemaan henkilöstä hyvinkin lennokkaasti ja nimetä henkilöä poikkeuksellisen silmiinpistävästi. Joissakin jutuissa kertoja taas on paljon vaikeammin havaittavissa, enemmän suodattajan luonteisena päättäjänä ja neutraalina toteajana. Edellä on käsitelty nyt yhteensä 16 Hän-henkilöjutun kertojia, ja jokaisessa jutussa kertojan rooli on hieman toisista poikkeava. Voidaanko kertojista yhdistää sisäistekijää ollenkaan?

Oletan, että jokaisessa Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutussa kertojan havaittavuus on riippuvainen henkilöstä ja kontekstista. Jos henkilö on ollut paljon esillä julkisuudessa, kertoja voi ottaa näkyvämmän roolin. Tästä esimerkkinä ovat jutut kirjailijapappi Jaakko Heinimäestä (SK 23/2003) ja näyttelijä Hannu-Pekka Björkmanista (SK 50/2003). Vastaavasti jos henkilö on suurelle yleisölle tuntematon, kertojan on pysyttävä tiukemmin taustalla, jotta lukija saa muodostaa henkilöstä omat mielipiteensä ilman kertojan voimakkaan hahmon jatkuvaa läsnäoloa. Tätä päätelmää tukevat jutut vapaaehtoistyöntekijä Esa Mäkisestä (SK 15/2003) ja Arktisen keskuksen johtajasta Paula Kankaanpäästä (SK 37/2003). Suurin osa jutuista asettuu jonnekin näiden ääripäiden välille.

Päätelmää vastaan sotiin Hän-juttu hiphop-artisti Mariko Pajalahdesta (SK 16–17/2003). Henkilö on ollut paljon julkisuudessa ennen Hän-juttua, ja kuitenkin kertoja on tekstistä hyvin heikosti havaittavissa. Toisaalta julkisuus on ollut ennen juttua luonteeltaan hyvin pinnallista, ja jutussa esitettiin paljon suurelle yleisölle tuntematonta tietoa. Kertojan havaittavuuteen vaikuttaa voimakkaasti myös se, miten paljon kertoja hyödyntää suoraa esitystä tekstissä. Jutuissa toimitusjohtaja Alpo Suhosesta (SK 28/2003) ja tutkija Elina Sanasta (SK 48/2003) kertoja on valinnut esitysstrategian, joka päästää henkilöiden sanomisia huomattavan paljon läpi suorana esityksenä. Kertojan ei tarvitse näyttäytyä tai korostaa itseään tekstin ohjaajana, koska henkilön kommentit vievät tekstiä eteenpäin. Esitysstrategia luonnollisesti edellyttää, että henkilöllä on paljon sellaista sanottavaa, johon kertojan ei ole tarvetta puuttua.

Jos yhdistetään kaikkien aineiston Hän-henkilöjuttujen kertojista keskimääräinen sisäistekijä, saadaan aikaan hyvin mukautuva ja vaikeasti määriteltävä abstraktio. Selvää on, että sisäistekijä ei voi reaalistua kertojana Hän-henkilöjutussa koskaan asettumalla päähenkilöksi ja jättämällä itse Hän-henkilö syrjään. Esimerkiksi City-lehdessä vastaavaa voi tapahtua, koska siinä haastattelu voi kääntyä keskusteluksi, jossa henkilö saa vain kommentoida kertojan päätelmiä (ks. Visapää 1999). Toisaalta Hän-jutussa ei puhutella lukijaa keskimäärin vastaavalla intensiteetillä kuten esimerkiksi Sinä&Minän henkilöhaastatteluissa (ks. Juvonen 2000).

Diakroninen näkökulma on – vähäisestä osuudestaan huolimatta – paljastanut tässä luvussa sen, miten vähän kertojan rooli on muuttunut Hän-henkilöjutuissa sen historian aikana. Varhaisimmasta jutusta löytyy kertojan havaittavuuden osoittimia aivan kuten mistä tahansa myöhemmästäkin. Vähäpuheisen elokuvaohjaajan kanssa kertojan ei sovi alkaa kilpailla äänensä kuuluvuudesta (SK 5/1990). Sen sijaan nuorta ja räväkkää pianistia kertoja voi havainnoida hyvinkin värikkäästi (SK 49/1995). Kirjakauppiaan kanssa kertoja voi asettua haastattelutilanteessa näkyviin, koska kirjakauppias on luontaisesti sosiaalinen hahmo (SK 23/2000). Keskeistä on kuitenkin ymmärtää, että kertoja on tavalla tai toisella läsnä jokaisessa Hän-henkilöjutussa.

Kertojan havaittavuudella on funktionensa Hän-henkilöjutuissa. Sisäistekijä on yhtä lailla konventioihin sidottu kuin kertoja. Sisäistekijän on periaatteessa mahdollista reaalistua jutussa siten, miten se valitaan palvelemaan tekstin päämääriä (vrt. Bhatia 1993). Yleisesitys tuntemattoman vapaaehtoistyöntekijän elämästä (SK 15/2003) on päämääriltään toisenlainen kuin teologinen keskustelu julkisuudessa paljon esiintyneen kirjailija-papin kanssa (SK 23/2003).

6 Hän-henkilöjuttujen aloitukset

Aloituksilla on tärkeä tehtävä Hän-henkilöjuttujen tekstilajin muodostajana. Henkilöjutussa on loppujen lopuksi hyvin vähän tilaa ihmisen ja hänen ajatustensa esittämiseen, joten aloitus määrittää suuresti tulevaa tekstiä. Anne Mäntynen (2003: 59) esittää, että tekstin alku sitoo tekstin maailmaan, ja tuolloin syntyy lukijan ja tekstin välinen suhde. Hän-henkilöjutussa, kuten usein aikakauslehdissä, lukijan ja tekstin suhde syntyy vahvasti myös kontekstin ja jutun ulkoasun avulla. Hän-jutun lukija näkee ensimmäisellä aukeamalla Hän-logon, valokuvan henkilöstä ja tämän nimen otsikkona. Hän-henkilöjuttua voidaan ajatella kaikkine elementteineen tekstikokonaisuutena: leipäteksti on osa kokonaisuutta, ja nimenomaan se osa, jossa lukijalta vaaditaan paneutumista – kaikkea muuta jutussa voi silmäillä, mutta sitä ei juuri voi. Siksi tekstin alulla on suuri merkitys. Se kutsuu lukijan tutustumaan Hän-henkilöön.

Perinteisesti aloituksen roolia tekstissä on pidetty suurena. Aristoteles [1997] määrittelee *Runousoppinsa* 7. luvussa (mts. 166–167) tekstin kokonaisuudeksi sen, millä on alku, keskikohta ja loppu. Vaikka Aristoteles tarkoittaa nimenomaan tragediaa, määritelmä on laajentunut aikojen saatossa koskemaan kaikkia tekstejä. Journalistisissa teksteissä alkua painotetaan erityisesti uutisissa (ks. Bruun, Koskimies & Tervonen 1989: 155). Yleensä tärkein asia kehoitetaan laittamaan alkuun. Hän-henkilöjutussa tärkeimmän asian määrittelemineen on monimutkaisempaa kuin uutisessa. Hän-juttuihin on vakiintunut omat aloittamisen tapansa, joita tässä luvussa tarkastelen.

Hän-henkilöjutuissa voidaan havaita skemaattisuutta. Samalla tavalla aloitetuissa jutuissa asiat usein etenevät ainakin aluksi samoin, koska teksti myös motivoituu samoin. Tästä syystä aloitukset ovat skemaattisuuden hahmottelun kannalta olennaisia osia Hän-henkilöjutuissa. Skeema liittyy konventioihin: samankaltaisia asioita ilmaistaan usein samalla tavalla (ks. Leino 1999: 40–44). Kertomuksissa on myös kulttuurisesti määrittäneet odotuksen struktuurit, joiden mukaan niitä tulkitaan (Siikala 1989: 100–101). Hän-jutuissa käsiteltävillä henkilöillä on silloin tällöin yhtäläinen tausta, joten ei ole ihme, että tohtoriksi väitelleitä henkilöitä käsittelevät Hän-jutut saattavat alkaa väitöstilaisuuden kuvailulla (esim. SK 8/2003 ja SK 22/2003).

Suomen Kuvalehden toimituksessa konventioihin kiinnittyminen tunnetaan. Leeni Peltonen (2004) eritteli haastattelussa hyvän Hän-henkilöjutun ominaisuuksia ja mainitsi, että juttujen aloitukset saattavat joskus juuttua samaan kaavaan:

”No siinä pitää tietysti olla joku semmonen rakenne et se on ehjä, et siin on alku ja loppu, niin kuin nyt aikakauslehtijutussa yleensäkin pitää olla, mutta ei niin että se on silleen päälle liimattu – tämmöset skene-aloitukset meillä jossain vaiheessa julistettiin pannaan, et nyt ei kuvailta enää yhtään kahvilapöytää tai ihmistä katselemissa ikkunasta ulos, niistä tuli niin kliseitä jo.” (Peltonen 2004.)

Hän-henkilöjuttu alkaa nopeasti. Lukijalle on hyvin lyhyessä tilassa perusteltava, miksi juttu kannattaa lukea. Mäntynen (2003: 59–86) erottaa lehtien kielijutuista *in medias res* -aloituksen, mikä tarkoittaa suoraan aloittamista ja viittaa Horatiuksen *Ars poeticaan* [1978: 34–35]. Hän-henkilöjuttujen aloitukset eivät ole jäsennettävissä Mäntynen käyttämällä tavalla, koska Hän-henkilöjuttu on aina aloitettava suoraan asiasta – tilaa ei ole *ab ovo* -aloitukseen, jossa käytäisiin läpi muinaisia asioita (vrt. mts. 35).

Joistakin aloituksista on tarkasteltava pidempää osaa kuin pelkkää ensimmäistä virkettä, koska satunnaisissa tapauksissa ensimmäinen virke ei vielä anna aavistusta siitä, miten juttu todella alkaa. Myös Mäntynen (2003: 61–62) on havainnut tämän ongelman aloitusten analysoinnissa ja ratkaissut sen ottamalla tarpeen mukaan käsittelyyn myös ensimmäistä virkettä pidempiä jaksoja. Suurinta osaa aloituksista on kuitenkin luontevaa tarkastella ensimmäisen virkkeen kautta. Seuraavaksi perehdytään Hän-henkilöjuttujen aloitustapoihin käyttäen aineistona vuoden 2003 juttuja. Ensiksi käsitellään tapahtuma-aloituksia, sen jälkeen tarkastellaan havaintoaloituksia, sitten luonnehdintaa, referointia ja lopuksi muita, harvoin esiintyviä aloitustapoja.

6.1 Tapahtuma-aloitus

Yleinen tapa aloittaa Hän-henkilöjuttu on mennä suoraan asiaan tapahtuman kautta. Hän-henkilö tekee jotain kuvaavaa, ja sen kertoja tuo ensimmäisenä tekstissä esille. Tekeminen voi tapahtua havaitsemishetkellä tai se voi olla jo tapahtunutta. Hän-juttujen tapahtuma-aloitukset jakautuvat luontevasti preesensin ja perfektin sekä imperfektin

mukaan. Pluskvamperfektiä aloituksissa ei ole. Yksiselitteinen tapahtuma-aloitus on vuoden 2003 jutuista 14:ssä. Tämän luvun lopussa käsittelen vielä aloituksia, joissa on tapahtuma mutta myös piirteitä muista aloitustavoista.

6.1.1 Preesens ja perfekti

Preesens-aloitus vie lukijan tilanteen keskelle. Tapahtuminen on saman aikaista lukemisen kanssa. Preesens-aloituksessa on intensiteettiä:

(1)

Philip Dean polvistuu etsimään arkistolaatikon pohjalta vanhaa valokuvasarjaa. *Suomi Rules OK!* -kuvat ovat liukuneet liian syvälle. (SK 5/2003)

Esimerkissä kuvastuu Taideteollisen korkeakoulun medialaboratorion johtajan työstä yksi puoli hyvin konkreettisesti. Lukijalle ei tarvitse juurta jaksaa selittää, millä alalla ollaan ja miten jutun aihe kehystyy. Preesens on taajaan käytetty aikamuoto tapahtuma-aloituksissa:

(2)

Kolme vakavaa miestä frakeissaan marssii peräkanava auditorion etuosaan ja asettuu pöytien taakse. (SK 8/2003)

(3)

Inkeri Elomaa ottaa esille uuden, 60-vuotissyntymäpäivälahjaksi saamansa haulikon. (SK 10/2003)

(4)

Ruumisarkkutehtaan varastossa valkean arkun kansi kohoaa kuin itseksensä. Arkussa makaa **Kiti Luostarinen**. (SK 12/2003)

Esimerkissä 2 juttu alkaa lyhyellä välähdyksellä Hän-henkilön väitöstilaisuudesta. Seuraava aloitus taas aiheuttaa ristiriidan, koska haulikon ottaa esille poikkeuksellisesti naislääkäri – ei vaikkapa metsästysharrastuksellaan leveilevä miespankinjohtaja. Esimerkissä 4 tilanne on erikoinen, koska kertojan havainnossa kohdehenkilö esiintyy tuoreessa dokumenttielokuvassaan, kyse ei ole fyysisestä kohtaamisesta haastattelu-tilanteessa. Näissä kaikissa esimerkeissä tapahtuminen on näkyvää ja fyysistä, vaikka

niiden (konstruoidusta) luonteesta voi olla monta mieltä. Haastattelu tuskin on alkanut siten, miten juttu alkaa.

Preesensin lisäksi tapahtuma-aloituksessa käytetään myös menneen ajan tempuksia. Perfektillä alkavassa jutussa tilanne kehystetään laajemmin kuin preesensillä alkavassa, koska jotain on jo tapahtunut ennen jutun alkamista. Seuraavassa esimerkissä menneellä perustellaan tapahtumien tuleva kulku:

(5)

Asko Sahlbergin ryypypuutkea on kestänyt pari viikkoa. Göteborgilaisen hotellin aulassa hän pyytää lounaan sijaan päästä oluelle. (SK 14/2003)

Henkilö tuodaan tekstiin suoraan ryypypuutkesta, joten tarinan kulku on sen mukainen. Tapahtuma-aluksi esimerkin tekee se, että teksti etenee suoraviivaisesti ravintolaan ilman muuta kontekstualisointia. Aineiston toisessa perfektialoituksessa johdanto on laajempi, mutta teksti etenee todelliseen tilanteeseen:

(6)

Bengt Pohjanen, 58, on järjestänyt lehdistötilaisuuden. Hän on julkaissut taas uuden kirjan, *Trevliga Djävlar (Hauskat pirut)* sekä vielä äänikirjana meänkielisen suosituksen *Väylävarren-trilogiansa Mettäperän pyhät, Meänmaan manalaiset*. (SK 19/2003)

Perfektillä aloitetussa Hän-henkilöjutussa teksti etenee alun jälkeen tilanteeseen, joka tapahtuu tekstin tapahtumahetkellä.

6.1.2 Imperfekti ja pluskvamperfektin puuttuminen

Hän-henkilöjutussa tapahtuma-aloitus voi olla myös toisenlainen. Imperfektillä alkavassa jutussa tapahtunutta käytetään toisella tavalla kehystämään jutussa kerrottavia asioita. Niissä tapahtuminen on vähintään yhtä konkreettista kuin preesensillä alkavissa jutuissa:

(7)

Kun Yhdysvaltain hyökkäys Irakiin alkoi näyttää vääjämättömältä, valkeakoskelainen **Esa Mäkinen** sai viestin. (SK 15/2003)

(8)

Kolmetoistavuotiaana **Mariko Pajalahti** päätti lävistää napansa. (SK 16–17/2003)

(9)

Putket repsottivat ja johdot roikkuivat salin katosta. Väitöstilaisuuden puitteet Strasbourgissa olivat sangen vaatimattomat, mutta se ei lieventänyt **Susanna Lindbergin** jännitystä. (SK 22/2003)

(10)

Kun **Jaakko Heinimäki**, 38, istui Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä Aatamin puvussa, hänen ystävänsä, Turun arkkihiippakunnan pääsihteeri **Kaarlo Kalliala** oli onnittelemaisillaan Heinimäkeä kivasta karvoituksesta. (SK 23/2003)

(11)

Talvella 1985 Helsingin kauppakorkeakoulun opiskelija **Jukka-Pekka Siili** joutui tiukan paikan eteen. (SK 43/2003)

(12)

Neljä vuotta sitten **Riikka Ala-Harja** piti taidegalleriaa Iso Roobertinkadulla Helsingissä. Eräänä päivänä sisään käveli naapuriliikkeessä strippaava musta nainen. (SK 47/2003)

Imperfektillä alkavissa Hän-henkilöjutuissa palataan johonkin jutun kannalta olennaiseen tapahtumaan menneisyydessä. Kyse on voi olla henkilön lähimenneisyydestä tai jostain ammin lapsuudessa tapahtuneesta. Yleensä aloituksen imperfektillä tiivistetään käännekohta. Tohtorille (9) se on väitöstilaisuus, papille (10) se on esiintyminen alasti julkisuudessa, taiteilijalle (12) uuden teoksen aiheen syntyhetki. Vuonna 2003 Suomen Kuvalehden journalistipalkinnon saaneista tehdyt Hän-henkilöjutut alkavat luonnollisesti tilanteella, josta edetään johdonmukaisesti palkintoon. Maila-Katriina Tuominen loi maahanmuuttajille omat sivut Aamulehteen, Pekka Ervasti selvitti Irak-vuodon. Hän-henkilöjuttu aloitetaan näiden tapahtumien kertomisella imperfektissä:

(13)

Joulukuun kuudentena 1999 tanssittiin vuosituhatosen viimeistä itsenäisyyspäivää Linnan kristallivaloissa.

Samaan aikaa Tampereella pienessä piirissä oli erityinen syy juhlaan. *Aamulehti* oli julkaissut maahanmuuttajien kirjoittaman sivun, ensimmäisen laatuaan Suomessa. (SK 49/2003₁)

(14)

Ilta-Sanomien toimittaja **Pekka Ervasti**, 48, seurasi 6. maaliskuuta MTV3:n vaalikeskustelua korvat höröllä. (SK 49/2003₂)

Pluskvamperfektiä ei käytetä aloituksissa ainakaan vuoden 2003 Hän-henkilöjuttujen perusteella. Jos asiaa katsotaan lehtikielen laajemman tempuskehityksen kautta, voidaan ajatella, että sanomalehtikielen muutokset liittotempuksista yksittäistempuksiin vaikuttavat myös aikakauslehtien kieleen (ks. Pallaskallio 2003). Näin suppean aineiston pohjalta ei tietenkään laajaa yleistystä voi tehdä, mutta Pallaskallion (mts. 43) mainitsema tendenssi (uutis)kertojan luopumisesta kaikkietävyyydestään saattaa vaikuttaa myös Hän-henkilöjutuissa. Pluskvamperfekti voisi Hän-jutun aloituksessa korostaa, että kertoja tietää enemmän kuin lukija, eikä tällaista autoritaarista asemaa Hän-juttujen kertojalle todennäköisesti haluta.

Tapahtuma-aloitus on tyypillinen Hän-henkilöjutuissa. Konkreettisen tapauksen kertominen on vakuuttavampi aloittamisen tapa kuin henkilön ominaisuuksien luetteleminen suoralta kädeltä. Henkilöjuttuun on luotava tunnelma, ja sellainen on luotavissa nopeasti kertomalla lukijalle tapahtumasta, jossa Hän-henkilö on ollut tai on kuvitteellisesti parhaimmillaan osallisena. Tapahtuma-aloituksessa ei ole olennaista, onko kertoja ollut tapahtumahetkellä läsnä. Havaintoaloituksessa sen sijaan on.

6.2 Havaintoaloitus

Havainnon esittäminen jutun alussa ei ole kaukana tapahtuma-aloituksesta. Havaintoaloituksessa kertoja on läsnä havainnoimassa tilannetta. Tapahtuminen sinänsä ei ole olennaista, koska aloituksen tilanne voi olla staattinenkin. Havaintoaloituksen voidaan ajatella juontuvan realistisen fiktion konventioista, jossa kaunis kevätpäivä on perinteisesti liitetty henkilöiden iloiseen mielialaan ja syysmyrsky vastaavasti ahdistukseen ja pelkoon (ks. Kantokorpi 1990: 137). Näitä konventioita voidaan journalistisissa teksteissä tietysti myös parodioida. Hän-henkilöjuttujen havaintoaloitukset voidaan jakaa vuoden 2003 juttuja aineistona käyttäen kolmeen kategoriaan: aikaan ja paikkaan

kiinnittyvään havaintoon, pelkästään paikkaan kiinnittyvään havaintoon sekä henkilöön liittyvään havaintoon.

6.2.1 Aika-paikka-aloitus

Havaintoaloituksista aika-paikka-aloitus luo tekstiin voimakkaasti tunnelmaa. Tilanne kiinnittyy konkreettisesti, havainnoiva kertoja vie lukijan lähelle kohdetta. Aloitukset voisivat olla novellien aloituksia, sen verran kaunokirjallisia ne ovat:

(15)

On varhainen aamu Lahden messuhallissa. Pitkä miehenroikale purkaa auton peräkärriä betonilattialle. (SK 32/2003)

(16)

Meri on musta, kello käy puolta yötä. Risteilylaiva Cinderellan käytävällä nojailee kolme pipopäistä parikymppistä nuorta miestä. (SK 36/2003)

(17)

On synkkä ja myrskyinen ilta, mutta niin vain jostain tuulien pieksemistä pimeistä tuusulalainen taksi löytää perille Väinö Linnan lukion pihaan Urjalan asemansseudulla. (SK 51–52/2003)

Esimerkeistä viimeisen alku viittaa sarjakuvasanikari Resson *Oli synkkä ja myrskyinen yö* -aloitukseen, mitä tämä käyttää aina alkaessaan kirjoittaa. Fiktioon luodaan siis myös näkyvä intertekstuaalinen suhde. Aloitukset 15 ja 17 rakentuvat eräänlaisen subjektittomuuden varaan: toisessa *on aamu* ja toisessa *on ilta*, ja sen jälkeen määritetään sijainti. Tällaiset ovat Hakulisen ja Karlssonin (1995: 171–172) mukaan ”puolittain kangistuneita ja idiomintapaisia”, ja niiden lauseenjäseniä on ongelmallista luokitella. Tässä mielessä voidaan siis väittää, että mainitut aloitukset ovat hyvin konventionaalistuneita. Aloituksessa 16 on sen sijaan selvä predikatiivilause alussa, ja sen jälkeen vasta määritellään aika. Nämä aloitukset ovat havaintoja tilanteista, ja jokaisessa toinen virke tuo jo tekijöitä mukaan kuvaan.

6.2.2 Paikka-aloitus

Paikka-aloitus on aika-paikkaa huomattavasti geneerisempi. Aloitus voi olla viileästi vaikka vain kolme peräkkäistä propria:

(18)

Suurkirkko. Valtioneuvoston linna. Senaatintori.

Näköala **Riitta Nikulan** työhuoneesta vetää hiljaiseksi: näin paljon valtaa, historiaa ja arvokasta rakentamista yhdellä silmäyksellä. (SK 21/2003)

Eleetön paikka-aloitus tuo tekstiin arvokkuutta. Aika-paikka-aloituksilla alkavat Hänjutut käsittelevät asunnottomien toiminnanjohtajaa, laulajaa ja kirjailijaa, kun vastavasti paikka-aloituksia käytetään akateemisesti ansioituneita käsittelevissä jutuissa. Viittausta ajankohtaan ei kuitenkaan peiteillä, kuten seuraavasta esimerkistä voi havaita:

(19)

Pieni Hanasaari Helsingin ja Espoon rajalla kylpee syksyisessä väriloistossa. Rantapuustoa on harvennettu reippaasti, meri kuulaa kirkaana puna-kelta-vihreiden puiden lomasta.

Kulttuurikeskuksen johtaja **Gunvor Kronman**, 40, istuu ensimmäistä viikkoa uudessa työhuoneessaan ja ihailee muutoksen maisemaa. SK 45/2003)

Esimerkeissä 18 ja 19 on hienoista kaikua haastattelutilanteeseen liittyvästä ns. skene-aloituksesta, josta mainittiin tämän luvun alussa. Molemmissa esimerkeissä havainnoidaan henkilön työhuonetta, lähinnä näkymää huoneen ikkunasta. Paikka-aloituksessa voidaan lähteä liikkeelle myös saapumisesta haastattelupaikalle:

(20)

Kun saapuu etelästä Jyväskylään, järven rannalla näkyy suuri valkoinen rakennus.

”Tässä oli aiemmin pusikkoa”, psykologian professori **Lea Pulkkinen** sanoo rakennuksen aulassa. (SK 46/2003)

Nollapersoonalla häivytetään havainnoija, koska geneerisyydelle on sijansa: kuka tahansa voisi nähdä saman saapuessaan Jyväskylään. Esimerkissä 18 näköala Riitta Nikulan työhuoneesta vetää havainnoijan hiljaiseksi, ja jälleen käytetään nollapersoonaa. Havainnosta kertova uskoo, että muutkin menisivät näystä hiljaiseksi yhtä lailla,

ja perustelee asian tiedollisesti viittaamalla valtaa, historiaan ja rakentamiseen. Paikka-aloitus tuo lukijan Hän-henkilön luokse, mutta etäisemmin kuin aika-paikan avulla voitaisiin tuoda.

6.2.3 Henkilöhavaintoaloitus

Henkilöhavainto on muista havaintoaloituksen lajeista poikkeava. Siinä ajalla ja paikalla ei ole sijaa, koska havainto liittyy kokonaisuudessaan Hän-henkilöön. Havainnoija kertoo henkilön ulkoisesta olemuksesta:

(21)

Aarno Lammen, 77, suupielissä nykii nauru. Tapasiko hän sotaveteraanin, joka tahtoi päästä jonon ohi hedelmäpeliä hakkaamaan? (SK 18/2003)

(22)

Hänellä on hopeapäinen keppi. Se voisi olla Ukon peruja mutta on kuitenkin **Hanna Tarkan** isoisän, kansanedustaja **Salomo Savolaisen** keppi. (SK 38/2003)

Aika-paikka-aloitus ja paikka-aloitus esittelevät aluksi tilan, johon henkilö asetetaan, mutta henkilöhavaintoaloituksessa tilan täyttää henkilö itse. Edellisessä esimerkissä henkilön suupielissä nykivä nauru kuvastaa henkilön luonnetta. Jälkimmäisessä hopeapäinen keppi luonnehtii henkilön olemusta. Molemmissa havainnoidaan henkilöä näkyvien piirteiden avulla, mutta samaan sarjaan voisivat sopia myös esimerkiksi henkilön puheääntä kuvailevat aloitukset.

Havaintoaloitus on rauhallisempi kuin tapahtuma-aloitus, koska se antaa lukijalle ainakin yhden virkkeen verran enemmän tilaa tulla mukaan. Aika-paikka-aloituksen funktio on tuoda henkilö hyvin lähelle, paikka-aloituksen taas pitää henkilö hieman etäämmällä. Henkilöhavaintoaloituksessa havainnon kohteena olevaa henkilöä kuvailaan luonnehtivasti, ja sillä perusteella esimerkit 21 ja 22 ole kovin kaukana seuraavasta aloitusten tyypistä, luonnehtivasta aloituksesta. Henkilöhavaintoaloituksiksi ne kuitenkin tekee havainnon geneerisyys – saman havainnon voisi tehdä samalla hetkellä kuka vain. Samanlaista luonnehdintaa ei sen sijaan voisi, koska niissä tarvitaan taustatietoa.

6.3 Luonnehtiva aloitus

Luonnehdinta on subjektiivinen tapa aloittaa Hän-henkilöjuttu. Luonnehtiva aloitus muistuttaa monin paikoin havainnointia, mutta tieto suodattuu korosteisesti havainnoijan kautta. Luonnehtiva aloitus voi olla lyhyt, ytimekäs ja vailla suurempia perusteluja:

(23)

Yrittäjän näköinen mies. (SK 6/2003)

Laajemmalti luonnehdinta voi olla kertojan mielipide tai kertojan kannanotto muiden mielipiteisiin. Luonnehtiva aloitus tukeutuu vaikutelmaan, joka muodostuu taustatiedon varassa tai äkillisenä impressiona. Seuraavista esimerkeistä jälkimmäisessä jopa käytetään *luonnehtia*-verbiä:

(24)

Voi vain ihmetellä, miten oikeassa **Christian Moustgaardin** tuttavat ovat: vaikka mies on tottunut ohjaamaan suuria joukkoja, hän vaikuttaa hyvin ujolta. (SK 11/2003)

(25)

Jos ei olisi kliseetä savokarjalaisesta seurallisesta ihmistyyppistä, se varmaan keksittäisiin luonnehtimaan liikenne- ja viestintäministeri **Leena Luhtasta**. (SK 20/2003)

Esimerkeissä subjektiivisuutta kierretään käyttämällä nollapersoonaa (24) ja passiivia (25). Esimerkissä 24 vaikutelmasta on vastuussa kuitenkin lopuksi kertoja. Molemmissa aloituksissa ollaan selvästi tilanteessa. Toinenlainen luonnehtimisen tapa on ajallinen yhteenveto (vrt. Chatman 1978: 222–225):

(26)

Laila Snellman, 47, on elänyt tuulisissa paikoissa myrskyn puhkeamisen aikaan. (SK 40/2003)

Aloituksessa voi kuvata henkilöä hänen menneisyytensä kautta. Edellä mainitussa esimerkissä teksti jatkuu seuraavassa kappaleessa retrospektiolla. Luonnehdinnalla tiivistetään hänen elämäntyylään. Tapahtuma-aloituksesta sen erottaa geneerisyys: aloituksen kirjaimellinen tulkinta olisi absurdi. Kertoja on ottanut vapauden kuvailla

henkilöä, eikä tilanne ole keskeistä luonnehtivassa aloituksessa. Referointialoituksessa vastaavasti aloitetaan yleensä suoraan tilanteesta – mikäli puhe mielletään tilanteeksi.

6.4 Referointialoitus

Referointialoitukseksi nimitän kaikkia niitä aloitustapoja, joissa teksti alkaa jonkun henkilön suoralla tai epäsuoralla lainaamisella. Tapa on yleinen Hän-henkilöjutuissa: vuoden 2003 aloituksista peräti 11 on referointialoituksia. Tavallisinta on aloittaa Hän-henkilön siteeraamisella, johtolauseen kanssa tai ilman sitä:

(27)

”Minä olen hirvittävän isänmaallinen ihminen.” (SK 3/2003)

(28)

”Kyllä tämä homma miestä syö. Varsinkin syksy otti koville”, myöntää **Lauri A. Laitinen**, Husin eli Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin toimitusjohtaja. (SK 7/2003)

Kun Hän-juttu aloitetaan referoinnilla, saadaan aikaan haastattelun tuntu. Siinä mielessä erikoista on, että haastateltava todella vastaa kysymykseen, jota ei ole esitetty. Esimerkissä 27 on kyse perinteisen suomalaisen tuotteen myymisestä ulkomaille ja esimerkissä 28 HUSin talousvaikeuksista. Molemmat ovat yhdenlaisia uutiskärkiä (ks. Bruun, Koskimies & Tervonen 1989: 155). Aloittamisen tapa on harvinainen Hän-henkilöjutuissa, mutta kuvastaa erityisen hyvin sitä, miten juttu voidaan aloittaa vastauksella yleisesti kiinnostavaan, ikään kuin ilmassa leijuvaan kysymykseen. Hän-henkilöjuttu voidaan aloittaa myös jonkun muun kuin käsiteltävän henkilön lausahduksella:

(29)

”Mission impossible – mahdoton tehtävä”, tyrmäsivät ulkoministeriön virkamiehet, kun he pari vuotta sitten kuulivat, että Suomesta etsitään Ety-järjestölle edustajaa Tsetseniaan. (SK 9/2003)

Edellä mainitussa aloituksessa lainauksen evidentiaalisuus on kyseenalainen, koska lähdettä ei yksilöidä. Harvoin suomalaiset virkamiehet vastaavat monikossa, ensin englanniksi ja sitten suomeksi. Lausahdus on kuitenkin motivoitu jutun aloitukseksi,

koska se tiivistää ristiriidan, joka jutussa puretaan. Suoran esityksen lisäksi referointialoituksessa voidaan käyttää myös epäsuoraa esitystä:

(30)

Ihmisen pää on kuin tietokoneen kovalevy, väittää **Saara Lampelo**. (SK 13/2003)

Epäsuorassa esityksessä ilmauksen sanamuoto ei ole haastateltavalta, vaan siinä kertoja tulkitsee haastateltua ja tiivistää tämän sanomisia. Referoinnista on kuitenkin kyse. Referointialoituksissa on usein terävyyttä, jota olisi muuten mahdotonta tekstiin tuoda. Affektiivisuutta lisätään huutomerkeillä:

(31)

”Varokaa, olen **Jaakko Ilkan** jälkeläinen!” (SK 24/2003)

(32)

Jasper Pääkkönen on maailman ihanin poika eikä kukaan voi rakastaa häntä enempää kuin minä. (nimimerkki Jasperin palvoja internetin keskusteluryhmässä 1999) (SK 29/2003)

(33)

”Anssi sä oot nero!”

Levy-yhtiön tuotantopäällikön sähköpostiviesti tuntui varmasti makealta. Anssi Kelalla oli takanaan vuosikausia tuloksetonta yrittämistä, mutta nyt, keväällä 1999, palaset tuntuivat loksahdavan kohdalleen. (SK 30/2003)

Aloitus 32 on poikkeuksellinen. Jutussa käsitellään nuorta näyttelijää, jonka ihailijat käyvät keskustelua Internetissä. Kyseinen juttu rakentuu netistä poimittujen anonyymien tai nimimerkkien takaa kirjoitettujen sitaattien varaan. Aloituksessa ulkopuolisen kommentin avulla asetetaan jutulle raamit. Tavallisuudesta poikkeava on myös seuraava aloitus:

(34)

”Mä hallihen ton!” hän sanoi pikkupoikana asiaan kuin asiaan. (SK 33/2003)

Siinä suora esitys on pikkupojan suusta, sanottu joskus aikoja sitten. Lainauksen on referoinut joku, luultavasti Hän-henkilön isä tai tämä itse. Aloituksessa lausahdus on

asetettu uuteen kontekstiin. Murteellisuus ja huutomerkki tekevät aloituksen affektiiviseksi, ja affektiivisuutta hyödynnetään tuossa jutussa myöhemminkin. Vuoden 2003 referointialoituksissa riittää variaatioita lainaamisen tavoista:

(35)

”Tämä on jonkinlaista terapiaa. Pystyy irrottautumaan kaikesta muusta.”

Kari Ljungberg on nostanut helikopterin 400 metrin korkeuteen Helsingin edustalla. (SK 35/2003)

(36)

”Hohtavan siniset loputtomat jääluolasokkelot ovat kuin unelman kaunis satumaa”, kirjoitti **Paula Kankaanpää** matkakuvauksessaan Alaskasta opiskelijatyttönä 1984. (SK 37/2003)

(37)

Vaimo **Irma** sanoo puhelimesta, ettei se kaukana ole. ”Hannu on pihalla kuvaamassa närhiä.” No jo on. (SK 42/2003)

Esimerkissä 35 nostetaan jälleen kuvaava lausahdus kärkeen. Esimerkissä 36 taas lainataan haastateltavan 19 vuoden takaista kirjallista matkakuvausta. Viimeisessä esimerkissä hyödynnetään epäsuoraa esitystä, jota seuraa jatkona suora esitys ja kertojan kommentti. Referointialoituksissa päästään tilanteen keskelle ja Hän-henkilölle annetaan usein heti jutun alusta lähtien tilaa, toisin kuin monissa muissa aloitustavoissa.

6.5 Yleistys, kysymys ja käsky aloituksina

Edellä käsitellyjä aloittamistapoja harvinaisempia ovat yleistys, kysymys ja käsky. Niistä vuonna 2003 oli vähän esimerkkitapauksia, mutta koska tavat ovat niin tunnistettavia ja yksiselitteisiä, esittelen ne lyhyesti. Yleistyksiä on kaksi:

(38)

On yritysjohtajia, jotka viihtyvät otsikoissa. (SK 39/2003)

(39)

Suomessa on helppo olla patriootti. (SK 48/2003)

Kannanotot ovat subjektiivisia ja perustuvat kertojan maailmantietoon. Aloituksessa 38 kyse on Maskun Kalustetalon omistajasta Toivo Sukarista, joka ei viihdy otsikoissa. Aloitus 39 taas pohjautuu sodanjälkeisen sukupolven tuntoihin, joista kertojalla on mielikuva. Yleistyksissä kuvastuu Hän-henkilöjutun periaatteellinen lähtökohta risti-riitojen hakemisesta ja asioiden tuomisesta uuteen valoon. Erityisesti jälkimmäinen yleistys luo heti tekstin alkuun näkemyksen, johon koko jutussa otetaan kantaa.

Yhden jutun alussa esitetään kysymys. Samaa asiaa käsitellään jo jutun ingressissä. Urakehitystä pidetään niin huimaavana, että kysymyksellä pyritään nostamaan henkilöä alusta alkaen massiivisiin mittasuhteisiin:

(40)

Miten peruskoulun luokanopettaja **Jan Hultin** nousi kansainvälisesti kuuluisan Savonlinnan oopperafestivaalin johtajaksi? (SK 25–26/2003)

Kysymys esitetään niin, että lukija joutuu miettimään sitä ja hakemaan vastausta itse jutusta. Vielä suurempi tapa vaikuttaa lukijaan on käsky:

(41)

Pane silmät kiinni. (SK 44/2003)

Aloituksessa on koominen paradoksi, mikäli se luetaan kirjaimellisesti eli totellen käskyä. Aloituslauseen jälkeen lukijaa kuitenkin edelleen käsketään, muun muassa ajattelemaan kaitafilmiä 1970-luvulta. Käsky on vaikea aloitustapa, koska se ei voi olla liian tunkeileva, eikä lukija voi lehteä lukiessaan paljon muuta tehdä kuin keskittyä lukemiseen.

6.6 Aloitusten moninaisuus

Kaikki aloitukset eivät sovi luokitteluun. Tässä luvussa ei ole edes tarkoituksena luoda kaiken kattavaa lokerointijärjestelmää, johon Hän-henkilöjuttujen aloitukset voitaisiin pusertaa. Hän-henkilöjutun kirjoittaminen on tekstilajisidonnaista, ja tekstilajissa on keskustaan ja periferiaan kuuluvia ulottuvuuksia. Jutussa voi olla poikkeuksellinen alku,

mutta sitten teksti voi jatkua hyvinkin tavanomaisesti. Toisaalta aloitus voi olla hyvin konventionaalinen, vaikka teksti olisi hyvin erikoista tekstilajin mittapuulla.

Aloitustavat voivat hybridisoitua. Niissä on piirteitä useammasta tyypestä, eikä ole mitään mieltä lokeroita aloitusta johonkin tyyppiin ja esittää varausta, että aloitus voisi olla mielleltävissä myös joksikin toiseksi tyyppiä. Tässä esimerkki hybridialoituksesta:

(42)

Jo kaukaa erottaa harmaapartaisen miehen, josta ei voi erehtyä: Kansallisteatterin edessä seisoo näyttelijä **Ismo Kallio**, joka täytti joulukuussa 67 vuotta. (SK 1/2003)

Kyseessä on tapahtuma, jossa Hän-henkilöä Kansallisteatterin edessä lähestynyt havainnoi tätä harmaapartaiseksi mieheksi ja luonnehtii samalla, ettei näystä voi erehtyä. Mukana on myös tieto siitä, että henkilö täytti joulukuussa 67 vuotta. Nolla-persoonaa geneeristää tapahtuman; kertoja ei eksplikoi itseään, vaikka on selvästi läsnä. Näin monitahoista aloitusta olisi mahdotonta asettaa yksiselitteisesti mihinkään kategoriaan. Samaa moniulotteisuutta on seuraavissa esimerkeissä:

(43)

Elokuvaohjaaja **Markku Lehmuskallio** on taas matkalla Siperiaan. Talven ja kevään aikana on tarkoitus kuvata hänen elämänkumppaninsa **Anastasia Lapsuin** käsikirjoittama näytelmäelokuva *Jumalan morsian*. (SK 2/2003)

(44)

Kun **Eppu Nuotio** oli vielä **Eija-Riitta Silvennoinen**, hänen lapsuuden lempileikki-paikkojaan oli Iisalmen sairaalan ruumishuoneen luiska. (SK 4/2003)

Esimerkissä 43 on periaatteessa kyse tapahtumasta, joka on kuitenkin niin pitkäkestoinen ja ajankohdaltaan epämääräinen, ettei sitä voi luontevasti määrittellä tapahtuma-aloitukseksi. Se, että Lehmuskallio on taas matkalla Siperiaan, tuo aloitukseen myös yleistyksen. Esimerkissä 44 yhdistetään tieto henkilön tyttönimestä tietoon siitä, mikä on ollut tämän lempileikkipaikkoja lapsuudessa. Tiedot eivät voi olla peräisin juuri muualta kuin henkilöltä itseltään, joten siinä mielessä aloitusta voidaan ajatella myös epäsuorana esityksenä – poikkeuksellisesti kolmannessa persoonassa. Aloituksissa henkilö voidaan kehystää monin tavoin:

(45)

Heinolan kaupunginmuseon johtaja **Kari-Paavo Kokki** istuu taidemuseon takahuoneessa posliinisten figuriinien, ampiasvyötäröisten paimenettarien, metsästäjien ja pulleiden puttojen keskellä. Hän on iloinen. (SK 27/2003)

(46)

Alpo Suhosella on kolme erilaista Poria.

Ensimmäinen on se, johon 14-vuotias koulupoika muutti Kankaanpäästä, maalta porilaisesta näkökulmasta katsoen. (SK 28/2003)

Esimerkissä 45 henkilö istuu taidemuseon takahuoneessa, ja aloitus on hieman tapahtuma-aloituksen luonteinen. Tosin tilanne on täysin staattinen, mitään ei tapahdu. Toinen virke on havainnointia, joka oikeastaan tuo huoneen sanallisen inventaarin uuteen valoon: museo on saanut lahjoituksen, jonka keskellä johtaja iloisena istuu. Esimerkki 46 on monimutkainen, koska siitä on mahdotonta erottaa, ovatko ”kolme erilaista Poria” kertojan vai henkilön luokittelua. Entä pitäisikö aloituksessa nähdä myös luonnehdintaa, jonkinlaista henkilön yksipuolisuuden rikkomista? Jos esimerkki 46 on huomattavan monitahoinen, seuraava esimerkki on lähes kaleidoskooppinen:

(47)

Yksin yössä, niin se alkaisi. Mies yössä yksin työhuoneessaan. Nojaa rentona sängynpäättyyn tietokone sylissä, odottaa että Helsinki hiljenee. Ei osaa keskittyä muussa kuin itse luomassaan hälyssä. Radio haaleana tapettina, laavalampun pohjalla nukkuu oranssia ektoplasmaa.

Se on huono elokuvan aloitus. Mutta kuten **Perttu Leppä**, 39, huomauttaa, ensimmäinen mielikuva on paras, ja siitä elokuvakäsikirjoitus kehittyy jos on kehittyäkseen. (SK 34/2003)

Ensimmäinen virke ei kerro lukijalle vielä mitään. Otsikon ja ingressin tiedot siitä, että kyseessä on henkilöjuttu elokuvaohjaajasta, antavat sentään hieman kontekstia. Esimerkissä voidaan havaita kertojan leikittelyä elokuvakäsikirjoituksen tekstilajista, ja elokuvan aloitukseksi se on kertojan mielestä huono, vaikka se onkin kelpuutettu henkilöjutun aloitukseksi. Tälläkin aloituksella on funktionsa, koska se luonnehtii Hän-henkilöä ja tämän työtapoja proosallisesti havainnoivaan tyyliin. Tietenkään havainnoinnin

totuudellisuudesta ei voi saada täyttä varmuutta, mutta teksti ohjaa voimakkaasti tulkitsemaan niin.

Referointi on joskus Hän-henkilöjuttujen aloituksissa monitahoisesti tulkittavissa. Seuraava esimerkki kuvastaa tätä ongelmaa:

(48)

Ritva Reinikka ei muista yksittäistä tapausta, joka olisi imaissut hänet ihastelemaan etäisiä maailmankolkkia. (SK 41/2003)

Esimerkin kertoja on saanut tietää, että Reinikka ei muista. Toisin kuin kaunokirjallisuuden fiktiivisessä, henkilöjutun kertojan on mahdotonta tietää henkilökohtaisia muistoja, joita haastateltava ei itse kerro. Ja tässä tapauksessa kyse on kaiken lisäksi muistojen puuttumisesta. Esimerkeissä 44, 46, 47 ja 48 referointi muistuttaa Pekka Tammen määrittelemää kertojan-henkilön diskurssia (Tammi 1992: 29–36). Tammen mukaan kertojan-henkilön diskurssissa puhujan määrittelemine on ongelmallista. Näissä esimerkeissä kertoja ikään kuin suodattaa henkilöltä saamansa tiedon oman ilmaisunsa läpi, yhdistää oman diskurssinsa henkilön diskurssiin.

Referointi voidaan yhdistää luonnehdintaan niin, että suorakaan lainaus ei tunnu soveltuvan referointialoituksen kategoriaan:

(49)

Puhelimeen hän vastaa: ”hoopee”. Se on aika minimalistinen ilmaisu, mutta samalla käy ilmi, että näyttelijälle voi soittaa aamulla puoli yhdentoista maissa saamatta kiukkukireitä vastauksia. Siis **Hannu-Pekka Björkmanille** voi soittaa. (SK 50/2003)

Esimerkki voitaisiin niputtaa myös tapahtuma-aloitukseksi, jos huomio kiinnitettäisiin ensisijaisesti puhelimeen vastaamiseen. Jos aloituksesta kuitenkin tarkastelee laajempaa jaksoa kuin pelkkää ensimmäistä virkettä, voi havaita luonnehdintaa ja yleistystä. Ei ole mielekäästä alkaa määritellä luokittelukriteereitä, koska esimerkissä yhdistyvät monet aloitustavat, haluaa niitä siinä havaita tai ei.

Hän-henkilöjuttujen aloitukset eivät ole yksiselitteisiä. Aloitukset eivät tule yhdestä muotista, vaikka jotkut tyypit ovatkin yleisempiä kuin toiset. Monitahoisia aloituksia

tarkastelemalla voi havaita, miten hyödytöntä on luoda aloituksille jäykkärajaisia kategorioita. Tekstilajin rajoista huolimatta Hän-juttujen kirjoittaminen – aloituksesta lopetukseen – on luovaa työtä, jossa konventioiden tunteminen ja tekstilajin taju ovat olennaisia, jotta kaavoja voi hallitusti rikkoa.

6.7 Aloitukset ja Hän-henkilöjutun kaava

Hän-henkilöjutuissa on vakiintuneita aloittamistapoja, kuten tässä luvussa havaittiin. Yleistä on aloittaa Hän-juttu tapahtuman selostamisella tai referoinnilla. Havainnolla alkavissa jutuissa oli nähtävissä tapoja, joihin havaintoaloitukset jakautuivat. Havainto oli kiinnittynyt joko aikaan ja paikkaa, pelkkään paikkaan tai henkilöön. Luonnehtiva aloitus on subjektiivinen, ja se nostaa esiin kertojan mielipiteen. Yleistys, kysymys ja käsky olivat harvinaisia aloitustapoja, mutta niillekin löytyi sijansa.

Aloitukset eivät kangistu kaavoihin. Vuoden 2003 Hän-henkilöjutuissa oli lukuisia aloituksia, joissa yhdistyi piirteitä mainituista aloitustavoista. Täydellinen taksonomia ei ole tavoiteltavaa, koska tekstilajia pyritään aina elävöittämään keksimällä uusia keinoja. Hän-henkilöjutuista ei ole ainakaan aloitusten perusteella nähtävissä mitään tarkka-rajaisia skeemaa. Makrorakenteiden analyysi voisi paljastaa asiasta enemmän. Myös aloitusten ja tekstikokonaisuuksien välisten suhteiden tarkastelu olisi kiintoisaa, koska siten olisi mahdollista määritellä aloitusten funktioita tarkemmin. Tämä luku on keskittynyt vain aloitusten esittelyyn ja väljärajaiseen lajitteluun.

Aloitusten lisäksi olisi mahdollista tarkastella myös lopetuksia. Niissä keinot ovat kuitenkin moninaisempia ja niiden funktiot vankemmin suhteessa tekstikokonaisuuteen. Lopetuksia tarkastellessa olisi välttämätöntä käydä lävitse koko teksti, koska loppuun tiivistyy usein koko tekstin sisältö ja siinä tuotettu konteksti. Lisäksi on vaikeaa tietää, onko lopetusta lyhennetty tekstin muokkausvaiheessa, kuten lehtiteksteille silloin tällöin tehdään.. Siksi olen keskittynyt tässä luvussa vain aloituksiin, koska niistä voi nähdä, miten teksti alkaa rakentua Hän-henkilöjutuksi. Ja vaikka Hän-henkilöjutuilla ei ole suoranaista kaavaa, niissä on kuitenkin omat säännönmukaisuutensa.

7 Lopuksi

”Maailma ei pelkästään ole sellainen kuin on. Se on sellainen joksi me sen ymmärrämme, eikö totta? Ja kun ymmärrämme jotakin, liitämme siihen aina jotakin itsestämme, eikö totta? Eikö elämästä sillä tavoin tule tarina?” – Yann Martel¹⁴

Hän-henkilöjutut tekstilajina on aihe, jonka seikkaperäinen ja aukoton selvittäminen ei olisi mahdollista edes väitöstutkimuksessa. Aineisto on laaja ja kasvaa nopeasti, mahdollisten näkökulmien määrä on liki loputon. Tämän työn perustana on ollut ajatus kartoittaa Hän-juttujen moninaisuutta ja pyrkiä hahmottamaan tekstilajia oikeastaan kahden näkökulman, kertojan roolin ja aloitusten, perusteella. Lisäksi tekstilajia on määritelty juttujen yleisten piirteiden sekä historian ja kontekstin perusteella. Visuaalisuuden ja tekstien pakollisten elementtien – kuten otsikoiden – säännönmukaisuuksien havainnoiminen on antanut tuloksia, joiden perusteella Hän-henkilöjuttujen tekstilajista on mahdollista osoittaa myös kiistämätöntä konventionaalistuneisuutta.

Tutkielman otsikointia *Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutut tekstilajina* puoltaa se, että Hän-henkilöjuttuja on todella käsitelty tekstilajina ja että tutkimuksessa on hyödynnetty laajan aineiston lisäksi likimain kaikkea lähteistöä, mitä aihealueesta on ollut saatavilla. Niiden lisäksi tekstilajin määrittämiseksi on haettu Suomen Kuvalehden toimituksen näkemyksiä haastattelujen avulla. Myös journalistiikan oppikirjojen perusteluita sille, miten toimittajan kannattaa rakentaa juttunsa, on hyödynnetty tarkasteltaessa valmiita juttuja. Juttujen kertojiin, aloituksiin ja valokuviin liittyvät painotukset tutkimuksessa perustuvat näkemykseen, jonka mukaan juuri ne ovat Hän-henkilöjuttujen tekstilajin määrittäjistä olennaisia. Valintojen subjektiivisuutta ei ole tarpeen kiistää, mutta on kuitenkin huomautettava, että painotusten valinnat ovat varmistuneet vasta useiden mahdollisten näkökulmien soveltamisyritysten jälkeen.

Nivon seuraavaksi yhteen tutkimuksen tuloksia ja pohdin niiden luotettavuutta ja yleistettävyyttä. Sen jälkeen tarkastelen mahdollisuuksia tutkimuksen laajentamiseksi.

---

¹⁴ Yann Martel 2003: *Piin elämä* [*The Life of Pi*], s. 374. Suomentanut Helena Bützow. Tammi, Helsinki.

Lopuksi esitän vielä tutkielman teon aikana syntyneitä näkemyksiä Hän-henkilöjuttujen journalistisesta merkityksestä, henkilöiden valinnan vaikeuksista ja juttujen sisällöllisistä konventioista.

7.1 Tulokset ja niiden luotettavuus

Tutkimuksen aluksi perehdyttiin Hän-henkilöjuttujen historiaan. Laajaa johdatusta aiheeseen puoltaa sekä perustutkimuksen puuttuminen että tekstilajiteorian mukaan keskeinen kontekstualisointi (esim. Bhatia 1993, Mäntynen 2003). Hän-henkilöjutut tuotetaan kontekstissa, joka määrittää niiden sisällöllisiä ja kielellisiä mahdollisuuksia. Johdatuksessa hyödynnettiin Suomen Kuvalehden toimituksen haastatteluja, jotka olisivat voineet olla luonteeltaan toisenlaista, mikäli haastateltaviksi olisi valikoitunut esimerkiksi toimittajia, joilla ei ole kovinkaan paljon kokemusta Hän-henkilöjuttujen tekemisestä. Sellaisten valitseminen olisi ollut hyvin kyseenalaista ja huonosti motivoitua.

Johdatuksen jälkeen tarkasteltiin tutkimuksen teoreettista orientaatiota. Tekstilajiteorian kenttä on monimuotoinen: useat teoreetikot painottavat täysin samoja asioita mutta hieman eri tavoin. Perusteellista teoreettisen viitekehyksen käsittelyä tutkielman alussa tukee se, että myöhemmin työssä tekstilajiteoriaan viitataan vain satunnaisesti. Syynä on teorian painottuminen makrotasolle; tekstilajiteoria sinänsä ei anna muutamia huomioita lukuun ottamatta juuri mitään konkreettisia työkaluja mikrotason tekstianalyysiin.

Perinpohjaisen johdatuksen ja teoreettisen viitekehyksen määrittelyn jälkeen syvennyttiin Hän-henkilöjuttujen tekstilajipiirteiden tarkasteluun. Hän-henkilöjutuissa kokonaisuuden merkitys tulkinnassa on keskeistä. Hän-henkilöjuttusarja on instituutio, joka nimeää itse itsensä (vrt. Swales 1990: 54–57). Tekstilajista ei vastaa yleisö vaan tekstien tuottaja, joka leimaa juttunsa Hän-logolla, samaa mallia noudattavalla otsikolla, yhtenäisyyttä noudattavalla taitolla ja kuvituksella. Kokonaisuuden jatkuminen jutusta toiseen melko samanlaisena puoltaa tekstilajin olemassaoloa – ja satunnaiset poikkeukset juttujen sisällössä ja ulkoasussa vain vahvistavat tekstilajin rajoja.

Visuaalisuus asettaa Hän-henkilöjuttujen tekstilajin raamit. Henkilöstä on jutussa pääkuva ja pieni kuva, ja molemmissa henkilö on tunnistettavissa. Vuoden 2003 Hän-juttujen mukaan on hyvin yleistä, että henkilö katsoo pääkuvassa kohti ja on siinä

väljemmin rajattu kuin pienessä kuvassa. Tavallisimmin henkilö on sijoitettu kuvan keskelle. Kressin ja van Leeuwenin visuaalisen kieliopin (1996) mukaan tarkasteltuna kuvien työnjaolla voidaan ajatella olevan oma logiikkansa: pieni kuva on sijoitettu aukeamalle, joka on täynnä tekstiä. Pienessä kuvassa ei muutenkaan voi erottelukyvyn takia olla kovin paljon yksityiskohtia, mutta kuvan sijoittaminen tekstiaukeamalle vahvistaa sääntöä entisestään. Pääkuva on Hän-henkilöjutuille ominainen. Siinä henkilö esitetään jyhkeässä koossa – 2/3 aukeamasta on suuri lehtikuva. Henkilö on kuvattu hänelle tyypillisessä ympäristössä, jota hän pääsee hallitsemaan. Tekstiä hallitsee kuitenkin kertoja, jonka armosta henkilö saa esittää jutussa näkemyksiään.

Ennako-oletus Hän-henkilöjuttujen kertojasta on heikko havaittavuus. Kertojan on oltava suoranaisesti häiritsemättä henkilöstä lukijalle muodostuvaa kuvaa. Juttusarja on nimeltään *Hän*; nimen olisi oltava *Minä ja hän*, jos kertojan rooli olisi suurempi. Näillä oletuksilla lähiluettiin yksi Hän-henkilöjuttu, joka käsitteli Toivo Sukaria, Maskun Kalustetalon toimitusjohtajaa ja monimiljonääriä (SK 39/2003). Tukeuduin analyysissä kirjallisuustieteen narratologian ajatukseen siitä, että kertoja on eri kuin tekstin fyysinen tekijä, sekä siihen, että jokainen tarina tarvitsee kertojan (esim. Chatman 1978, Rimmon-Kenan [1983] 1999, Kantokorpi 1990, Tammi 1992). Toivo Sukari -jutussa kertojan saattoi havaita yllättävän helposti: kertoja esittää kysymyksiä ja hänelle esitetään niitä, hän käskee lukijaa, huudahtaa, havainnoi kohdehenkilöä ja tapahtumaympäristöä, ottaa kantaa, esittää yhteenvetoja ja käyttää nimeämisen valtaa. Kertoja todella on tekstissä jatkuvasti läsnä, vain havaittavuuden aste vaihtelee.

Yhden Hän-henkilöjutun analyysin tuloksia sovellettiin laajempaan aineistoon ja havaittiin, että Hän-henkilöjutuissa on monenlaisia kertojia. Kertojan havaittavuuden on mielestäni oltava riippuvainen henkilöstä ja kontekstista. Aineiston 15 jutun kertojan esiintymien perusteella on pääteltävissä, että kertoja voi ottaa näkyvämmän roolin, mikäli käsiteltävä henkilö on ollut paljon esillä julkisuudessa. Vastaavasti kertojan on pysyteltävä vähemmän havaittavana, mikäli henkilö on suurelle yleisölle tuntematon. Silloin lukija saa muodostaa henkilöstä omat mielipiteensä ilman kertojan voimakkaasti tuntuvaa läsnäoloa. Tulkinta painottuu kuitenkin maailmantietoon kielitieteellisen todistettavuuden sijaan.

Kertoja-analyysin laajentamisen taustalla on ajatus sisäistekijästä (esim. Kantokorpi 1990: 147–149; Tammi 1992: 23–26), jonka määrittelen *tekstilajin kertojaksi*. Silloin liikutaan samalla abstraktiotasolla: jokainen kertoja ja jokainen teksti liittyvät suurempiin kokonaisuuksiin. Hän-henkilöjuttujen sisäistekijä paljastuu analyysissä hyvin mukautuvaksi ja siten myös vaikeasti määriteltäväksi. Selväksi tulee, että Hän-henkilöjutun sisäistekijä ei voi koskaan reaalistua kertojana asettumalla päähenkilöksi ja jättämällä itse Hän-henkilön syrjään. Vuosien 1990, 1995 ja 2000 juttujen perusteella kertojan rooli on muuttunut hyvin vähän sarjan historian aikana. Toisaalta yksittäisten juttujen avulla konstruoidun diakronian perusteella ei voi tehdä suuriakaan yleistyksiä. Joka tapauksessa väitän, että sisäistekijän reaalistuminen riippuu tekstin päämäärästä ja henkilön tunnettuudesta.

Kertojaa käsittelevien lukujen jälkeen siirryttiin vielä tarkastelemaan Hän-henkilöjuttujen aloitustapoja aineistona kaikki 49 vuoden 2003 Hän-jutut. Aloituksista hahmottuu päätyyppejä, joista keskeisiä ovat tapahtuma-aloitus ja referointialoitus. Lisäksi havaintoa ja luonnehdintaa käytettiin aloituksissa monesti. Havainto-aloituksista löytyi edelleen tyyppisiä, jotka kiinnittyivät aikaa ja paikkaa, pelkästään paikkaan tai pelkästään henkilöön. Subjektiivinen aloitustapa on luonnehtiva aloitus, jossa kertoja esittää mielipiteensä henkilöstä. Yleistys, kysymys ja käsky ovat aineiston perusteella harvinaisia aloitustapoja, mutta niitäkin käytetään ja niiden määrittelemine on yksiselitteistä. Sen sijaan vuoden 2003 Hän-henkilöjutuissa oli monia aloituksia, joissa yhdistettiin usein kahta tai kolmea aloitustapaa. Se osoittaa, ettei aloituksista kannata pyrkiä laatimaan aukotonta taksonomiaa – Hän-henkilöjutuilla ei ole kaavaa. Tekstilaji kokonaisuudessaan ja sen tärkeät elementit, ennen muuta aloitukset, pyrkivät välttämään toistuvuutta. Konventioista haetaan tukea ja samalla niistä pyritään eroon.

Tutkimustulosten luotettavuus on monimutkainen asia. Aineistolähtöisyyden ja monien teorialähteiden käyttäminen vaatii korostettua itsereflektiota, mutta silloin on vaarana jäädä tutkimaan omia valintoja analyysin kustannuksella. Kritiikin viimeinen sana on joka tapauksessa aina lukijalla. Ei liene olemassa humanistista tutkimusta, jossa tutkija-subjektin valinnat eivät vaikuttaisi kohteen havainnointiin. Jopa objektiivisilta vaikuttavat kieliopin laatiminen ja sanakirjatyö vaativat inhimillisiä valintoja siitä, mitä otetaan käsittelyyn, mitä käytetään esimerkkeinä ja mitä rajataan kokonaan pois (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1995: 17–18). Siksi en ole jumiutunut syvällisesti proble-

matisoimaan jokaista valintaa analyysissäni. Lisäksi olen työn aikana huomauttanut, että en ole soveltanut aineiston valinnassa todennäköisyyslaskentaa, vaan henkilökohtaista harkintaa.

Lukijan arvioitavaksi jää, miten hyvin tämä työ on saavuttanut tavoitteensa. Edes jokaisen jutun jokaisen sanan käsittävä kvantitatiivinen analyysi ei auttaisi määrittämään Hän-henkilöjuttuja tyhjentävästi. Vaikka esimerkiksi tietäisimme, että jokin verbin tempus on teksteissä dominoiva, se ei vielä auttaisi hahmottamaan Hän-henkilöjuttuja tekstilajina. Teksteissä on runsaasti muuttujia, ja näkökulmia voi yhteen työhön valita rajallisesti. Uskon vakaasti valitsemieni näkökulmien ja niistä saatujen tulosten relevanssiin koko aiheen kannalta. Tutkimushypoteesini on tullut todistettua mielestäni sillä, että Hän-henkilöjutuista on löytynyt sarjan nimeämisen, yhtenäisen otsikoinnin ja ulkoasun säännönmukaisuuksien kautta riittävästi piirteitä, jotta voidaan puhua Hän-henkilöjutuista omana tekstilajinaan.

Täydellinen Hän-henkilöjuttujen tekstilajin määrittely vaatisi komparatiivista tutkimusta aineistona runsaasti vastaavia henkilöjuttuja muista suomalaista aikakauslehdistä. Silloin koko *henkilöjuttu*-käsite pitäisi määrittellä hyvin tarkasti, koska käsite on tähän työhön määritelty vastaamaan nimenomaan Hän-juttuja. Komparatiivisen analyysin ongelmaksi muodostuisi juttujen yhteismitattomuus, koska eri aikakauslehdissä on erilaisia tapoja henkilön esittämiseen. Yhden näkökulman valitseminen asettaisi jutut eriarvoiseen asemaan ja vaihtoehtoisesti kaikkien näkökulmien huomioiminen ajaisi tutkimuksen täydelliseen päämäärättömyyteen. Kahden henkilöjutun vertaileminen keskenään voisi sen sijaan tuottaa kiintoisia tuloksia.

Pro gradu -tutkielmaksi tämä työ on laaja. Yleensä sanotaan, että on parempi sanoa vähästä paljon kuin paljosta vähän. Kuitenkin paljosta vähän sanomiseenkin on perusteluja silloin, kun tutkimusaiheesta ei ole sanottu vielä mitään.

7.2 Tutkimuksen laajennettavuus

Hän-henkilöjuttuja ja henkilöjuttuja yleensäkin voi lähestyä monin tavoin lingvivistisesti. Valitsin työhöni mielestäni sopivimmat näkökulmat tekstilajin määrittelyn kannalta, mutta tutkimusta voisi laajentaa miltei loputtomiin. Ennen kaikkea tässä tehtyjä

varovaisia yleistyksiä voisi pyrkiä tarkentamaan ottamalla käsittelyyn huomattavaksi laajemman aineiston. Diakronian osuus analyysseissa on ollut suhteellisen pieni, joten ajallisia muutoksia Hän-henkilöjutuissa voisi tutkia huomattavasti seikkaperäisemmin.

Toivo Sukari -jutun (SK 39/2003) analyysissä sivuttiin näkökulmien ja erityisesti fokaalisuuden kysymyksiä. Aiheesta voisi löytää kiintoisia ja Hän-henkilöjuttujen luonnetta kuvaavia esiintymiä ottamalla aineistoksi Hän-juttuja muutaman vuoden ajalta. Kaikissa jutuissa näkökulmaa ei vaihdella, mutta kun fokalisoija vaihtuu, sillä on usein jokin funktio, jota ei vielä yhden jutun perusteella ole mahdollista päätellä. Hän-henkilöjuttujen näkökulmiin voisi perehtyä tarkastelemalla referoinnin keinoja ja moniäänisyyttä. Erityisesti varhaisemmissa Hän-jutuissa (esim. 49/1995) sivullisia kommentoijia on valtavasti, ja heidän suorat ja epäsuorat esitykset täyttävät sitä tilaa, jossa myöhemmissä jutuissa on kiistatta kertoja. Saattaa olla, että *ystävät kertovat* -johtolausekin on kokenut inflaation suomalaisen aikakauslehdistön muuttuessa viime vuosien aikana suosimaan entistä lyhyempiä ja sensaationhakuisempia juttuja.

Tempuksen funktioiden tarkastelu voisi paljastaa Hän-henkilöjutuista jonkinlaisia makrorakenteita. Esimerkiksi Toivo Sukari -jutussa kronologinen jaottelu on melko selvärajainen: juttu etenee preesensissä, josta tietyissä tekstin kohdissa viitataan Sukarin menneisyyteen. Mennyt aika ei tule hallitsevaksi, mutta sen kautta valotetaan nykyhetkeä. Kronologiaa purkamalla voisi olla mahdollista hahmottaa jutuissa etuala-taustajatkumoita. Ilmeisen harvoin Hän-henkilöjuttu alkaa pitkällä retrospektiolla, mutta jutuissa kuitenkin käytetään viittausta aina jotakin tarkoitusta varten.

Makrorakenteita voisi joistakin Hän-jutuista hahmottaa myös tarkastelemalla niiden metaforia. Muun muassa Saara Lampelo -jutussa (SK 13/2003) koko tekstin jäsentäjänä toimii ontologinen metafora IHMINEN ON KONE (metaforateoriasta ks. esim. Lakoff & Johnson 1980). Juttu esimerkiksi alkaa seuraavasti: *Ihmisen pää on kuin tietokoneen kovalevy, väittää Saara Lampelo*. Metaforien avulla jäsentyviä juttuja ei tämän tutkielman aineiston perusteella ole monta, mutta satunnaisia metaforisia ilmauksia niistä voisi löytää paljon enemmän. Eri asia on, voidaanko niiden avulla saada mitään suurempia säännönmukaisuuksia selville.

Luvussa 6 käsiteltyjen Hän-henkilöjuttujen aloitusten lisäksi olisi mielenkiintoista tarkastella myös juttujen lopetuksia, kuten olen jo aiemmin maininnut. Lopetukset ovat kuitenkin niin vahvasti sidoksissa juttujen sisältöihin, että miltei väkisin jutuista olisi hahmotettava makrorakenteita lopetusten funktioiden ymmärtämiseksi. Hän-juttujen lopetukset voisi yksinkertaisesti jakaa kahteen kategoriaan: kertojan tai henkilön lopetukseen. Välimuodoksi jäisivät todennäköisesti kertojan-henkilön lopetukset, joissa äänen alkuperää ei voi tarkasti määrittää. Joka tapauksessa kertojan aloittamassa ja kertojan lopettamassa jutussa tekstin dynamiikka on todennäköisesti poikkeava verrattuna henkilön aloittamaan ja lopettamaan juttuun. Sen selvittäminen voisi auttaa ymmärtämään Hän-henkilöjuttujen ääniä ja erityisesti äänten kontrollointia.

Hän-henkilöjutuissakin käytetään valtaa. Vallankäytön tarkasteleminen jutuissa vaatisi toisenlaista tutkimusorientaatiota kuin tässä työssä on ollut. Kalliokosken (1996b: 90–92) usein siteeratun näkemyksen mukaan mikään lehtiteksti ei ole täysin vapaa ideologiasta. Näkökulman valinta, tässä tapauksessa siis laajassa mittakaavassa, määrittää jutun diskursiivisen strategian ja kertoo kielellisestä vallankäytöstä. Kriittisen diskurssi-analyysin (ks. esim. Fairclough 1992, 1997) suurin ongelma on se, että ideologioiden purkaminen luo uusia ideologisia rakennelmia. Jos kielellisen vallankäytön analyysi kertoo analysoijan vallankäytöstä, ideologioiden ketjusta tulee päättymätön – aivan kuten analyysin mahdollisista lopputuloksistakin. Hän-henkilöjutuissa kertoja usein tukee henkilön ratkaisujen oikeudenmukaisuutta, kun kyse on yritysjohtajasta (esim. SK 33/2003). Irtisanomisia käsitellään ns. väistämättömyysdiskurssin avulla, jota käyttämällä kertoja liittoutuu henkilön kanssa. Ideologioiden purkamiseen tähtäävä teksti-analyysi ajautuu helposti poliittiseksi.

Aineiston Hän-henkilöjutuista on voinut huomata, että henkilöä ei halvenneta ja että kaikki ikävätkin yksityiskohdat tämän elämästä nivoutuvat yhteen ja kääntyvät henkilön voimavaroiksi jutussa. Kokonaisuus on usein kiiltokuvamainen. Syitä miellyttävän henkilöjutun luomiseen ei tarvitse kaukaa hakea. Jutunteon perustana on monesti aito kiinnostus haastateltavaa kohtaan (Tervonen 1994: 14). Henkilöllä on jotain saavutuksia elämässään, ja menestystarinan ainekset ovat koossa. Niiden kuvailemiseen henkilöjuttu keskittyy, ja niitä myös tekstintutkijan voisi olla hedelmällistä eritellä. Jos kertoja väittää, että viestintäjohtaja *Peltolan tärkeimmät tavoitteet, toiveet ja kunnianhimo liittyvät perheeseen* (SK 33/2003), on olennaista kysyä, kenen diskurssista on todella kyse.

7.3 Ihmisiä sarjassa

Hän-henkilöjuttusarja on instituutio. Liuta erilaisia ihmisiä – miehiä ja naisia, uraohjuksia ja renttutaiteilijoita, hyväntekijöitä ja oman edun ajajia, vallanpitäjiä ja vallasta luopuneita – on kirjoitettu Hän-henkilöjuttujen muotoon. Jutun paikka ja ulkoasu on ollut ja tulee varmasti olemaan Suomen Kuvalehdessä tarkasti määritelty. Olen käynyt tätä tutkielmaa varten läpi satoja Hän-henkilöjuttuja, ja siihen nähden työn näkyvän diakronisen aspektin vähyys tuntuu suhteettomalta. Juttujen sisällöllisten säännönmukaisuuksien lingvistinen erittely on työlästä, vaikka päällisin puolin jutuissa näyttää olevan paljonkin yhteistä. Metodinen kurinalaisuus vaikeuttaa erityisesti myyttikritiikkiä, koska Hän-henkilöjutuista voisi varmasti osoittaa myyttisiä esitysstrategioita laajalti. Tarkka erittely sitä vastoin olisi miltei mahdotonta laajasta aineistosta. Olen kuitenkin painottanut tutkielmassani yksityiskohtaista lingvististä analyysia Hän-henkilöjuttujen yleisten tendenssien tarkastelun sijaan.

Mielestäni Hän-henkilöjutut ovat kuutioita. Hän-jutuissa henkilön särmät on terävöitetty ja henkilön siloisuudesta on tehty kiiltävää ja tasaista. Osa kuution tahkoista on hyvin valaistuja, osa taas jää hieman varjoon. Vähintään yksi tahko on piilossa. Henkilöä ei voi koskaan paljastaa kaikkine piirteineen ja ajatuksineen yhdessä Hän-henkilöjutussa, kuten ei missään kirjallisessa muodossa muutenkaan. Sisällöllisesti jutuissa on usein yhteistä se, että henkilön ristiriidat tempovat kuution saumoja. Mitä tunnetumpi ja vaikutusvaltaisempi henkilö, sitä vaikeampaa hänet on kirjoittaa kuutioksi.

Hän-juttujen kuutiomaisuudesta huolimatta ne eivät sarjana täysin asetu muuriksi. Aikojen myötä tapahtunut muutos on tuottanut eri kokoisia Hän-henkilöjuttuja, ja joissakin jutuissa henkilöstä on jäänyt pimentoon enemmänkin kuin vain yksi tahko. Pimeään jääneet puolet tempoilevat muuriin aukkoja, joista näkee, että Hän-henkilöjuttusarja on journalistisista teksteistä koostuva rakennelma. Se on täynnä tekijöidensä tulkintoja suomalaisista ihmisistä, jotka Suomen Kuvalehden kulloinenkin toimitus on todennut Hän-henkilöjutun arvoisiksi. Aikakauslehden on yhteisöllisyytensä luomiseksi löydettävä yhteisiä sankareita. Joskus kuitenkin voisi olla virkistävää lukea myös yhteisistä konnista.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- ARISTOTELES [1997]: *Retoriikka. Runousoppi*. Teokset 9. Suomentaneet Paavo Hohti & Päivi Myllykoski. Gaudeamus, Helsinki.
- BAHTIN [BAKHTIN] , M. M. 1986: The problem of speech genres. Teoksessa Caryl Emerson & Michael Holquist (toim.): *M. M. Bakhtin. Speech genres and other late essays*, s. 60–102. University of Texas Press, Austin.
- BAHTIN, MIHAIL 1991: *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suomentaneet Paula Nieminen & Tapani Laine. Orient Express, Helsinki.
- BAUDRILLARD, JEAN [1987] 1991: *Ekstaasi ja rivous*. [*L'autre par lui-même. Habilitation.*] Suomentanut Panu Minkkinen. Gaudeamus, Helsinki.
- 1996: *Amerikka*. Suomentanut Tiina Arppe. Loki-Kirjat, Helsinki.
- BHATIA, VIJAY K. 1993: *Analysing genre. Language use in professional settings*. Longman, London.
- BOOTH, WAYNE C. 1961: *The Rhetoric of Fiction*. The University of Chicago Press, Chicago.
- BRAX, KLAUS 2001: Imitaatiosta kommunikaatioon – laji kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa Alanko, Outi & Tiina Käkälä-Puumala (toim.): *Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä*, s. 117–123. Tietolipas 174. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- BRUUN, MIKKO, ILKKA KOSKIMIES & ILKKA TERVONEN 1989: *Uutisoppikirja*. Tammi, Helsinki.
- CAREY, JAMES W. 1989: *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. Unwin Hyman, London.
- CHATMAN, SEYMOUR 1978: *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*. Cornell University Press, London.
- DUFVA, HANNELE 2000: Miten kieltä tutkitaan kognitiivisesti: dialoginen näkökulma. Teoksessa Kajannes, Katriina & Leena Kirstinä (toim.): *Kirjallisuus, kieli ja kognitio*, s. 23–47. Yliopistopaino, Helsinki.
- EGGINS, SUZANNE & J.R. MARTIN 1997: Genres and registers of discourse. Teoksessa van Dijk, Teun A. (toim.): *Discourse as structure and process*, s. 230–256. Sage, London.
- ENKVIST, NILS ERIK 1978: *Tekstilngvistiikan peruskäsitteitä*. Toinen muuttamaton painos. Gaudeamus, Jyväskylä.

- ESKOLA, KATARINA 1989: Nykysuomalaisten suuret kertomukset. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): *Kieli, kertomus, kulttuuri*, s. 134–154. Toinen painos. Humaniora-sarja. Gaudeamus, Helsinki.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge.
- [1995] 1997: *Miten media puhuu. [Media Discourse.]* Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Vastapaino, Tampere.
- FISHWICK, MARSHALL W. 1982: *Common Culture and the Great Tradition. The Case for Renewal*. Greenwood Press, London.
- GADAMER, HANS-GEORG [1960] 1984: *Truth and Method. [Wahrheit und Methode.]* Translated and edited by Garret Barden and John Cumming. Crossroad, New York.
- GRANÖ, ANNA 2004: Treffeillä lööpin kanssa – kuinka haastattelusta tulee kertomus. Tekstianalyysi Imagen, Cityn ja Seuran haastatteluista. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HAAVISTO, SANNA, ANNE MÄNTYNEEN, TIINA ONIKKI, ERJA SAARINEN & LAURA VISAPÄÄ (toim.) 1999: *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehti-genreä etsimässä*. Kielen opissa 3. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- HAKULINEN, AULI & FRED KARLSSON 1995: *Nykysuomen lauseoppia*. 3. muuttamaton painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HALLIDAY, M.A.K. 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. Edward Arnold, London.
- 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. Edward Arnold, London.
- HANHINEVA, TEEMU 2003: Pikkupitseillä vipinää vällyihin! Iltapäivälehdien viikonvaihekannan multimediatarkastelua. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HASAN, RUQAIYA 1986: The structure of text. Teoksessa Halliday, M.A.K. & Ruqaiya Hasan: *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Deakin University, Victoria.
- 1996: Nursery tale as genre. Teoksessa Cloran, Carmel, David Butt & Geoffrey Williams (toim.): *Ways of Saying: Ways of Meaning. Selected Papers of Ruqaiya Hasan*, s. 51–72. Cassell, London.
- HEIKKILÄ, ELINA 2003: Kuva-analyysistä kuvien käytön analysoimiseen. – *Virittäjä* 107: 123–129

- HEMÁNUS, PERTTI 1990: *Journalistiikan perusteet: Johdatusta tiedotusoppiin 2*. Yliopistopaino, Helsinki.
- HORATIUS [QUINTUS HORATIUS FLACCUS] [1978]: *Ars poetica – Runotaide*. Toimittaneet Teivas Oksala ja Erkki Palmén. Gaudemus, Jyväskylä.
- HYytiäinen, NINA 2000: Aikakauslehti arjessa – merkityksiä, rooleja ja funktioita helsinkiläisen nuoren aikuisen arjessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- JURVAKAINEN, PIRJO 2000: Naisjohtajuuden rakentuminen Suomen Kuvalehdessä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- JUVONEN, MINNA 1998: Ystävättärenä aikakauslehti. Annan ja Sinä&Minän henkilöhaastattelujen vertailua. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KAJANNES, KATRIINA 2000: Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa Kajannes, Katriina & Leena Kirstinä (toim.): *Kirjallisuus, kieli ja kognitio*, s. 48–80. Yliopistopaino, Helsinki.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1991a: Keskustelu, linearisaatio ja näkökulma. Teoksessa Ihonen, Markku (toim.): *Miten valehdellaan. Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 45*, s. 157–174. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1991b: Yhtiö, laki, kielenkäyttö ja alamaiset. Lehtihaastattelun analyysia. Teoksessa Laitinen, Lea, Pirkko Nuolijärvi & Mirja Saari (toim.): *Leikkauspiste: kirjoituksia kielestä ja ihmisestä*, s. 87–106. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1996a: Johdanto. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.): *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, s. 8–36. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- 1996b: Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.): *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, s. 37–97. Kieli 9. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- 2002: Tekstilajin taju. Teoksessa Herlin, Ilona, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.): *Äidinkielen merkitykset*, s. 147–159. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KALLIOMÄKI, MINNA 1995: Miehistä voimaa ja ikuista naisellisuutta. Naisten ja miesten kielellistä luonnehdintaa aikakauslehtien henkilöjutuissa vuosina 1965 ja 1991. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Finn Lectura, Helsinki.

- KANTOKORPI, MERVI 1990: Proosan runousoppia. Teoksessa Kantokorpi, Mervi, Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari: *Runousopin perusteet*, s. 103–177. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Vammala.
- KANTOLA, KATARIINA 2002: Sopuisia ja äänekkäitä keskustelujia: Rocklehti Rumban naiskuvat. – *Tiedotustutkimus* 4–5/2003: 62–85.
- KIVIKURU, ULLAMAIJA 1996: *Vieraita lehtiä. Aikakauslehti ajan ja paikan risteyksessä*. Yliopistopaino, Helsinki.
- KOTILAINEN, LAURI 1991: *Lehdentekijän käsikirja*. Minnapress, Kuopio.
- 2003: *Parempi lehtijuttu*. Inforviestintä, Helsinki.
- KRESS, GUNTHER, REGINA LEITE-GARCÍA & THEO VAN LEEUWEN 1997: Discourse Semiotics. Teoksessa van Dijk, Teun A. (toim.): *Discourse as structure and process*, s. 257–291. Sage, London.
- KRESS, GUNTHER & THEO VAN LEEUWEN 1996: *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge, London.
- KUKKASJÄRVI, SUVI 2003: Kieli ja tunteet. Affektiivisuus aikakauslehtiteksteissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KUNELIUS, RISTO 1998: *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY, Porvoo.
- KUUSAMO, ALTTI 1990: *Kuvien edessä. Esseitä kuvien semiotiikasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- KUUTTI, HEIKKI 1994: *Journalistiikan sanasto*. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoonaa. – *Virittäjä* 99: 337–358.
- LAKOFF, GEORGE & MARK JOHNSON 1980: *Metaphors We Live By*. Chicago University Press, Chicago.
- LASSILA, MARIA 2001: Faktaa fiktion keinoin. Nonfiktiota Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä ja Imagessa. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos. (Ladattavissa pdf-muodossa Internet-osoitteessa <<http://kirjasto.jyu.fi/showtext.php?lang=fin&keyword=kokoelmat-opinnaytteet>>.)
- LEHTONEN, MIKKO 2000: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Vastapaino, Tampere.
- LEINO, PENTTI 1999: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

- LEINO-KAUKIAINEN, PIRKKO 1992: Aikakauslehdistön itsenäistymisvuodet 1918–1955. Teoksessa Tommila, Päiviö (päätoim.): *Suomen lehdistön historia, osa 10. Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat*, s. 179–288. Kustannuskiila, Kuopio.
- LUNDBERG, TOM 1992: *Tuhannen taalan juttu: Näin sen kirjoitat*. Weilin+Göös, Jyväskylä.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2002: M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede. Teoksessa Dufva, Hannele & Mika Lähteenmäki (toim.): *Kielitieteen klassikoita. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä*, s. 89–123. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- MALMELIN, NANDO 2003: *Mainonnan lukutaito: mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä*. Gaudeamus, Helsinki.
- MALMBERG, ILKKA 1998: Uroot ja naaraat – Journalismin kaksi tiedonintressiä. Teoksessa Kantola, Anu & Tuomo Mörä (toim.): *Journalismia! Journalismia?*, s. 41–52. WSOY, Porvoo.
- MCKAY, JENNY 2000: *The Magazines Handbook*. Routledge, London.
- MIETTINEN, JORMA 1988: *Toimitustyö: Journalistiksi suunnistautuvan oppikirja*. Toinen painos. Yliopistopaino, Hämeenlinna.
- MORING, INKA 1998: Tee se itse -teoria. Grounded theory mediatutkijan työkaluna. Teoksessa Kantola, Anu, Inka Moring & Esa Väliaverronen (toim.): *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, s. 229–258. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Tampere.
- MÄNTYNEN, ANNE 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MÖRÄ, TUOMO 1996: Journalistit rutiinien verkossa. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Ullamaija Kivikuru & Merja Ukkola (toim.): *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*, s. 105–116. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Jyväskylä.
- OKKONEN, ANTERO 1974: *Toimittajan työ I*. Hämeenlinna, Karisto.
- ONIKKI, TIINA 1994: Skeema merkitysrakenteen ja taustatiedon kuvauksessa. Teoksessa Leino, Pentti & Tiina Onikki (toim.): *Näkökulmia polysemiaan*, s. 70–138. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- PALLASKALLIO, RITVA 2003: Uutisaika. Finiittiverbien aikamuodoista katastrofiuutisissa 1892–1994. – *Virittäjä* 107: 27–45.
- PALTRIDGE, BRIAN 1997: *Genre, frames and writing in research settings*. Benjamins, Amsterdam (Philadelphia).

- PENEFF, JEAN 1990: Myths in life stories. Teoksessa Samuel, Raphael & Paul Thompson (toim.): *The Myths We Live By*, s. 36–48. Routledge, London.
- PIETILÄ, VEIKKO 1991: Onko narratologia vihreämpää aidan journalistiselta puolelta? Teoksessa Ihonen, Markku (toim.): *Miten valehdellaan. Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 45*, s. 175–191. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PLATON [1999]: *Teokset. Osa 4: Valtio*. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki.
- PS = Suomen kielen perussanakirja I–III. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki 1990–1994.
- RAHM, HENRIK 2001: *Journalistikens anatomi. Analyser av genrer och textmönster i fem strejkbevakningar i svensk dagpress 1879–1996*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 58. Lund Universitet, Lund.
- RIDELL, SEIJA 1993: Vieraan puheen vilinässä. Romaani ja uutinen bahtinilaisen poetiikan näkökulmasta. Teoksessa Ahokas, Pirjo & Lea Rojola (toim.): *Toiseuden politiikat*, s. 85–102. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 47. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1994: *Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 82/1994. Tampereen yliopisto, Tampere.
- RIIKONEN, MATTI 1995: Referaatin relevanssi Suomen kuvalehden teksteissä. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- RIMMON-KENAN, SHLOMITH [1983] 1991: *Kertomuksen poetiikka. [Narrative Fiction: Contemporary Poetics.]* Suomentanut Auli Viikari. Tietolipas 123. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RÄTY, PANU 1998: Henkilökuva ajan kuvana. Teoksessa Kantola, Anu & Tuomo Mörä (toim.): *Journalismia! Journalismia?*, s. 137–150. WSOY, Porvoo.
- SAARINEN, ERJA 1999: Kvantitatiivinen silmäkääntötempu ja miten se tehdään. Määrien retoriikkaa Suomen Kuvalehdessä. Teoksessa Haavisto, Jaana ym. (toim.): *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä*, s. 140–166. Kielen opissa 3. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- SAARINEN, ESA 1985: *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. WSOY, Juva.
- SALMI, J.W. & EDWIN LINKOMIES 1990: *Latinalais-suomalainen sanakirja*. 13. painos. Otava, Keuruu.

- SAMUEL, RAPHAEL & PAUL THOMPSON 1990: Introduction. Teoksessa Samuel, Raphael & Paul Thompson (toim.): *The Myths We Live By*, s. 1–22. Routledge, London.
- SAUKKONEN, PAULI 1984: *Mistä tyylä syntyy?* WSOY, Juva.
- 2001: *Maailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Yliopistopaino, Helsinki.
- SCHUDSON, MICHAEL 1995: *The Power of News*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- SEPPÄNEN, JANNE 2001: *Katseen voima: Kohti visuaalista lukutaitoa*. Vastapaino, Tampere.
- SIKALA, ANNA-LEENA 1989: Kertomus, kerronta, kulttuuri. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): *Kieli, kertomus, kulttuuri*, s. 98–117. Toinen painos. Humaniorasarja. Gaudeamus, Helsinki.
- SIIVONEN, JONITA 1999: *Stor Anna, Liten Anna och tio andra personporträtt: Om innehållsliga och språkliga mönster i en mediagenres kvinnobeskrivningar*. SSKH Skrifter 11, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Universitetstryckeriet, Helsingfors.
- SVINHUFVUD, KIMMO 2003: Yrityksen kotisivu tekstilajina. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TAINA, TARJA 2003: Suhtautuminen ja sukupuoli Annan kansissa v. 2000. Kielen ja kuvan analyysia. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TAMMI, PEKKA 1992: *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Gaudeamus, Jyväskylä.
- TERVONEN, ILKKA 1994: Haastattelun monet kasvot. Teoksessa Rajamäki, Tuula (toim.): *Saanko haastattelun*, s. 10–21. Radio- ja televisioinstituutti, Helsinki.
- TOMMILA, PÄIVIÖ & RAIMO SALOKANGAS 1998: *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Edita, Helsinki.
- TÖYRY, MAIJA 1999: Toimittaja rajoitusten ja vapauden rajamailla. Teoksessa Haavisto, Jaana ym. (toim.): *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä*, s. 4–5. Kielen opissa 3. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- 2002a: Henkilön journalistinen esittäminen. Case: ministerit (kon)tekstissä. Esitelmä Turun yliopiston Mediatutkimuspäivillä 1.–2.2.2002. Luettu osoitteessa <<http://www.utu.fi/hum/mediatutkimus/paivat/toyry.html>> 25.6.2003.
- 2002b: Mitä puuttuu? Aikakauslehtijournalismin opetus ja tutkimus on niukkaa. – *Tiedotustutkimus* 4/2002: 61–66.

- UINO, ARI 1991: Autonomian ajan kuvalehdistö. Teoksessa Tommila, Päiviö (päätoim.): *Suomen lehdistön historia, osa 8. Aikakauslehdistön historia: yleisaikakauslehdet*, s. 11–78. Kustannuskiila, Kuopio.
- VISAPÄÄ, LAURA 1999: Miksi hedonismi on kova juttu vain diskurssien välissä? Analyysi Jaana Rinteen haastatteluista. Teoksessa Haavisto, Sanna, Anne Mäntynen, Tiina Onikki, Erja Saarinen & Laura Visapää (toim.): *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä*, s. 17–45. Kielen opissa 3. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- VOLOŠINOV, VALENTIN 1990: *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. Vastapaino, Tampere.
- VUORINEN, JYRI 1993: *Estetiikan klassikoita*. Tietolipas 126. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- VÄLIVERRONEN, ESA 2000: Viestinnän tavaratalossa. Havaintoja postnormaalista tieteestä. Teoksessa Levo-Henriksson, Ritva & Marko Ampuja (toim.): *Media ja me*, s. 85–97. Viestinnän julkaisuja 1. Helsingin yliopiston viestinnän laitos, Helsinki. Luettu osoitteessa <<http://www.valt.helsinki.fi/staff/valiverr/mediameta.htm>> 21.4.2004.

Painamattomat lähteet

- PELTONEN, LEENI 2004: Kustannuspäällikkö Leeni Peltosen haastattelu 17.2.2004 Yhtyneissä Kuvalehdissä.
- PYYSALO, RIITTA 2004: Sähköpostikeskustelu toimittaja Riitta Pyysalon kanssa 3.3.2004.
- PÖNTINEN, PETRI 2004: Sähköpostikeskustelu toimittaja Petri Pöntisen kanssa 3.3.2004.

Internet-lähteet

- AIKAKAUSLEHTIEN LIITON INTERNET-SIVUSTO. Osoitteessa <<http://www.aikakaus.fi>>. Luettu 8.3.2004.
- KANSALLINEN MEDIATUTKIMUS 2003. Julkaistu 24.2.2004. Ladattavissa pdf-tiedostona Levikintarkastus Oy:n internet-sivuilta osoitteesta <<http://www.levikintarkastus.fi>>. Luettu 27.2.2004.
- LEVIKINTARKASTUKSEN LT-LEVIKIT. Julkaistu 24.2.2004. Ladattavissa pdf-tiedostona Levikintarkastus Oy:n internet-sivuilta osoitteesta <<http://www.levikintarkastus.fi>>. Luettu 27.2.2004.

SUOMEN KUVALEHDEN INTERNET-SIVUSTO. Osoitteessa
<<http://www.suomenkuvalehti.fi>>. Luettu 8.3.2004.

YHTYNEIDEN KUVALEHTIEN INTERNET-SIVUSTO. Osoitteessa
<<http://www.kuvalehdet.fi>>. Luettu 8.3.2004.

LIITE 1

AINEISTO

Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjutut kronologisessa järjestyksessä

Miikka Ruokanen, SK 44/1989, s. 76–79. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Petri Kaipainen.
Taneli Mäkelä, SK 47/1989, s. 76–79. Teksti Leena Häyrinen, kuvat Petri Kaipainen.
Pekka Parikka, SK 5/1990, s. 76–79. Teksti Risto Lindstedt, kuvat Jukka Pakarinen.
Elämää suurempi, SK 14/1992, s. 68–71. Teksti Anja Kauranen, kuvat Petri Kaipainen.
Kiti Luostarinen, SK 24/1993, s. 52–55. Teksti Anja Kauranen, kuvat Markku Niskanen.
Iiro Rantala, SK 49/1995, s. 52–55. Teksti Leeni Peltonen, kuvat Markku Niskanen.
Leena Vilkka, SK 12/1996, s. 98–100. Teksti Seija Lamberg, kuvat Kari Sarkkinen.
Risto Ihamuotila, SK 32/1996, s. 42–45. Teksti Jarmo Forssell, kuvat Petri Blomqvist.
Heikki Koski, SK 18/1997, s. 52–55. Teksti Arja Piispa, kuvat Nico Bäckström.
Seppo Hiltunen, SK 23/2000, s. 46–49. Teksti Risto Lindstedt, kuvat Petri Kaipainen.
Jeesus, SK 1/2001, s. 144–147. Teksti Riitta Pyysalo; kuvat Kuvataiteen keskusarkisto, Suomen kuvapalvelu.

Ismo Kallio, SK 1/2003, s. 50–53. Teksti Päivi Ängeslevä, kuvat Markku Niskanen.
Markku Lehmuskallio, SK 2/2003, s. 50–53. Teksti Jarmo Pasanen, kuvat Markku Niskanen.
Leena Saarinen, SK 3/2003, s. 54–57. Teksti Arja Piispa, kuvat Markku Niskanen.
Eppu Nuotio, SK 4/2003, s. 48–51. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Petri Kaipainen.
Philip Dean, SK 5/2003, s. 58–61. Teksti Maija Töyry, kuvat Petri Kaipainen.
Eero Lehti, SK 6/2003, s. 56–59. Teksti Arja Piispa, kuvat Petri Kaipainen.
Lauri A. Laitinen, SK 7/2003, s. 56–59. Teksti Kaija Aho, kuvat Petri Kaipainen.
Pentti Sydänmaalakka, SK 8/2003, s. 50–53. Teksti Jarmo Forssell, kuvat Petri Kaipainen.
Jorma Inki, SK 9/2003, s. 58–61. Teksti Katri Merikallio, kuvat Petri Kaipainen.
Inkeri Elomaa, SK 10/2003, s. 54–57. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Markku Niskanen.
Christian Moustgaard, SK 11/2003, s. 68–71. Teksti Päivi Ängeslevä, kuvat Petri Kaipainen.
Kiti Luostarinen, SK 12/2003, s. 50–53. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Petri Blomqvist.
Saara Lampelo, SK 13/2003, s. 72–75. Teksti Jukka Ukkola, kuvat Markku Niskanen.
Asko Sahlberg, SK 14/2003, s. 74–77. Teksti Leena Sharma, kuvat Petri Kaipainen.
Esa Mäkinen, SK 15/2003, s. 50–53. Teksti Jarmo Pasanen, kuvat Petri Blomqvist.
Mariko Pajalahti, SK 16–17, s. 68–71. Teksti Leena Sharma, kuvat Markku Niskanen.
Aarno Lampi, SK 18/2003, s. 50–53. Teksti Leena Kekkonen, kuvat Markku Niskanen.

Bengt Pohjanen, SK 19/2003, s. 50–53. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Petri Kaipainen.

Leena Luhtanen, SK 20/2003, s. 70–73. Teksti Leena Kekkonen, kuvat Hannu Lindroos.

Riitta Nikula, SK 21/2003, s. 58–61. Teksti Suna Vuori, kuvat Petri Kaipainen.

Susanna Lindberg, SK 22/2003, s. 50–53. Teksti Susan Heikkinen, kuvat Petri Kaipainen.

Jaakko Heinimäki, SK 23/2003, s. 56–59. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Jani Mahkonen.

Anne Brunila, SK 24/2003, s. 52–55. Teksti Arja Piispa, kuvat Petri Kaipainen.

Jan Hultin, SK 25–26/2003, s. 72–75. Teksti Riitta Pyysalo, kuvat Markku Niskanen.

Kari-Paavo Kokki, SK 27/2003, s. 52–55. Teksti Leena Kekkonen, kuvat Petri Kaipainen.

Alpo Suhonen, SK 28/2003, s. 52–55. Teksti Reijo Vahtokari, kuvat Markku Niskanen.

Jasper Pääkkönen, SK 29/2003, s. 52–55. Teksti Leena Sharma, kuvat Markku Niskanen.

Anssi Kela, SK 30/2003, s. 52–55. Teksti Ville Blåfield, kuvat Hannu Lindroos.

Maija-Liisa Friman, SK 31/2003, s. 52–55. Teksti Arja Piispa, kuvat Markku Niskanen.

Juhani Roiha, SK 32/2003, s. 52–55. Teksti Panu Rätty, kuvat Hannu Lindroos.

Lauri Peltola, SK 33/2003, s. 52–55. Teksti Jarno Forsell, kuvat Markku Niskanen.

Perttu Leppä, SK 34/2003, s. 50–53. Teksti Susan Heikkinen, kuvat Markku Niskanen.

Kari Ljungberg, SK 35/2003, s. 50–53. Teksti Petri Pöntinen, kuvat Markku Niskanen.

Paula Koivuniemi, SK 36/2003, s. 50–53. Teksti Ville Blåfield, kuvat Hannu Lindroos.

Paula Kankaanpää, SK 37/2003, s. 56–59. Teksti Jukka Ukkola, kuvat Petri Kaipainen.

Pekka Tarkka, SK 38/2003, s. 52–55. Teksti Risto Lindstedt, kuvat Markku Niskanen.

Toivo Sukari, SK 39/2003, s. 50–53. Teksti Petri Pöntinen, kuvat Markku Niskanen.

Laila Snellman, SK 40/2003, s. 52–55. Teksti Leena Sharma, kuvat Markku Niskanen.

Ritva Reinikka, SK 41/2003, s. 58–61. Teksti Reijo Rutanen, kuvat Hannu Lindroos.

Hannu Hautala, SK 42/2003, s. 52–55. Teksti Risto Lindstedt, kuvat Eero Kemilä.

JP Siili, SK 43/2003, s. 50–53. Teksti Panu Rätty, kuvat Hannu Lindroos.

Paola Suhonen, SK 44/2003, s. 54–57. Teksti Elina Järvinen, kuvat Petri Blomqvist.

Gunvor Kronman, SK 45/2003, s. 50–53. Teksti Arja Piispa, kuvat Markku Niskanen.

Lea Pulkkinen, SK 46/2003, s. 50–53. Teksti Tuomas Hyytinen, kuvat Markku Niskanen.

Riikka Ala-Harja, SK 47/2003, s. 56–59. Teksti Leena Sharma, kuvat Markku Niskanen.

Elina Sana, SK 48/2003, s. 50–53. Teksti Leena Kekkonen, kuvat Petri Kaipainen.

Maila-Katriina Tuominen, SK 49/2003₁, s. 48–50. Teksti Petri Pöntinen, kuvat Hannu Lindroos.

Pekka Ervasti, SK 49/2003₂, s. 52–54. Teksti Jaakko Vesikansa, kuvat Hannu Lindroos.

Hannu-Pekka Björkman, SK 50/2003, s. 50–53. Teksti Risto Lindstedt, kuvat Petri Kaipainen.

Laila Hietamies, SK 51–52/2003, s. 58–61. Teksti Risto Lindstedt, kuvat Petri Kaipainen.

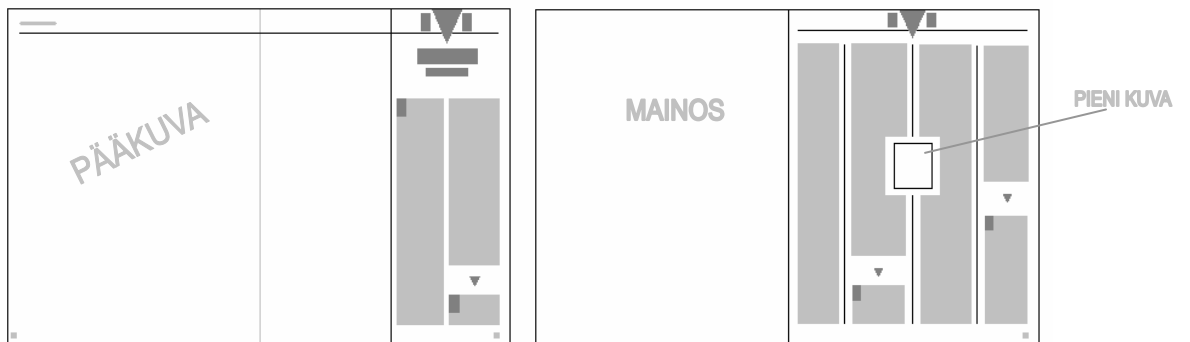
Mohamed Abdillahi, SK 15–16/2004, s. 72–75. Teksti Teppo Tiilikainen, kuvat Petri Kaipainen.

Suomen Kuvalehden Hän-henkilöjuttujen visuaalinen kehitys 1989–2003

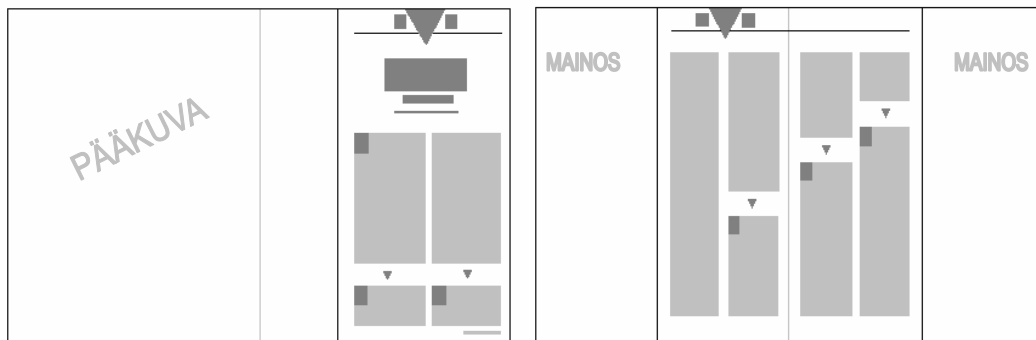
Hän: Miikka Ruokanen, 1989

Hän: Pekka Parikka, 1990

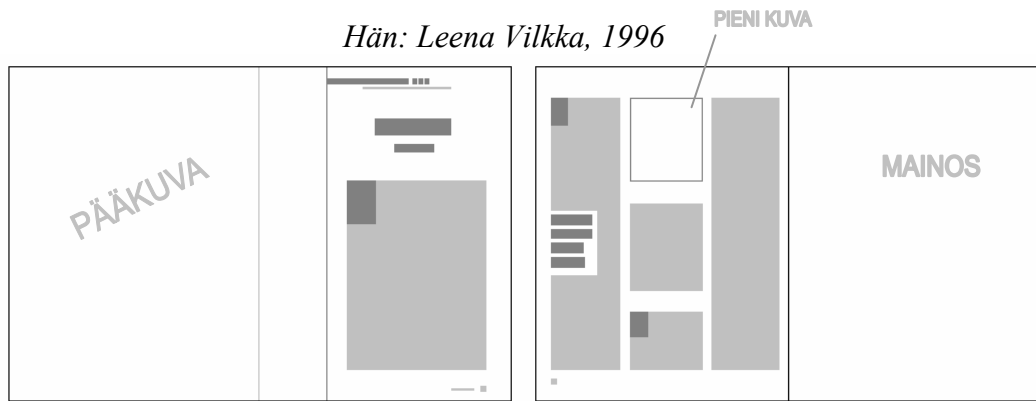

Hän: Iiro Rantala, 1995

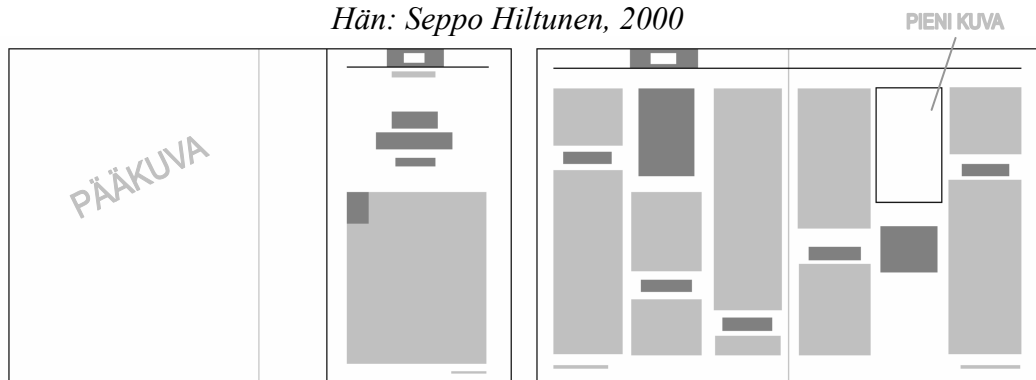

LIITE 2 (2/2)

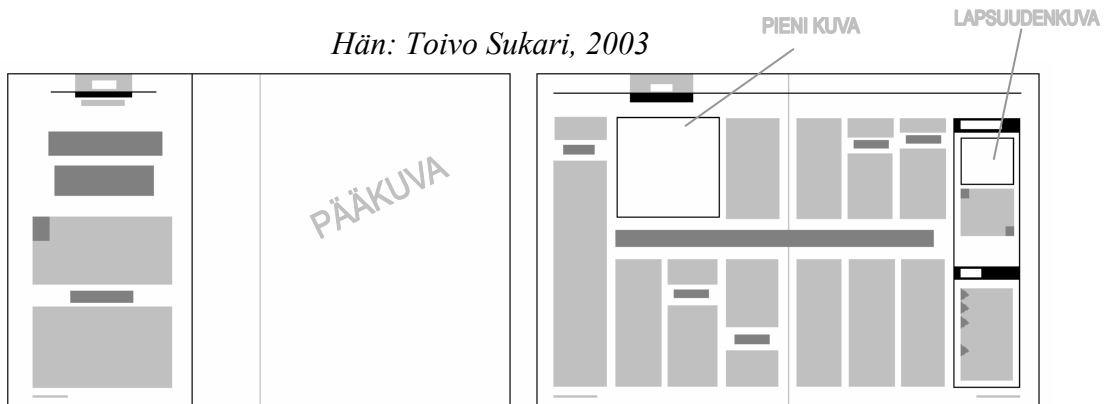
Hän: Leena Vilka, 1996

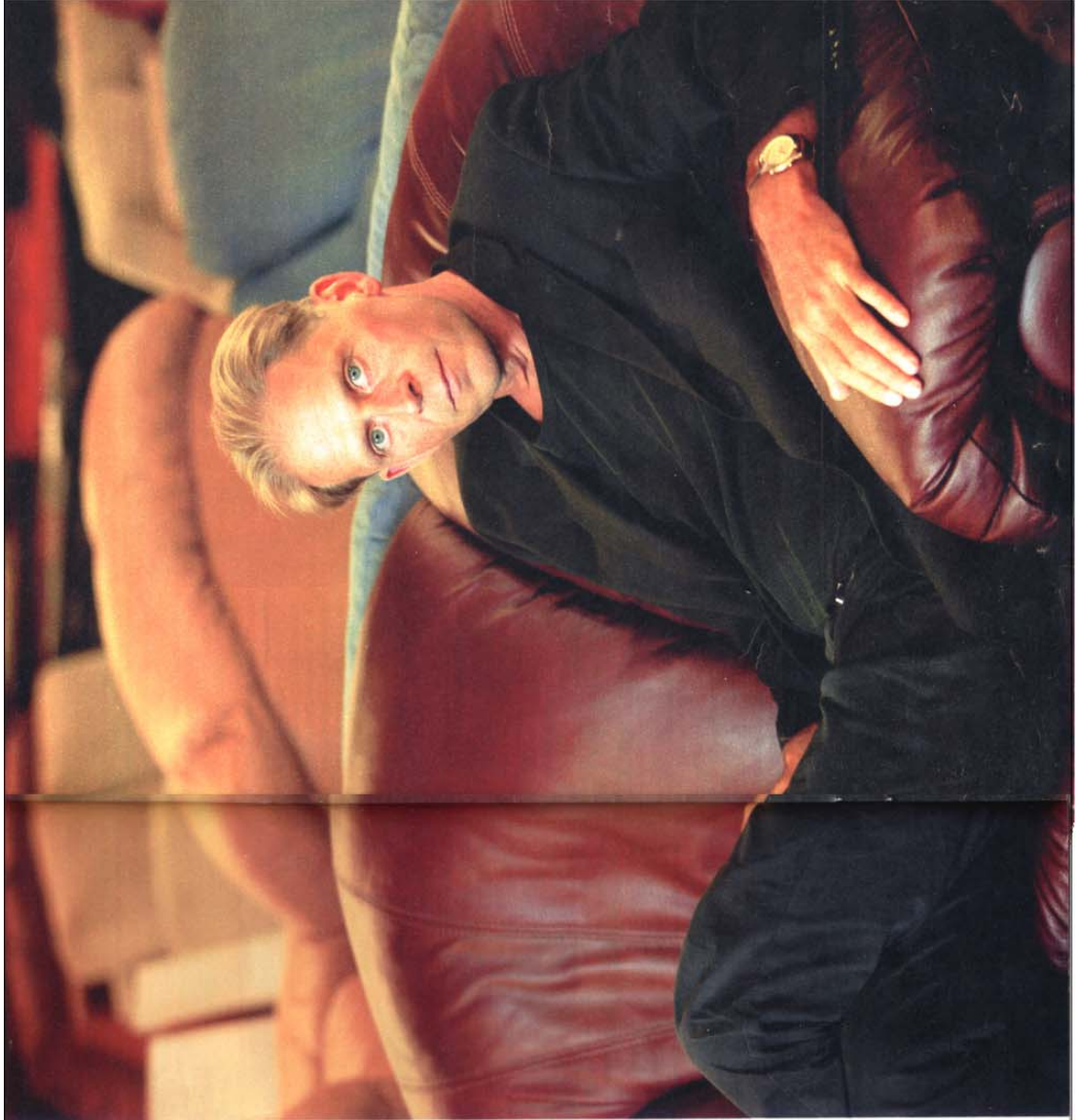

Hän: Seppo Hiltunen, 2000

Hän: Toivo Sukari, 2003

HÄN

TEKSTI PETRI PÖRTTINEN
KUVAT MARKKU NISKANEN

Toivo Sukari

Toivo Sukari oli ujo, pelokas lapsi. Koulussa hänellä ei ollut lasku- eikä kielipäättä. Nyt hän johtaa Suomen suurinta ostoskeskushanketta.

On yritysjohtajia, jotka viihtyvät ostokoissa. On myös yritysjohtajia, jotka vaihtelevat salamasaloja.

Toivo Sukari pelkää julkisuutta. Tästä vuosiin hän kiertänyt järjestelmällisesti haastatteluita. Pyyntö radion tai valokuvaukselle, reaktio oli sama: panikki, kramppi.

»Vain julkisuutta yli kaikkea», hän sanoo suuren, siistin yöpöytänsä takana.

49-vuotias »Topi» Sukari on Mankun Kalusteteollisuuden toimitusjohtaja ja omistaja, kintteisjohtaja ja nominoidusti.

Viime vuonna hänet valittiin Vuosiansio-Suomen maakunnan vuoden yrittäjäksi. Hän pelkää palkkion ja piti kiitospäätteen. »Merini, kun oli äänimäinen pakkoo».

Sukari on harvinaisen pelokas: mies oltakseen niin harvinaisen rohkea: hän toteuttaa Suomen suurin ostoskeskus.

»Kun on riittävästi hullu, voi kädessäsi kaikki erivät sie boltoon.» Vastaukseen hän nauraa hölöttä matalla, vähän rähisevällä äänellä.

Kuvittale tämä miehesi.

Lähse, puolikilometriä pitkä ostoskeskus, 200 kauppa, kaikki yhdesä kaksessa. Aluetta halkoo oikea katu, jota riikin juna ja hevoset kuljittavat asiakkaita palkasta toiseen. Ostokset kulkevat liukuhinalla parkkipaikolle ja autonpisteisiin.

Nyt ei olla Floridassa, Amerikassa, vaan Lempäälässä, Suomessa! »Tätä on pakko lähteä katsomaan», Sukari sanoo.

Päisi keskiksen koolia, kynnimen behtaria, asinkkaita houkuttellun erikoisuksilla. Parkkipaikalla kasvavat kaikki Suomen puu- ja viestiosojan loutaan elokuvantteri. Projektin noikkamies etsii Lempäälän Marjamäkeen myös amerikkalaisia kauppareijua.

»Mitä erikoista on Kesäisen kaupassa Tuurissa», Sukari kysyy ja vastaa itse: »Kesäisellä on suuri hevosenkenkä siellä pihalla, muuten se on ihan tavallinen halpahaali.»

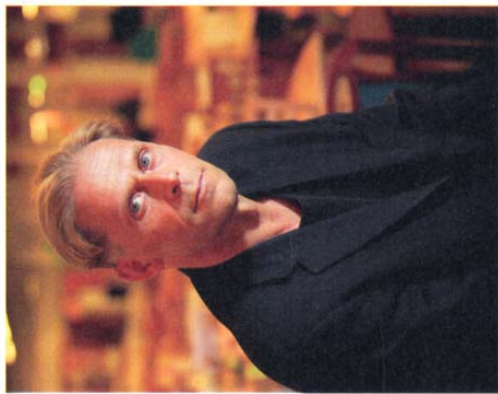
Helena ja Samassa tunnettu kauppa konsultti emusti Lempäälän ostosparatisille tyviä loppua osakkaat, yrittäjät ja pankit menettivät rahansa. Sukarille ehdotettiin lukemiseksi ikävähän kirjaa *Luokentamisen lähtökohdista*.

»Se oli ilkeästi kirjoitettu. Lahella kumminlokkaukasta», hän sanoo. »Mutta kun jotain työllään kovaa, se käläntyy lyöjää vastaan.»

HÄN

Hän puhuu itsestään, Topista, pojasta, josta ei pitänyt tulla mitään.

»En osaa kasata edes huonekaluja»

»Pakko myöntää, että en ole mikään alikäsi», Sukari sanoo. Hämökövatsan pojan päähän eivät tartuneet kouluissa laulun sanat tai laskukaavat, vielä vähemmän vierasta kieltä. Heikko kielipää hermostaa työtä.

»Kyllä ukomaisesti liikkumpparit katsovat, että voiko se olla totta: tuo kaveri ei osaa englantia.»

Seitsimänneiti luokella hän valitsi lukeilijan. Isä limo pyörytti srkkeliasahaa koitilla Myyrmäen Karjalassa ja kiersi myymälästä huonekaluja ympäri maankuntaa. Opettajain mielestä Topista ei ollut isän saappaiten: ruostei visi, konekrijoitus kuusi, kirjaintyo visi. Hän vaihtoi metallinjaljalle viimeiseksi kouluvuodeksi.

Se oli onneton ratkaisu. Topilla oli ja on yhä peukalo keskellä kaimenit.

»En osaa kasata edes huonekaluja»

Isän luvella poika oli kasvattanut porsaita ja kuusia ja tehnyt hyvän tilin myyntään ne juoluna.

Mutta Turun kauppaokouluun hän ei kelpuutettu.

»Koulun rehtorista tuli myöhemmin mun tilintarkastaja.»

Oppiainosten ovet pysyivät kiinni. Jaljella oli enää yksi vaihtoehto: yritysajous.

1975 Sukari juniori osti rämän kuorma-auton. »Se oli pumpan Custom, Ford.» Isänsä arvoin hän alkoi kiertää autolla ja myydä huonekaluja, sohvia ja betekoita luukuteriin eli kauputtajan talosta taloon. Se oli maan tapa, etenkin Pohjanmaalla.

»Otin ollut isän matkassa jo kuusivuotiaana. Tiestin, mitä se oli.»

1983 Sukari perusti ensin-impulsiivisen Maskun Kaluste-tilan syyriä pieneen kuntaan hiekan ja nestin keskelle, vartti-tuntia-ajomatkan päähän Turusta, Vllle.

»Heikkouteni oli myös valtava vahvuuteni. Jos on oikein rojykeit, ylmyntäinen ja itsevarma, se yritystä ihmistä.»

Sisään päästyään Sukari puhui istuimen autosta ja enämään mekosta, sohvakalusteista vain sivulauseessa.

»Piti olla tunnelmyy, tajuta ensinämityksellä, kuka kauppaava puurti ja miten häntä oli käsiteltävä.»

Ei silloin tunnelmystä tiedetty, mutta sinä oli Topin salaisuus: hän lumoutui ja lumosi asiakkaansa.

»Mummo, joka tuli etsimään sohvipöytä, ei edes huomannut, että hän osti myös sohvakaluston ja kirjalyhyin.»

Sukari kuuntelee yhä liikemiesvatsaansa. Lempiään jätti-hanke on tyypillistä Topia.

Hän halusi perustaa Tampe-reelle huonekaluliikkeiden kes-kiämyän toimia ja löydänyt mie-lestäin tuntia. Kahden vuoden työ oli jo valumassa hukkaan, kunnes hän sai vinkin Marja-mien yritysalueesta.

»Se peukalo synnytti idean.

Päätiin sillä heikkellä, ettei tähän rakennetta kaksi, vaan kyn-menten hehtaaria. Suomen suurin kauppaokeskus.»

Sukarilla ei ole esitellä mark-kinasuunnitelmaa tai kannatta-vuuslaskelmaa projektista. Hän esittää niiden sijaan maante-kartan.

»Kahden tunnin ajomatkan si-sillä sauu 3,5 miljoonaa ihmistä, maan parasta ostovoimaa. Se riittää alle mille markkinointi-kuksuksi.»

»Jorkut kilpailijat nuolevat nappejaan»

Kyllä kansa tietää Topin kaluste-tilan, mutta myös Topi Sukari, josta on tullut yksi Suomen suurimmista ja menestyneimmistä yritysjohtajista.

»Tuli vähän sellainen tunne, että ne säälyvät arkissa miestä, eivät kehäänneet työtä ovetä kiinni», hän sanoo.

»Olemme koko kansan kaluste-keräilijä. Tämä ei mene yll-, alla- tai keskiluokkaan.»

Koko kansan kalustetalo tar-koittaa sitä, että maiontaa ja tuo-tevalkomaan on kaksi kertaa enemmän kuin kilpailijalla, kun taas hinnat on painettu alas. Myy-mälät muistuttavat varastolla, jossa sadat pöydät ja sohvatavat on ahdettu omin osastobansi.

Laatuvaraan on myös tarjolla, mutta vain halpa liikkuu. Turha valittaa Topille, jos alesohva ei kestä äidillä tytarelle.

»Huonekalut ovat suomalais-sissa talouksia. Niihin ei ole läi-täetä rahaa, mutta tulo on läpi-lepän hieno ja autossa on kat-tokkuusa.»

Kun myy halvalla, tavaran pitää ostaa myös halvalla, mutta Su-kari ei ole suinkaan ainoa halpa-hallicsairi tässä maassa. Hän oi-vaksi jo ajat sitten toisen kilpai-lueuden kiinteistöbisnes. Hän on tingannut tontteja huokaan hin-taan, rakennuttanut hallin ja vuokrannut tilat tislele sekä kil-pailijoille edullisesti.

Kaava on sama maan suurim-vuokralaiselle ja urakat valmiiksi

luotok, mutta pankkipohjaia puhui hänet yll-, silloin päätin, että teen mitää itsestäni tuntuu, että en kuuntele muita.»

»Musta on tyyliläs, arvokas väri»

Maskun Kalustetalon takapöydällä on musta kussuunmeru. Auton omistaja on mies mustissa: musta pikkurakki, musta T-paita, mustat farkut, mustat kenkät.

Miksi mustaa? »Sano sä», hän kysyy takaisin mutta vastaa siltä: »Musta on arvokas, tyyliläs väri. Eikös se ole nuorekasin.»

Topi Sukari ei näy päivä-kaan yll-, nelkymppisellä. Häntä voisi luulla trendimainostoi-miston talitehkeksi johtajaksi.

Nuorekkuus ei ole vain vaat-teissa. Hän on poikamaisen jän-tevä, joksse kolmesti viikossa ja osallistuu yhteen maratonin vuodeksi.

Mutta 1990-luvun alussa mei-nasi kaatuksa paitsi firma myös mies.

Hän oli yhtenälin lääkekui-ritla. Tupakkamaistui, ruoka ei.

Toivo Sukari, 8 v.

77 Tuossa kuvassa, henkiset kierosa, pojalla oli haavekova, että voiti olla aikuinen rekkokaksi, oiaa tyyperä-vuorekkoa. Me vähän, että se on pienestä kiini, mikä ihmistä lopulta tulee. Jos en olisi omistu-nur yritysjohtaja, voisin olla tavallinen duunari ties missä.

Kulka

- ▲ Toivo Sukari ikä: 49 vuotta
- ▲ Syntymäpaikka: Myyrmäen Karjala
- ▲ Kalpeikka: Masku
- ▲ Perhe: vaimo ja viisi lasta, joista neljä on yrityksessä töissä.
- ▲ Koulutus: kansakoulu
- ▲ Työ: Maskun Kalustetalon toimijohdaja, kiinteistö-johtaja, johtaja Suomen suurinta ostokeskushanketta Lempiään Merimölkön.
- ▲ Harrastus: Juokseminen, Kulkua turkulaisen Masu-parukkaan, Maanantai-ilenkin vauhti on niin oireh-tiloan kevo, että yöllä ei nuku kuin tunnin tai kaksi-aosakkaita. □

Oksetti koko ajan. Stressi vei pu-heenkin. Äänihuulet leikattin kerran ja parsittiin vielä kah-desti. Lomat jäivät pitämättä. Hän halusi päättää joka asiasta, haatautumaan no täynnä kor-vaamattomia johjajia.»

Sukari sanoo nyt, että tär-keintä on sisäinen rauha. Kuu-lostaa ristiriitaisella, kun raken-nusprojekteja on jonnassa, mu-itakin kuin Lempiään.

»Mä kuolin pois, jos lopet-taisin akistä nämä hommat.»

»Käit mulla etäköpöivillä pitää olla konttori, jossa vain käyvä lu-kemassa vaikka sanomalehdelä.»

Yksi esikava hänellä on. 77-vuotias isä, ainoa joka kannusti häntä nuorena liikkemehoksi.

»Isäkköillä on vauhti päällä. Vaihotti mersun uuteen ja osti olisi halunnut suojata valuutta-